

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

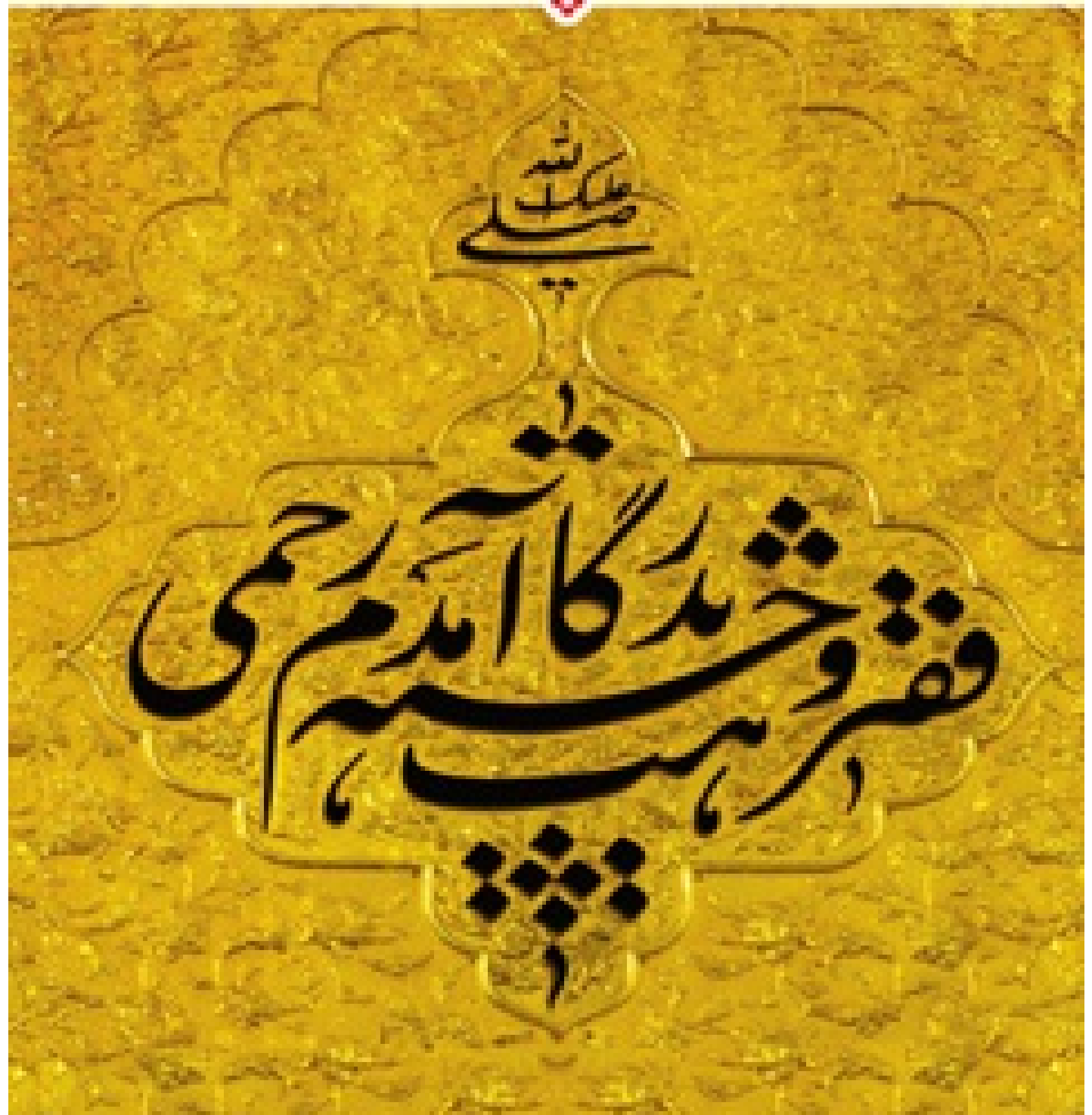
الرحمن
علیه صاب

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

همراه با مسابقه / ۱۳۹۰

فرصت زیبایی زیارت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فرصت زیبای زیارت

نویسنده:

محمد باقر پورامینی

ناشر چاپی:

معاونت فرهنگی آستان قدس رضوی

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۰	فرصت زیبای زیارت
۱۰	مشخصات کتاب
۱۱	اشاره
۱۵	فهرست
۲۳	سخن ناشر
۲۵	مقدمه
۲۷	شرفیابی: نکته‌هایی درباره زیارت
۲۹	فصل اول: حکمت‌های زیارت
۲۹	اشاره
۳۰	وقت وصل
۳۱	کشش محبت
۳۲	شناخت بهتر
۳۳	قرب به خدا
۳۵	میتاقی دوباره
۳۷	برائت از دشمن
۳۹	لعن به منحرفان
۴۲	باور صحیح
۴۳	آشنایی با تاریخ
۴۴	بزرگداشت مجاهدت‌ها
۴۶	پاکی از گناه
۴۹	کانون دعا
۵۰	برآورده شدن حاجات
۵۳	فصل دوم: پیشگامان زیارت

۵۳	..... اشاره
۵۴	..... سیره پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) در زیارت
۵۵	..... سیره اهل بیت (علیهم السلام) در زیارت
۵۸	..... اهل بیت (علیهم السلام) بر مزار مؤمنان
۵۹	..... اهتمام اصحاب پیامبر به زیارت
۶۱	..... فصل سوم: دفاع از زیارت
۶۱	..... اشاره
۶۲	..... خلفا و زیارت
۶۳	..... زیارت در نگاه وهابیان
۶۴	..... مشروعیت زیارت
۶۶	..... دفاع اهل سنت از زیارت
۶۹	..... فصل چهارم: ادایش زیارت
۶۹	..... اشاره
۷۰	..... ثواب زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم)
۷۱	..... ثواب زیارت عترت (علیهم السلام)
۷۱	..... اشاره
۷۲	..... ثواب زیارت امیرمؤمنان (علیه السلام)
۷۳	..... ثواب زیارت امام حسن (علیه السلام)
۷۴	..... ثواب زیارت امام حسین (علیه السلام)
۷۷	..... ثواب زیارت امام رضا (علیه السلام)
۷۹	..... ثواب زیارت کاظمین و عسکریین (علیهم السلام)
۸۰	..... نسبت زیارت امام رضا (علیه السلام) با زیارت سایر معصومان (علیهم السلام)
۸۳	..... ثواب فراوان برای یک زیارت
۸۵	..... پاداش زیارت امامزادگان
۸۶	..... پاداش زیارت قبور مؤمنان
۸۹	..... فصل پنجم: اماکن زیارت

۸۹	..... اشاره
۹۰	..... بهشت زمینی
۹۰	..... اشاره
۹۱	..... مدینه
۹۳	..... نجف
۹۶	..... کربلا
۹۸	..... کاظمین
۹۸	..... سامرا
۱۰۰	..... مشهد
۱۰۳	..... قم
۱۰۴	..... ساخت بارگاه
۱۰۷	..... فصل ششم: زمان های زیارت
۱۰۷	..... اشاره
۱۰۸	..... زیارت های مطلقه و مخصوصه
۱۰۹	..... زیارت شب و روز جمعه
۱۱۰	..... زیارت های مخصوصه امیرمؤمنان (علیه السلام)
۱۱۱	..... زیارت های مخصوصه امام حسین (علیه السلام)
۱۱۵	..... زیارت های مخصوصه امام رضا (علیه السلام)
۱۱۷	..... فصل هفتم: راه و رسم زیارت
۱۱۷	..... اشاره
۱۱۸	..... آداب زیارت
۱۲۰	..... نگاه اهل سنت به آداب زیارت
۱۲۱	..... زیارت با پای پیاده
۱۲۳	..... غسل زیارت
۱۲۵	..... اذن ورود
۱۲۷	..... خاکساری و کرنش

۱۲۸	برنامه حضور
۱۳۰	سلام و ارتباط معنوی
۱۳۳	زیارت با معرفت
۱۳۴	بوسه بر ضریح و عتبه
۱۳۶	سجده برای شکر
۱۳۷	توجه به آسیب های ادب زیارت
۱۴۱	پرهیز از بلند صحبت کردن
۱۴۳	فصل هشتم: متون زیارت
۱۴۳	اشاره
۱۴۴	زیارت مأثور
۱۴۵	زیارت جامعه کبیره
۱۴۶	زیارت امین الله
۱۴۷	زیارت عاشورا
۱۴۸	زیارت نامه های کوتاه
۱۵۱	فصل نهم: نمازهای زیارت
۱۵۱	اشاره
۱۵۲	نماز زیارت معصومان
۱۵۳	کیفیت نماز زیارت
۱۵۴	نماز زیارت های خاص
۱۵۴	مکان نماز زیارت
۱۵۵	نماز زیارت برای غیرمعصوم
۱۵۶	نماز جعفر طیار
۱۵۹	فصل دهم: پس از زیارت
۱۵۹	اشاره
۱۶۰	زیارت وداع
۱۶۱	تصمیم بر تغییر

- ۱۶۴ ..... زیارت پیوسته
- ۱۶۴ ..... سلامی در روز جمعه
- ۱۶۵ ..... روزهای زیارتی معصومین (علیهم السلام) در ایام هفته
- ۱۶۶ ..... کتابنامه
- ۱۷۵ ..... مسابقه فرهنگی فرصت زیبای زیارت
- ۱۸۰ ..... درباره مرکز

سرشناسه: پورامینی، محمدباقر، 1347 -

Pouramini, Mohammad Bagher

عنوان و نام پدیدآور: فرصت زیبای زیارت / محمدباقر پورامینی؛ ویراستار سیدعلی آقا حیدری؛

تهیه و تولید اداره تولیدات فرهنگی آستان قدس رضوی.

مشخصات نشر: مشهد: آستان قدس رضوی، معاونت تبلیغات اسلامی، 1399 .

مشخصات ظاهری: 164 ص.

شابک: 978 - 622 - 6852 - 53 - 1

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: زیارت و زائران -- آداب و رسوم

موضوع: Pilgrims and pilgrimages -- Manners and customs

موضوع: زیارت و زائران در قرآن

موضوع: Pilgrims and pilgrimages in the Qur'an

موضوع: زیارت و زائران -- احادیث

موضوع: Pilgrims and pilgrimages -- Hadiths

شناسه افزوده: آغاحیدری، سیدعلی، 1353 -، ویراستار

شناسه افزوده: آستان قدس رضوی. معاونت تبلیغات اسلامی

شناسه افزوده: Astan Qods Razavi . The Islamic Propagation Department

شناسه افزوده: آستان قدس رضوی. اداره تولیدات فرهنگی

رده بندی کنگره: BP262

رده بندی دیویی: 297 /76

شماره کتابشناسی ملی: 6111885

ص: 1

اشاره

«اللَّهُمَّ أَخْرِجْنِي مِنْ ظُلُمَاتِ الْوَهْمِ وَ أَكْرَمْنِي بِنُورِ الْفَهْمِ اللَّهُمَّ افْتَحْ عَلَيْنَا أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَ انشُرْ عَلَيْنَا خَزَائِنَ عُلُومِكَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.» (1) (خدایا، مرا از تاریکی های وهم خارج کن و به نور فهم گرامی ام بدار. خدایا، درهای رحمت را به روی ما بگشا و خزانه های علومت را برایمان باز کن، به مهربانی ات، ای مهربان ترین مهربانان!)

ص: 2

تقدیم به

تقدیم به ارواح قدسی ائمه معصومین (علیهم السلام) ، به ویژه مولا و مقتدای زمان، حضرت بقیه‌الله الاعظم (عجل الله تعالی فرجه الشریف)؛ شهدای انقلاب اسلامی و دفاع مقدس؛ مدافعان مظلوم حرم اهل بیت و زائران آستان ملکوتی امام علی بن موسی الرضا (علیه السلام)!

ص: 3

فرصت زیبای زیارت

محمدباقر پورامینی

ص: 4

فهرست

سخن ناشر... 9

مقدمه..... 11

شرفیابی

نکته هایی دربارهٔ زیارت..... 13

فصل اول

حکمت های زیارت..... 15

وقت وصل.... 16

کشش محبت..... 17

شناخت بهتر..... 18

قرب به خدا... 19

میثاقی دوباره..... 21

برائت از دشمن..... 23

لعن به منحرفان..... 25

باور صحیح..... 28

آشنایی با تاریخ..... 29

بزرگداشت مجاهدت ها..... 30

پاکی از گناه..... 32

کانون دعا... 34

برآورده شدن حاجات..... 36

فصل دوم

سیره پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) در زیارت..... 40

سیره اهل بیت (علیهم السلام) در زیارت..... 41

اهل بیت (علیهم السلام) بر مزار مؤمنان 44

اهتمام اصحاب پیامبر به زیارت..... 45

ص: 5

فصل سوم

دفاع از زیارت 47

خلفا و زیارت 48

زیارت در نگاه وهابیان 49

مشروعیت زیارت 50

دفاع اهل سنت از زیارت 52

فصل چهارم

پاداش زیارت 55

ثواب زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) 56

ثواب زیارت عترت (علیهم السلام) 57

ثواب زیارت امیر مؤمنان (علیه السلام) 58

ثواب زیارت امام حسن (علیه السلام) 59

ثواب زیارت امام حسین (علیه السلام) 60

ثواب زیارت امام رضا (علیه السلام) 63

ثواب زیارت کاظمین و عسکریین (علیهم السلام) 65

نسبت زیارت امام رضا (علیه السلام) با زیارت سایر معصومان (علیهم السلام) 66

ثواب فراوان برای یک زیارت 69

پاداش زیارت امامزادگان 71

پاداش زیارت قبور مؤمنان 72

فصل پنجم

اماکن زیارت 75

بہشت زمینی.....76

مدینہ.....77

نجف.....79

کربلا.....82

کاظمین...84

سامرا.....84

مشہد.....86

ص:6

قم 89

ساخت بارگاه 90

فصل ششم

زمان های زیارت 93

زیارت های مطلقه و مخصوصه 94

زیارت شب و روز جمعه 95

زیارت های مخصوصه امیر مؤمنان (علیه السلام) 96

زیارت های مخصوصه امام حسین (علیه السلام) 97

زیارت های مخصوصه امام رضا (علیه السلام) 101

فصل هفتم

راه و رسم زیارت 103

آداب زیارت 104

نگاه اهل سنت به آداب زیارت ... 106

زیارت با پای پیاده 107

غسل زیارت 109

اذن ورود 111

خاکساری و کرنش ... 113

برنامه حضور 114

سلام و ارتباط معنوی 116

زیارت با معرفت 119

بوسه بر ضریح و عتبه 120

سجده برای شکر 122

توجه به آسیب های ادب زیارت 123

پرهیز از بلند صحبت کردن 127

فصل هشتم

متون زیارت 129

زیارت مأثور 130

ص: 7

زیارت جامعه کبیره... 131

زیارت امین الله 132

زیارت عاشورا 133

زیارت نامه های کوتاه..... 134

فصل نهم

نمازهای زیارت..... 137

نماز زیارت معصومان..... 138

کیفیت نماز زیارت ... 139

نماز زیارت های خاص..... 140

مکان نماز زیارت..... 140

نماز زیارت برای غیر معصوم..... 141

نماز جعفر طیار 142

فصل دهم

پس از زیارت..... 145

زیارت وداع 146

تصمیم بر تغییر 147

زیارت پیوسته 150

سلامی در روز جمعه... 150

روزهای زیارتی معصومین (علیهم السلام) در ایام هفته 151

کتابنامه ... 152

مسابقه فرهنگی 161

محبت به خاندان مطهر عصمت و طهارت (علیهم السلام) و پیروی از آن ها، یگانه راه فلاح و رستگاری و دستیابی به فوز عظیم بهشت رضوان الهی است. اگر محبت و اطاعت عهدی باشد که بر عهده شیعیان و رهروان راه خاندان رسالت قرار داده شده باشد، تمامیت وفای به این عهد، در روایت نورانی امام ابوالحسن الرضا (علیه السلام)، زیارت قبور آن ها دانسته شده است. زیارت اولیای الهی دریچه ای از لطف و رحمت الهی است که از رهگذر آن، باران بی منت نور و معنویت، پیاپی در حال ریزش است و هرکس به فراخور ظرفیت خود، از این خوان کرامت توشه برمی گیرد.

در این دنیای ظلمانی که هجوم بی امان شبهات از هر سو، فضای اندیشه و تعقل بشر را تیره و تار کرده است و جلوه های فریبنده دنیای جدید، بیش از هر زمان دیگری، به جلوه گری آمده و هوش از سر انسان ربوده است، غبار غفلت و دنیاگرایی سرمایه درونی معنوی انسان را که همان پاکی و سپیدی قلب اوست، در معرض خطرهای بسیار قرار داده است. در این وانقضا، قبور ائمه هدی یگانه ملجأ و پناهگاه راستین مؤمنان و سالکان راه کوی دوست است.

زائران با حضور در این اماکن شریف و توسل به اولیای پاک الهی، غبار کدورت و تیرگی را از دل ها پاک می کنند و در مسیر طوفانی و پرتلاطم حرکت به سوی حق در عصر جدید، از کشتی های نجات الهی امداد و یاری می طلبند. از همین منظر است که نیاز به زیارت و توسل در زمانه کنونی، بیش از هر زمان دیگری احساس می شود و باید زمینه بهره گیری از این عطیه الهی بیش از پیش فراهم شود.

معاونت تبلیغات اسلامی آستان قدس رضوی در راستای رسالت خطیر خود، پیوسته تلاش کرده است با برنامه ریزی و تولید محصولات فرهنگی متعدد، زمینه معرفت افزایی و بهره گیری بیشتر زائران آستان

مقدس رضوی را از این سفر معنوی و نورانی فراهم کند. اثر پیش رو مجموعه ای ارزشمند از معارف ناب در حوزه زیارت است که محقق ارجمند جناب حجت الاسلام والمسلمین محمدباقر پورامینی آن را آماده کرده و به دلدادگان امام هشتم و زائران مکرم مرقده قبله اهل و لا، حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و سایر امامان معصوم و حجج الهی (علیهم السلام) تقدیم شده است. معاونت تبلیغات اسلامی آستان قدس رضوی

ص: 10

زیارت با محبت گره خورده است و جذبه محبت، زائر را از کوی و برزن، به سمت خانه دوست می کشاند تا دمی با مراد خود خلوت کند، سفره دلش را در حرم او بگشاید، سخنی بگوید و پاسخی بشنود، اشک شوقی جاری کند، بوسه ای بر درگاه و ضریح او بزند و از سرچشمه زلال کرامت صاحب مزار سیراب شود و در یک کلام، از فرصت زیبای حضور، بند غم را بگشاید، از رنج زندگی سبک بار شود، جان تازه ای بیابد و سبک بال به خانه و کاشانه خویش بازگردد.

گفت پیغامبر که نفعت های حق

اندرین ایام می آرد سبق

گوش و هُش دارید این اوقات را

در رُبایید این چنین نفعات را

نفعه آمد مر شما را دید و رفت

هر که را می خواست، جان بخشید و رفت

زیارت حرم معصوم (علیه السلام) فرصت نیک و نسیم رحمت است که باید به خوبی از آن بهره برد و آن رحمت خداداد را با ذکاوت و تیزبینی پاس داشت.

زیارت فرصتی ناپایدار، اما سرشار از نعمت های بی کران الهی است که بسیاری مشتاقانه انتظارش را می کشند، گروهی بر خوان آن نشسته اند و جمعی نیز با عبور از آن، در حسرت تمام شدن این فرصت طلایی بی قرارند؛ بنابراین فرصت زیبای زیارت را باید غنیمت شمرد و از تباه کردن لحظه های حضور در حرم پرهیز کرد.

کتاب فرصت زیبای زیارت تلاش می کند پرسش های زائران مشتاقی را که در پی درک بهتر و بیشتر از زیارت هستند، پاسخ گوید و هم سو با دغدغه های خرد و کلان ایشان و جمع زیادی از راهیان حرم معصومان (علیهم السلام)،

زمینه ای ایجاد کند برای غنیمت دانستن بیش از پیش لحظه های طلایی زیارت.

محمدباقر پورامینی

اول رجب 1441

ص: 12

معنای واقعی زیارت چیست؟ آیا با زیارت امام، واقعاً می‌توانیم به او پیوند بخوریم و در مدارش قرار بگیریم؟

زیارت به معنای قصد و توجه است؛ به عبارتی، زائر به منظور گرامیداشت و ارج گذاشتن و انس‌گیری با زیارت‌شونده، از غیر او رو برمی‌گرداند (1) و قصد دیدن وی را می‌کند. (2) زیارت را این‌گونه معنا کرده‌اند:

اینکه بر ملاقات اولیا و بزرگان اطلاق زیارت شده، از آن جهت است که این کار انحراف از جریان مادی و عدول از عالم طبیعت و توجه به عالم روحانیت است؛ در حالی که [انسان] در محیط طبیعی حضور دارد و جسمانیت خویش را حفظ می‌کند. در اصطلاح دینی، زیارت تمایلی است که افزون بر میل و حرکت حسی، قلب هم‌گرایش جدی پیدا کند و نسبت به زیارت‌شونده هم، با اکرام و تعظیم قلبی و انس روحی همراه باشد. (3)

پس زیارت در مرتبه برین و کامل خود، همانا اقبال و اتصال قلبی و روحی و نیز فکری و عملی به زیارت‌شونده را به همراه دارد. اگر زیارت از زاویه وصل و پیوند نگریده شود، نتیجه اش قرارگرفتن در مدار معصومان (علیهم السلام) است و زائر تلاش می‌کند بر گرد این محور بچرخد.

بهترین سرمایه زندگی، در این پیوند نهفته است و برای هر مرد و زنی، این پیوند مانند یافتن گنج خواهد بود. اگر زائر را به سوی آشنایی با معصومان (علیهم السلام) و ارتباط با ایشان تشویق کرده‌اند، این را باید به عنوان فیضی الهی قدر دانست؛ زیرا حضرات معصوم تجسم ارزش‌های الهی و جلوه‌گاه انوار معنوی‌اند و رستگاری در پیوند و شناخت ایشان است.

ص: 16

1- «الزائر لانه اذا زارك فقد عدل من غيرك.» (احمدبن فارس، معجم مقاییس اللغة، ج 3، ص 36).

2- احمدبن محمد فیومی، مصباح المنیر، ج 2، ص 260.

3- فخرالدین طریحی، مجمع البحرین، ج 1، ص 305.

امیر مؤمنان (علیه السلام) می فرمایند: «رستگارتین مردم کسانی اند که جایگاه ما را بشناسند و با پیوند به ما، به خدا تقرب جویند.»⁽¹⁾

کشش محبت

زیارت در محبت به اهل بیت (علیهم السلام) چه نقشی دارد؟

محبت از قوای ناشناخته الهی است و در پرتو آن دل انسان به سوی محبوب پر می کشد. در روایات بیان شده است که «هرکسی با محبوبش محشور است»⁽²⁾. این اتصال از دنیا آغاز و در آخرت نیز آشکار می شود؛ از این روست که در زیارت امین الله می خواهیم دوستدار اولیای برگزیده باشیم: «مُحِبَّةً لِّصَفْوِهِ أَوْلِيَانِكَ.»⁽³⁾

زیارت نشانی از شوق درونی انسان و علامتی از محبت اوست؛ زیرا در درون زیارت، بزرگداشت و انس گیری نهفته است و این معنا بیانگر زبان علاقه و وابستگی قلبی زائر است.

اجر رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) دوستی خاندان ایشان است: «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى». بنابراین زائر با حضور در مزار اهل بیت (علیهم السلام)، به ندای حضرت محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) پاسخ می گوید.

اکسیر محبت زائر را به زیارت می کشاند؛ آن گونه که در زیارت امام حسین (علیه السلام)، زیارت و محبت وسیله قرب الهی بیان می شود: «إِنِّي أَتَقَرَّبُ إِلَى اللَّهِ بِزِيَارَتِكُمْ وَبِمَحَبَّتِكُمْ.»

زیارت به پشتوانه محبت دلپذیر می شود؛ همان گونه که محبت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) بلال را از شام به مدینه کشاند:

بلال حبشی حضرت را در خواب دید که به او می گویند: «بلال، این چه

ص: 17

1- عبدالواحد آمدی، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، ص 115، حدیث 1995.

2- «مَنْ أَحَبَّ حَجْرًا حَشَرَهُ اللَّهُ مَعَهُ.» (شیخ عباس قمی، سفینه البحار، ماده حب).

3- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 39.

4- شوری، 23.

جفایی است؟ آیا هنوز وقت آن نرسیده که به زیارت بیایی؟» بلال هراسان و غمگین از خواب بیدار شد. بر مرکب خویش سوار شد و راهی مدینه شد. وقتی به مدینه رسید، نزد قبر رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم) آمد. اشک از دیدگانش روان شد و چهره خود را بر مزار آن حضرت گذاشت. در این هنگام، امام حسن و امام حسین (علیهما السلام) را دید. آن دو بزرگوار را هم به سینه چسبانید و بوسید. (1)

برای عاشق، حتی خانه ای که روزی معشوق در آن ساکن بوده، کوچه ای که روزی دلبر از آن گذشته، زمینی که بر آن قدم نهاده، شهری که روزی در آنجا می زیسته، سنگی که دست محبوب به آن خورده، لباسی که بر اندام او بوده و کفشی که در پایش داشته، دلربا و جذاب است و دوست داشتنی و شوق انگیز. چگونه می شود که عاشق خدا، دوستدار پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و اهل بیت (علیهم السلام)، محب صالحان و صدیقان و شهدا و اولیاءالله، شوق دیدار خانه خدا و مزار، مرقد، خانه، شهر و دیار معشوق را نداشته باشد؟ (2)

شناخت بهتر

آیا زیارت می تواند ما را به شناخت بهتر پیشوایان معصوم (علیهم السلام) و جایگاه آنان راهنمایی کند؟

شناخت معصومین (علیهم السلام) ارتباط مستقیمی با زیارت بهتر و مؤثرتر آنان دارد؛ از این رو، بسیاری از زیارت نامه های معتبر تصویر زیبایی از جایگاه الهی ایشان ارائه می دهد و ما را به شناخت آنان نزدیک می کند.

در زیارت مختصر پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) که از امام رضا (علیه السلام) روایت شده است، به چهار ویژگی رسول الله اشاره شده است: خَيْرَ اللّهِ (برگزیده خدا)، حَبِيبِ اللّهِ (دوست خدا)، صَفْوَةَ اللّهِ (گلچین شده خدا) و اَمِيْنَ اللّهِ (امین خدا). سپس به حقایق زیر گواهی می دهد:

ص: 18

1- محمدبن احمد ذهبی، تاریخ الاسلام، ج 17، ص 67.

2- جواد محدثی، فرهنگ زیارت، ص 25.

- «أَنْتَ قَدْ نَصَحْتَ لِأُمَّتِكَ.» (خیر خواه امتت بودی)؛

- «وَجَاهَدْتَ فِي سَبِيلِ رَبِّكَ.» (در راه پروردگارت مجاهده کردی)؛

- «وَعَبَدْتَهُ حَتَّى أَتَاكَ الْيَقِينُ.» (1) (تا دم مرگ، خدایت را بندگی کردی).

زیارت جامعه کبیره تصویر دقیقی از جایگاه الهی و هدایت بخش امام ارائه می کند و از این رو منشور امام شناسی نامیده می شود. همچنین زیارت نامه ای از امام صادق (علیه السلام) روایت شده است که زوایای دقیقی از شخصیت و جایگاه ائمه اطهار (علیهم السلام) ارائه می کند. زائر در بخشی از این زیارت چنین گواهی می دهد:

أَنْتُمْ أَبْوَابُ اللَّهِ وَ مَفَاتِيحُ رَحْمَتِهِ وَ مَقَالِيدُ مَغْفِرَتِهِ وَ سَحَائِبُ رِضْوَانِهِ وَ مَصَابِيحُ جَنَانِهِ وَ حَمَلُهُ فُرْقَانِهِ وَ خَزَنَةُ عِلْمِهِ وَ حَفَظُهُ سِرِّهِ وَ مَهْبِطُ وَحْيِهِ. شما دروازه های راهیابی به سمت پروردگارید و کلیدهای رحمت، گنجینه های آمرزش، ابرهای رضوان، چراغ های بهشت، حاملان قرآن، خزائن علم، حافظان راز و جایگاه نزول وحی الهی هستید.

دَعْوَتُمْ إِلَى سَبِيلِهِ وَأَنْفَذْتُمْ طَافَتَكُمْ فِي مَرْضَاتِهِ.

مردم را به راه خداوند رهنمون کردید و توان خود را در جهت کسب رضایت الهی قرار دادید.

وَ حَمَلْتُمْ الْخَلَائِقَ عَلَى مِنْهَاجِ النَّبُوَّةِ وَ مَسَالِكِ الرَّسَالَةِ. (2)

مردم را بر مسیر نبوت و راه های رسالت منتقل کردید.

قرب به خدا

چگونه به وسیله زیارت معصومین (علیهم السلام) قرب به خدا ایجاد می شود و منظور

ص: 19

1- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 182.

2- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 99، ص 164.

نزدیکی به خدا و به رنگ خدا شدن، عالی ترین کمال انسان است. این قرب از راه بندگی، دستیابی به فضایل اخلاقی، دوری از رذایل، ارتباط با اولیای الهی و ولایت آنان دست یافتنی است. در پاسخ به این پرسش به سه نکته اشاره می کنیم:

1. محبت به انسان های بزرگ و کامل همچون معصومین (علیهم السلام) و ارتباط با آنان، زمینه ای برای ولایت الهی است و خداوند به پیامبر خود می فرماید اگر می خواهید از ولایت الهی بهره مند شوید، این راه را بپیماید: **«قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ»** (1) (بگو اگر خدا را دوست می دارید [که باید هم بدارید]، باید از من پیروی کنید تا خدا هم شما را دوست بدارد.)

امیرمؤمنان (علیه السلام) نیز نیک بخت ترین مردم را کسی می داند که بلندمرتبه بودن جایگاه اهل بیت (علیهم السلام) را بشناسد و به کمک آنان، به خدا نزدیکی بجوید. (2)

2. این عبارت که «به واسطه شما و ولایت شما به خدا نزدیکی می جوئیم» در بسیاری از زیارت نامه ها وجود دارد که نشانگر تأثیر محبت ولی خدا در ارتباط گیری با خداست؛ مثلاً در زیارت عاشورا می خوانیم: **«يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ إِنِّي أَتَقَرَّبُ إِلَيْكَ اللَّهُ تَعَالَى وَ إِلَيْ رَسُولِهِ وَ إِلَيْ امِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ إِلَيْ فَاطِمَةَ وَ إِلَيْ الْحَسَنِ وَ إِلَيْكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ وَ سَلَّمَ وَ عَلَيْهِمْ بِمُؤَلَاتِكَ»** (3)

ابن قولویه نیز به زیارتی دیگر چنین اشاره می کند: «آقایم، برای زیارت نزد شما آمده ام؛ در حالی که به گناه اقرار دارم و با آمدن به سمت شما، می خواهم به خدایم نزدیک شوم.» (4)

ص: 20

1- آل عمران، 31.

2- عبدالواحد آمدی، غرر الحکم، شرح آقاجمال الدین خوانساری، ج 2، ص 461.

3- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 177.

4- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 241.

در زیارت امام رضا (علیه السلام) هم می خوانیم: «خدایا، به واسطه علی بن موسی به شما تقرب می جویم؛ آن شهید غریب حبیبی که در توس مدفون است.»⁽¹⁾

3. وقتی انسان به زیارت یکی از معصومان مشرف می شود، انس و تقرب به آنان پیدا می کند. این انس نیز راهی برای نزدیکی به خداوند است. ابوسعید ابوالخیر از شیخ الرئیس ابوعلی سینا درباره تشریف به زیارت پرسشی کرد، ابوعلی سینا در پاسخ گفت: «در این هنگام اذهان صفای بیشتری می یابد و خاطره ها با تمرکز شدیدتری جلوه می کند و باعث نزدیکی به خداوند می شود.»⁽²⁾

میثاقی دوباره

آیا می توان زیارت را بیعت با امام شمرد و با این نگاه، هر زیارتی نوعی اعلام یاری و تجدید عهد با امام باشد؟

وقتی انسان مؤمن به زیارت امام معصوم می رود، پیمان وفاداری خود را نو می سازد و می کوشد دوباره روح و رفتار خویش را با خلیفه راستین الهی در زمین همسو سازد که بدان «تجدید عهد» می گویند.

پیشوایان معصوم (علیهم السلام) به مسافران مکه چنین توصیه می کنند: «کسانی که برای حج می آیند، در بازگشت نزد ما بیایند، از ولایت خود ما را خبر کنند و یاری خویش را بر ما عرضه کنند.»⁽³⁾ از این رو می توان زیارت را بیعتی دوباره برای ولایت پذیری دانست.

زیارت یکی از جلوه های وفای به عهد است و هر زائری با حضور در حرم امام، در صف اهل ایمان قرار می گیرد و بر ولایت ائمه اطهار (علیهم السلام) به عنوان حجت های الهی، عهد دوباره می بندد. از امام ابوالحسن الرضا (علیه السلام) نقل شده است که فرمودند:

ص: 21

1- محمدبن حسن طوسی، مصباح المتهجد و سلاح المتعبّد، ص 327.

2- ابن سینا، رسائل، ص 335 تا 338.

3- محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، علل الشرایع، ج 2، ص 459.

إِنَّ لِكُلِّ إِمَامٍ عَهْدًا فِي عُنُقِ أَوْلِيَائِهِ وَشِيعَتِهِ وَانَّ مِنْ تَمَامِ الْوَفَاءِ بِالْعَهْدِ وَحَسَنِ الْأَدَاءِ زِيَارَةَ قُبُورِهِمْ. (1)

برای هر امامی بر عهده هواداران و پیروانش پیمانی است و از جمله نشانه های وفای کامل به این پیمان، زیارت قبر آن هاست.

امام هادی (علیه السلام) در ذیل زیارت امام حسین (علیه السلام) توصیه می فرماید که در زیارت، نام تک تک ائمه اطهار (علیهم السلام) را بر زبان جاری کن و بر حجت الهی بودن آنان شهادت ده و آنگاه این گونه بگو:

اَكْتُبُ لِي عِنْدَكَ مِيثَاقًا وَعَهْدًا أَنِّي أَتَيْتُكَ أَجَدُّ الْمِيثَاقِ فَاشْهَدْ لِي عِنْدَ رَبِّكَ إِنَّكَ أَنْتَ الشَّاهِدُ. (2)

برای من بنویس که نزد شما میثاق و عهده داشته ام و من به محضرت آمده ام تا آن میثاق را تجدید کنم. نزد پروردگارت بر این پیمانم شهادت بده و البته تو خود شاهدی. علامه مجلسی به زیارتی به نام «مصافقه» اشاره می کند. مصافقه به معنای دست روی دست گذاشتن برای بیعت است و زیارت پیشوایان معصوم (علیهم السلام) تجدید عهد و میثاقی با ایشان است و زائر بر ولایت پذیری و فرمان برداری از ایشان و اعلان برائت از دشمنانشان بیعت می کند:

جِئْتُكَ يَا مَوْلَايَ زَائِرًا لَكَ وَمَسَّ لَمَّا عَلَيْكَ وَ لَا يُدَا بِكَ وَقَاصِدًا إِلَيْكَ أَجَدُّ مَا أَخَذَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَكُمْ فِي رَقَبَتِي مِنَ الْعَهْدِ وَ الْبَيْعَةِ وَ الْمِيثَاقِ بِالْوَلَايَةِ لَكُمْ وَ الْبِرَاءَةِ مِنْ أَعْدَائِكُمْ مُعْتَرِفًا بِالْمَفْرُوضِ مِنْ طَاعَتِكُمْ.

زائر سپس دست راست خود را روی مزار و ضریح امام می نهد و اعلان می کند: «این دستان من است که به نشانه بیعتی که بر من واجب است، به سوی شما دراز می کنم؛ امام من، آن را بپذیر:

ص: 22

1- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 4، ص 561.

2- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 4، ص 578.

هَذِهِ يَدِي مُصَافِقَةٌ لَكَ عَلَى الْبَيْعَةِ الْوَاجِبَةِ عَلَيْنَا فَاقْبَلْ ذَلِكَ مِنِّي يَا إِمَامِي فَقَدْ زُرْتُكَ وَ أَنَا مُعْتَرِفٌ بِحَقِّكَ مَعَ مَا أَلْزَمَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ مِنْ نُصْرَتِكَ وَ هَذِهِ يَدِي عَلَى مَا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ مِنْ مُوَالَاتِكُمْ وَ الْإِقْرَارِ بِالْمُفْتَرَضِ مِنْ طَاعَتِكُمْ وَ الْبِرَاءَةِ مِنْ أَعْدَائِكُمْ وَ السَّلَامِ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةِ اللَّهِ وَ بَرَكَاتِهِ.

آنگاه ضریح را می بوسد و می گوید:

يَا سَيِّدِي وَ مَوْلَايَ وَ إِمَامِي وَ الْمُفْتَرَضَ عَلَيَّ طَاعَتُهُ أَشَدُّ هَدًى أَنْتَ بَقِيَّتَ عَلَى الْوَفَاءِ بِالْوَعْدِ وَ الدَّوَامِ عَلَى الْعَهْدِ وَ قَدْ سَلَفَ مِنْ جَمِيلِ وَعْدِكَ لِمَنْ زَارَ قَبْرَكَ مَا أَنْتَ الْمَرْجُوُّ لِلْوَفَاءِ بِهِ وَ الْمُؤَمَّلُ لِتِمَامِهِ وَ قَدْ فَصَّدْتُكَ مِنْ بَدَايِ وَ جَعَلْتُكَ عِنْدَ اللَّهِ مُعْتَمِدِي فَحَقَّقْ ظَنِّي وَ مُخَيَّلِي فِيكَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَ سَلِّمْ تَسْلِيمًا كَثِيرًا اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَقَرَّبُ إِلَيْكَ بِزِيَارَتِي إِيَّاهُ وَ أَرْجُو مِنْكَ النَّجَاةَ مِنَ النَّارِ وَ بَابَائِهِ وَ أَبْنَائِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ رَضِينَا بِهِمْ أئِمَّةً وَ سَادَةً وَ قَادَةً.

سپس این چند دعا را بر زبان جاری می سازد:

اللَّهُمَّ أَدْخِلْنِي فِي كُلِّ خَيْرٍ أَدْخَلْتَهُمْ فِيهِ وَ أَخْرِجْنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ أَخْرَجْتَهُمْ مِنْهُ وَ اجْعَلْنِي مَعَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

در پایان دو رکعت نماز می خواند و بازمی گردد. چنین زیارتی به مثابه عهد دوباره با امام است. (1)

برائت از دشمن

ما معتقدیم که در کنار حب به اهل بیت (علیهم السلام)، باید به دشمنان ایشان بغض بورزیم. دلایل برائت جویی از دشمنان و بغض به آنان چیست؟

بغض در مقابل حب است و در اصطلاح به معنای نفرت از چیزی آزاردهنده

ص: 23

1- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 99، ص 197 و 198.

است که اگر فزونی یابد، بیزاری (مقت) خوانده می شود و «تبری» از مصادیق آن است؛ یعنی دوری جستن از افراد یا چیزهایی که هم نشینی با آن ها ناخوشایند و ناپسند و گلوگیر است. (1)

در طول تاریخ انبیا و پس از آن، همواره دو صف حق و باطل وجود داشته و هرکدام نیز پیشوا و پیروانی داشته اند. قرآن درباره رهبران جبهه حق می فرماید: *حَوْ جَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا* (2) (و آنان را پیشوا قرار دادیم تا به فرمان ما رهبری کنند). درباره پیشوایان جبهه باطل می فرماید: *حَوْ جَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَدْعُونَ إِلَى التَّارِكِ* (3) (و به آنان فرصت سردمداری دادیم تا مردم را به آتش جهنم دعوت کنند).

هدف از بغض و تبری، مشخص ساختن مرزهای حق و باطل، نشان دادن دوست و دشمن و اعلان موضع خویش است. هر فردی باید موضع صریح خود را در برابر جبهه حق و باطل با شفافیت تمام بیان کند تا سره از ناسره روشن شود و حقایق کتمان نشود.

شیعه معتقد است هرکس به امامت ائمه اطهار (علیهم السلام) باورمند باشد، به نبوت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و سایر انبیا پایبند بوده است و انکار این جایگاه به معنای انکار نبوت همه پیامبران الهی است. حب و بغض هر فرد دین دار و اعلان موضع او نیز از همین منظر تعریف می شود؛ (4) از این رو، ضمن دوستی ائمه اطهار (علیهم السلام) و پیروی از آنان، باید از ستمگران در حق آنان نیز بیزاری بجوییم. (5) رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) به امیر مؤمنان (علیه السلام) فرمودند:

«حَرْبُكَ حَرْبِي وَ سَلْمُكَ سَلْمِي.» (6) (جنگ با تو جنگ با من است و صلح با تو صلح با من.)

ص: 24

1- راغب اصفهانی، مفردات، ص 136 و 212 و 772.

2- انبیا، 73.

3- قصص، 41.

4- امام صادق (علیه السلام): «هل الإيمان إلا الحبّ و البغض؟» (محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 2، ص 125).

5- محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، الاعتقادات، ص 104.

6- خزاز قمی، کفایه الأثر، ص 151.

«اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَهُ.» (1) (خداوند، دوست بدار کسی را که علی (علیه السلام) را دوست دارد و دشمن بدار کسی را که او را دشمن می دارد.)

«لَا يَجِبُكَ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يَبْغِضُكَ إِلَّا مُنَافِقٌ.» (2) (جز مؤمن، کسی دوست نمی دارد و جز منافق کسی با تو دشمنی ندارد.)

در زیارت نامه ها، تبری در کنار تولی، به عنوان عنصر محوری اعتقاد مذهب تشیع، فراوان وجود دارد؛ از این رو، تبری فرهنگ اعتراض به ظلم تحمیل شده به عترت (علیهم السلام) و اظهار بیزاری از دشمنان ایشان است.

البته مرز تبری و توهین را باید رعایت کرد و از ناسزاگویی به مقدسات دیگران دوری جست؛ آن گونه که رهبر معظم انقلاب اهانت به بزرگان اهل سنت را خلاف سیره ائمه (علیهم السلام) می شمارند. (3)

لعن به منحرفان

لعن چیست و در زیارت نامه ها در کنار سلام به پیشوایان معصوم، چرا به دشمنان آنان لعن می کنیم؟

لعن به معنای دوری از رحمت الهی است. (4) لعن نوعی تبری است که کاربرد متعدّدش در قرآن (5) نشان مشروعیت آن است:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَاباً مُهِيناً﴾ (6)

خدا کسانی را که او و پیامبرش را اذیت می کنند، در دنیا و آخرت لعنت کرده و عذابی خوارکننده برای ایشان مهیا کرده است.

ص: 25

1- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 1، ص 293.

2- محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، الإرشاد، ج 1، ص 40.

3- نک: سخنرانی رهبر معظم انقلاب به مناسبت عید غدیر، 30 شهریور 1395.

4- فخرالدین طریحی، مجمع البحرين، ج 6، ص 309.

5- نک: ص، 78؛ احزاب، 57 و 64؛ مائده، 78؛ هود، 18؛ نور، 7 و 23؛ نساء، 93؛ توبه، 68؛ محمد، 22 و 23.

6- احزاب، 57.

لعن به معنای دورکردن از رحمت الهی است؛ زیرا رحمت فقط از آن مؤمنان است که شایسته هدایت به عقاید و ایمان حقیقی و در پی آن عمل صالح هستند. در نتیجه در پرتو لعن، دوری از رحمت در دنیا و آخرت درخواست می شود که به معنای محرومیت ظلم پیشگان از این هدایت است و این محروم ساختن جنبه کیفر دارد.

وجود لعن در اکثر زیارت نامه ها (1) نوعی درخواست از خداوند برای دورساختن دشمنان اهل بیت (علیهم السلام) از رحمت الهی است. البته مرز لعن با سب و دشنام گویی را باید شناخت؛ زیرا قرآن از سب و دشنام نهی می کند (2) و در فرهنگ روایی ما نیز دشنام دادن مذموم شمرده شده است؛ آن گونه که امیر مؤمنان (علیه السلام) فرمودند: «من خوش ندارم شما دشنام گو باشید.» (3) معمولاً لعن به صورت خواسته قلبی در نجوای با خدای تعالی درباره کافران و ظالمان درخواست می شود؛ ولی سب (ناسزاگویی) در تعامل با دیگران جنبه گفتاری دارد و در بیشتر مواقع، با آثار اجتماعی نامطلوب و گاه واکنش های تند همراه است.

نوع عملکرد دشمنان نبوت و امامت و مخالفت های پیدا و پنهان آنان با برگزیدگان الهی، در مسیر هدایت بشر خلل و آسیب ایجاد کرد. بدیهی است که آنان سزاوار لعن هستند. با درنگ در روایات و به خصوص زیارت نامه های مأثور و نقل شده از ائمه اطهار (علیهم السلام)، پاسخ چرایی لعن به دست می آید. در روایات زیر هفده دلیل درباره علت لعن دشمنان عترت بیان شده است:

امام صادق (علیه السلام) در زیارت نامه امام حسین (علیه السلام) پنج دلیل برای لعن بر می شمارند:

اللَّهُمَّ الْعَنِ الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَكَ وَ خَالَفُوا مِلَّتَكَ وَ رَغَبُوا عَنْ أَمْرِكَ

ص: 26

1- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 43؛ محمد بن حسن طوسی، مصباح المتعجب، ص 774.

2- انعام، 108.

3- «إِنِّي أَكْرَهُ لَكُمْ أَنْ تَكُونُوا سَبَّائِينَ.» (علی بن ابی طالب (علیه السلام)، نهج البلاغه، خطبه 206.

وَ اتَّهَمُوا رَسُولَكَ وَ صَدُّوا عَنْ سَبِيلِكَ. (1)

خدایا، لعنت کن کسانی را که نعمت تو را تغییر دادند، با ملت پیرو تو مخالفت کردند، از دستور تو روی برتافتند، به رسالت اتهام زدند و راه به سوی تو را بستند.

در زیارت نامه دیگر امام حسین (علیه السلام) که از امام صادق (علیه السلام) نقل شده است، برای لعن شش دلیل ذکر شده است: اللَّهُمَّ الْعَنِ الَّذِينَ كَذَّبُوا رُسُلَكَ وَ هَدَمُوا كَعْبَتَكَ وَ حَرَّفُوا كِتَابَكَ وَ سَفَكُوا دِمَاءَ أَهْلِ بَيْتِ نَبِيِّكَ وَ أَفْسَدُوا فِي بِلَادِكَ وَ اسْتَدَلُّوا عِبَادَكَ. (2)

خدایا، از رحمت خود دور مدار کسانی را که رسولانت را تکذیب کردند، کعبه ات را ویران کردند، کتابت را تحریف کردند، خون اهل بیت پیامبرت را ریختند، در شهرهایت فساد کردند و بندگان را به خواری کشاندند.

امام صادق (علیه السلام) در صلوات عصر جمعه، سه دلیل برای لعن بیان می فرماید:

اللَّهُمَّ الْعَنِ الَّذِينَ بَدَّلُوا دِينَكَ وَ كِتَابَكَ وَ غَيَّرُوا سُنَّةَ نَبِيِّكَ عَلَيْهِ سَلَامُكَ وَ أزالُوا الْحَقَّ عَنْ مَوْضِعِهِ. (3)

پروردگارا، لعنت کن کسانی را که «دین و کتاب تو را تبدیل کردند» و «سنت نبی تو را تغییر دادند» و «حق (خلافت) را از جایگاهش (عترت) دور کردند».

در زیارت امام رضا (علیه السلام) نیز در کنار دو دلیل مشترک با روایات فوق، به سه دلیل دیگر لعن (انکار آیات خدا و استهزای امام و مسلط کردن دیگران بر خاندان پیامبر) اشاره شده است:

اللَّهُمَّ الْعَنِ الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَكَ وَ اتَّهَمُوا نَبِيَّكَ وَ جَحَدُوا بِآيَاتِكَ

ص: 27

1- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 4، ص 572.

2- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 197.

3- علی بن موسی بن طاووس، جمال الأسبوع، ص 480.

باور صحیح

آیا می توان زیارت را ظرفیتی فرهنگی برای گسترش باورهای صحیح و نفی باورهای غلط دانست؟

کاربردهای مؤثر زیارت به گونه ای است که می توان از ظرفیت های فرهنگی آن نیز یاد کرد؛ بدین گونه که زیارت می تواند زمینه ابراز عقیده صحیح و نفی باورهای منفی و انحرافی شود و محل زیارت نیز کانونی باشد برای ابراز باورهای صحیح و اعلان پایبندی به آن و همچنین محلی باشد برای اعلان نفرت و بیزاری از باورهای ناصحیح و انحرافی.

روایت زیر نمونه ای از اعلان موضع امام رضا (علیه السلام) درباره رویگری انحرافی است که در عصر ایشان درباره خدا ترویج می شد. این جریان به جسمیت خدا باور داشت و خالق هستی را به خلاق تشبیه می کرد. زمانی که امام رضا (علیه السلام) به زیارت مزار یکی از اهل بیت خود رفتند، دست خویش را بر قبر نهادند و رو به حاضران کردند و باور حاکم جامعه وقت را در تشبیه خداوند چنین نقد کردند:

پروردگارا، قدرت تو آشکار است؛ بدون آنکه در آن سستی باشد. پروردگارا، تو را نشناختند و [با معیارهای حسی و مادی]، یاوه ارزیابی و وصف کردند. معبود من، از کسانی که تو را با تشبیه طلب کردند، بیزارم؛ زیرا هیچ چیز چون تو نیست. هرگز تو را در نمی یابند... و در آفریده های تو راه شناخت تو فراهم است؛ ولی آنان تو را با آفریده های قیاس کردند و برابر دانستند و به همین سبب تو را نشناختند و برخی از نشانه های تو را برای خود خدا گرفتند و چنانست وصف کردند. ولی ای پروردگار من،

ص: 28

1- محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، کتاب من لا یحضره الفقیه، ج 2، ص 605.

آشنایی با تاریخ

آیا می توان به منظور آشنایی با تحولات و تاریخ اسلام، به زیارت معصومین (علیهم السلام) نگریست؟

در برخی از زیارت نامه های رسیده از ائمه اطهار (علیهم السلام) نمونه هایی از بیان حوادث مهم تاریخ اسلام و اعلان موضع درباره آن وجود دارد که نشانگر این ظرفیت مهم در ارتباط گیری با حوادث تاریخ و تحولات صدر اسلام است؛ برای مثال، در یکی از زیارت نامه ها (2) به نمونه های زیر اشاره می شود:

- با درگذشت حضرت مصطفی (صلی الله علیه و آله و سلم)، برخی فرصت طلبی کردند و حرمت حضرت هتک شد؛

- هنگام وفات پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم)، عده ای بی درنگ از کنار بستر ایشان بیرون رفتند و به نقض بیعت سرعت بخشیدند؛

- جمعی پست و بقایای احزاب عصر جاهلی به خانه رسالت و نبوت و جایگاه سلطان ولایت و خلافت یورش بردند؛

- پیمان با پیامبر درباره برادرش علی (علیه السلام) را نقض کردند؛

- با ستم و آزار دختر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم)، دل ایشان را مجروح ساختند؛

- به همسر فاطمه (علیها السلام) بی وفایی کردند و جایگاه ایشان را کاستند. با نقض پیروی از علی (علیه السلام)، ولایت آن حضرت را انکار کردند و ایشان را با خشونت به بیعت سوق دادند؛

- برخی اصحاب به سلمان فارسی ناسپاسی کردند، مقداد را راندند، ابوذری غفاری را تبعید کردند و با آسیب زدن به بدن عمار، به او اهانت کردند؛

ص: 29

1- محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون اخبار الرضا (علیه السلام)، ج 1، ص 116.

2- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 99، ص 163.

- احکام الهی تغییر کرد، حلال و حرام در هم آمیخت و ایمان و اسلام سبک شمرده شد؛

- کعبه ویران شد، مدینه (در واقعه حره) آماج حمله قرار گرفت و لباس رسوایی بر تن دختران مهاجر و انصار پوشانند؛

- به کشتن اهل بیت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و تلاش برای قطع نسل حضرت پرداختند، اهل حرم ایشان را به اسارت بردند، یاران حضرت را کشتند، افتخارات پیامبر را وارونه ساخته و یاد آن حضرت را قطع کردند؛

- امامی با سری شکافته در محراب افتاد؛

- امامی شهید شد و کفن پیکرش را در مراسم خاک سپاری با تیر سوراخ کردند؛

- امامی تش در صحرا ماند و سرش را روی نیزه نهادند؛ - امامی در زندان به غل و زنجیر بند شد و اعضای بدنش با آهن (زنجیرها) آسیب دید؛

- امامی نیز مسموم شد و با نوشاندن سم، اعضای درون پیکرش را قطعه قطعه کردند.

بزرگداشت مجاهدت ها

در زیارت نامه ها به چه میزان از مجاهدت های معصومین (علیهم السلام) و رنج آنان در ابلاغ دین خدا یاد شده است؟

زیارت زنده نگهداشتن یاد پیشوایان معصوم و احیای نام، خاطره، معارف و میراث آنان است. زائر در پرتو زیارت تلاش می کند جایگاه معصوم زیارت شده را پاس دارد و برای تقویت و اعتلای دین، ارزش ها و مجاهدت های آن معصوم شهید را ارج نهد.

نقل شده است که پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) هرگاه به زیارت شهدا می رفتند،

خطاب به آنان می فرمودند: «السلام علیکم بما صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ» (1) (سلام بر شما به واسطه صبری که کردید؛ پس خانه آخرت خوب خانه ای است).

تجلیل از جایگاه والای پیشوایان معصوم، جز با آمدن بر سر مزارشان، نشستن بر تربت پاک و اشک ریختن به یادشان و یادآوری حماسه های آنان میسر نیست. در آن اماکن مقدس، با الهام از معارف بیان شده در زیارت نامه ها، باید مجاهدت های معصومین (علیهم السلام) را بیان کرد و ضمن بزرگداشت آن ها، بر حفظ این مجاهدت ها و رهروی در مسیر آنان باید کوشید.

در قسمت هایی از زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم)، به خیرخواهی حضرت به امت و جهاد در راه خدا و اوج بندگی ایشان اشاره شده است که زائر بدان شهادت می دهد:

وَأَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ نَصَحْتَ لِأُمَّتِكَ وَجَاهَدْتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَبَدْتَهُ حَتَّى أَتَاكَ الْيَقِينُ فَبَجَزَاكَ اللَّهُ أَفْضَلَ مَا جَزَى نَبِيًّا عَنْ أُمَّتِهِ. (2)

زائر در زیارت امیر مؤمنان (علیه السلام) از مظلومیت امام و غصب شدن حق ایشان یاد می کند، صبر ایشان را ارج می نهد و بر مقام والای شهادتشان گواهی می دهد:

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا وَلِيَّ اللَّهِ إِنَّهُ هَدَىٰ أُنْكَ [أَنْتَ] أَوَّلَ مَظْلُومٍ وَأَوَّلَ مَنْ غُصِبَ حَقَّهُ صَبْرًا وَاحْتَسَبَتْ حَتَّى أَتَاكَ الْيَقِينُ وَأَشْهَدُ أَنَّكَ لَقِيْتَ اللَّهَ وَ أَنْتَ شَهِيدٌ. (3)

به فرموده امام صادق (علیه السلام) زائر در حرم هر امامی، از مقام والای جهاد در کنار امام و محوریت آنان در حق و همچنین برخوردار بودن آنان از میراث نبوت یاد

ص: 31

1- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج4، ص560.

2- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص20.

3- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص41.

أَشْهَدُ أَنَّ الْجِهَادَ مَعَكَ جِهَادٌ وَأَنَّ الْحَقَّ مَعَكَ وَ لَكَ وَ أَنْتَ مَعْدِنُهُ وَ مِيرَاثُ النَّبِيِّ عِنْدَكَ وَ عِنْدَ أَهْلِ بَيْتِكَ. (1)

در زیارت امام حسین (علیه السلام) جلوه های تکریم متعدد است: امر و فراخوانی به قسط و عدل، ابلاغ فرمان الهی و وا همه نداشتن از هیچ کس، اقامه نماز، پرداخت زکات، امر به معروف، نهی از منکر، حرام کردن حرام خدا و حلال کردن حلال الهی و مقام والای شهادت نمونه هایی از مجاهدت های شهید کربلاست:

أَشْهَدُ أَنَّكَ أَمَرْتِ بِالْقِسْطِ وَ الْعَدْلِ وَ دَعَوْتِ إِلَيْهِمَا. (2)

أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَغْتِ عَنِ اللَّهِ مَا أَمَرَكَ بِهِ وَ لَمْ تَخْشِ أَحَدًا غَيْرَهُ. (3)

أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ أَقَمْتِ الصَّلَاةَ وَ آتَيْتِ الزَّكَاةَ وَ أَمَرْتِ بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَيْتِ عَنِ الْمُنْكَرِ. (4)

أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ حَلَلْتِ حَلَالَ اللَّهِ وَ حَرَّمْتِ حَرَامَ اللَّهِ. (5)

أَشْهَدُ أَنَّكَ حَيٌّ شَهِيدٌ تُرْزَقُ عِنْدَ رَبِّكَ. (6)

همچنین در برخی از زیارت نامه های ائمه اطهار (علیهم السلام)، از مجاهدت ها و رنج های یاران ایشان نیز یاد و از آنان تجلیل می شود، مانند بی مهری ها به سلمان، منزوی کردن مقداد، تبعید ابوذر و آسیب زدن به عمار. (7)

پاکی از گناه

زیارت به چه میزان در پاکی انسان از گناه مؤثر است؟ آیا گنهکاری که از

ص: 32

- 1- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 317.
- 2- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 197.
- 3- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 202.
- 4- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 107.
- 5- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 212.
- 6- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 220.
- 7- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمة الاطهار (علیهم السلام)، ج 99، ص 167.

گناه خود پشیمان است، می تواند با زیارت، امید بخشش و آمرزش داشته باشد؟

زمانی که انسان گناهکار به آستان معصومین (علیهم السلام) پا می نهد، حس شرمندگی از گناه و سرافکندگی در پیشگاه این حجت های الهی، فرصتی برای توبه فراهم می سازد. او در آن لحظه نیاز به سبکی از بار سنگین گناه را با تمام وجود درک می کند و حرم امام را کانونی برای درخواست بخشش، جبران لغزش ها و تصمیم برای شکل دهی زندگی عاری از هر معصیت می بیند. به واقع زائر با استغفار، زندگی اش را عطر آگین می سازد؛ آن گونه که امیر مؤمنان (علیه السلام) می فرماید: «تَعَطَّرُوا بِالْإِسْتِغْفَارِ» (1) (خودتان را با استغفار معطر سازید). در زیارت امامان مدفون در قبرستان بقیع می خوانیم: «وَهَذَا مَقَامٌ مِنْ أَسْرَفٍ وَأَخْطَا وَاسْتَكَانَ وَأَقْرَبَ بِمَا جَنَى وَرَجَا بِمَقَامِهِ الْخَلَاصَ...» (2) (اینجا محل ایستادن و جایگاه کسی است که اسراف و خطا کرده است. اینجا کسی در حضورتان ایستاده که شکسته و خاکسار، به جرم خویش اقرار می کند و به سبب حضورش در این مقام، امید رهایی دارد).

در زیارت حضرت رسول (صلی الله علیه و آله و سلم) نیز می خوانیم: «وَإِنِّي أَسْتَغْفِرُ تَائِباً مِنْ ذُنُوبِي وَإِنِّي أَتُوجَّهُ بِكَ إِلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكَ لِيَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي» (3)

قرآن آمرزش خواهی هر فرد در جوار پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) را مشروع می شمارد. بدیهی است دعای پیغمبر تضمین کننده بخشش گناه خواهد بود:

﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَعْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّاباً رَحِيماً﴾ (4)

و اگر آنان (گناهکاران) هنگامی که به خود ستم می کردند، از در توبه نزد تو آمده و از خدا طلب آمرزش کرده بودند و رسول

ص: 33

1- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 16، ص 70.

2- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 54.

3- محمدبن حسن طوسی، تهذیب الاحکام، ج 6، ص 5.

4- نساء، 64.

برایشان طلب مغفرت کرده بود، می دیدند که خدا توبه پذیر و مهربان است.

امیرمؤمنان علی (علیه السلام) می فرماید:

سه روز پس از دفن رسول خدا، فردی اعرابی بر ما وارد شد. او خود را بر قبر پیامبر افکند و خاکش را بر سرش ریخت و گفت: «ای رسول خدا، گفتید و گفتارتان را شنیدیم. از خدا حقایق را گرفتید و ما هم از شما گرفتیم. از چیزهایی که بر شما نازل شده، این آیه است: >وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاؤُكَ...< (1) ستم کرده ام و نزدتان آمده ام تا برایم طلب آمرزش کنید.» از قبر ندایی بلند شد: «گناهت آمرزیده شده است.» (2)

بدین گونه، زیارت عامل مغفرت طلبی و توبه و پاکی شخص زائر است. اباصلت هروی می گوید:

نزد امام رضا (علیه السلام) بودم که گروهی از مردم قم حضور حضرت رسیدند. سلام کردند و امام نیز پاسخ ایشان را دادند و آنان را نزدیک خود نشانند. حضرت پس از خوشامدگویی فرمودند: «أَنْتُمْ شِيعَتُنَا حَقًّا يَأْتِي عَلَيْكُمْ زَمَانٌ تَزُورُونَ فِيهِ تُرْتَبِي بِطُوسٍ أَلَا فَمَنْ زَارَنِي وَهُوَ عَلَى غُسْلٍ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ.» (3) (شما شیعیان راستین ما هستید. زمانی خواهد آمد که مزارم را در توس زیارت خواهید کرد. بی تردید کسی که پس از غسل، مرا زیارت کند، همانند روزی که از مادر به دنیا آمده است، از گناه پاک خواهد شد.)

ص: 34

1- نساء، 64.

2- عبدالحسین امینی، الغدير في الكتاب و السنه و الادب، ج 5، ص 217.

3- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 4، ص 569.

چرا بر دعاکردن در حرم معصومین (علیهم السلام) تأکید می شود؟ ارتباط دعا و اجابت آن با این مکان های مقدس چیست؟

زمانی که زائر به زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و ائمه معصوم (علیهم السلام) مشرف می شود، مهمان سفره معنوی آنان است. زائر با زیارت، شایستگی می یابد که به او عنایت شود و نسیم لطف معصوم بر او بوزد. او در آن هنگام می تواند در رسیدن به مقصود، بخشش گناه، برآورده شدن حاجت ها و رفع گرفتاری اش امید داشته باشد؛ از این رو، حرم معصومین (علیهم السلام) کانونی مهم برای دعاکردن است و بخش مهمی از زیارت نامه های نقل شده از معصومین نیز، در بردارنده دعاهای متعدد است.

علمای بزرگ شیعه، کثرت دعا و طلب حاجت را در حرم امام مستحب می دانند⁽¹⁾ و به این روایت استناد می کنند: امام هادی (علیه السلام) درباره اجابت دعا و خواست زائران حرم علی بن موسی الرضا (علیه السلام) می فرماید:

مَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ فَلْيُزِرْ قَبْرَ جَدِّي الرِّضَا بِطُوسٍ وَهُوَ عَلَى غُسْلٍ وَ لِيُصَلِّ لِي عِنْدَ رَأْسِهِ رَكَعَتَيْنِ وَ لِيَسْأَلِ اللَّهَ حَاجَتَهُ فِي قُنُوتِهِ فَإِنَّهُ يَسْتَجِيبُ مَا لَمْ يَسْأَلْ مَاثِمًا أَوْ قَطْعَةً رَحِمٍ... (2)

هرکس به درگاه خدا حاجتی دارد، قبر جدم حضرت رضا (علیه السلام) را در توس زیارت کند؛ در حالی که غسل کرده باشد. بالای سر آن حضرت دو رکعت نماز بخواند و در قنوت نمازش حاجتش را از خدا بخواهد که خداوند اجابت می کند؛ [البته] به شرطی که خواسته اش گناه یا قطع رحم (نفرین خویشاوندان) نباشد.

علامه مجلسی تأکید می کند که زائر هنگام زیارت، در دعاکردن جدیت و اصرار ورزد و از خداوند درخواست کند که به حق جایگاه بی همتای خود و

ص: 35

1- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 569؛ محمدبن حسن حر عاملی، هدایه الأئمه، ص 512.

2- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 10، ص 447.

به حق صاحب قبر، او را مشمول شفاعت قرار دهد. (1)

ملا مهدی نراقی (م 1209) در ترسیم چگونگی اجابت دعا به هنگام زیارت می گوید:

نفوس نیرومند قدسی، به خصوص انبیا و ائمه (علیهم السلام)، پس از آزادی از قفس تن و صعود به عالم تجرد، در نهایت احاطه و استیلا بر امور جهان اند. امور جهان نزد آنان آشکار است و قدرت و تأثیرگذاری در مواد عالم دارند. هرکس که به زیارتشان برود، از آن آگاه و بر او شاهدند و اطلاع کامل از زائران مرقدشان و از درخواست ها و توسل ها و تضرع ها و شفاعت طلبی هایشان دارند؛ پس نسیم لطف این اولیا بر زائران می وزد و رشحاتی از فروغ آنان بر زائران می تابد و در رفع نیاز و برآورده شدن حاجت ها و رسیدن به مقصودشان و بخشش گناهانشان و رفع گرفتاری هایشان، در پیشگاه خداوند شفاعت می کنند. این است رمز این همه تأکید در زیارت پیامبر و ائمه (علیهم السلام). (2)

برآورده شدن حاجات

آیا استمداد از اهل بیت (علیهم السلام) برای برآورده شدن حاجات روا و پسندیده است؟

هر فیض و رحمتی که به آدمی می رسد، تنها از سرچشمه بیکران و بی همتای الهی جاری است و پیشوایان معصوم، واسطه این فیض رسانی الهی هستند؛ از این رو، درباره جواز حاجت خواهی از معصومین (علیهم السلام) و مشروعیت «توسل» چند نکته درخور ذکر است:

1. توسل نوعی تمسک به «وسیله» است و قرآن نیز به آن دعوت کرده است: <يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ> (3)
(مؤمنان، تقوای

ص: 36

1- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمة الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 134.

2- محمد مهدی نراقی، جامع السعادت، ج 3، ص 398.

3- مائده، 35.

الهی پیشه کنید و برای رسیدن به او وسیله ای فراهم آورید.) یعنی برای تقرب به خداوند، به اولیائش متوسل شوید.

2. وسیله و واسطه قرار دادن چیزی بین خود و مطلوب بر دو قسم است: گاه وسیله مادی است، مثل آب و غذا که وسیله رفع تشنگی و گرسنگی است؛ گاه وسیله معنوی است، مثل گناهکاری که خدا را به مقام و جاه یا حقیقت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) قسم می دهد تا از گناهش بگذرد یا حاجتمندی که خدا را به جایگاه و امام معصوم (علیهم السلام) سوگند می دهد تا حاجتش برآورده شود؛ از این رو، خدای متعال گناهکاران را ارشاد فرموده است که در خانه رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) بروند و علاوه بر اینکه خود طلب مغفرت کنند، از آن بزرگوار بخواهند که برای ایشان طلب مغفرت کند. قرآن کریم می فرماید: **حَوْلًا وَآتَهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاوُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا** (1) (و اگر آنان (گناهکاران) هنگامی که به خود ستم می کردند، از در توبه نزد تو آمده و از خدا طلب آمرزش کرده بودند و رسول برایشان طلب مغفرت کرده بود، می دیدند که خدا توبه پذیر و مهربان است.)

3. در توسل، هر انسان موحدی، اولیای الهی را وسیله می داند و برای آن بزرگان دین استقلال در تأثیر قائل نیست؛ بلکه معتقد است عطا و لطف و بسط امور در کفِ باکفایت خداوندی است و این بزرگان واسطه رحمت او بر خلائق اند. این گونه توسل و حاجت خواستن از معصومین (علیهم السلام) عین توحید است. به عبارتی، هرگاه در خواست کمک از انسان برگزیده به اذن الهی و مشیت او منوط شود، هر چند به ظاهر از غیر خداست، در واقع در خواست کمک از خداست. خداست که به این فرد توانایی داده است تا دیگران را یاری کند؛ از این رو، این نوع یاری از اولیای الهی و معصومان (علیهم السلام) رفتاری موحدانه است و ارتباطی به شرک ندارد. امام خمینی معتقدند:

اگر [در خواستن] حاجت از پیامبر و امام و هرکس غیر خدا،

ص: 37

به عنوان خدایی بخواهیم و او را مستقل در برآورده شدن حاجت بدانیم، شرک است؛ چنان که عقل و قرآن بر آن گواه است. اگر به این عنوان نباشد، شرک نیست؛ چنان که نظام تمام دنیا بر قضای حاجت از یکدیگر است و پایه تمدن جهان بر تعاون از یکدیگر برپاست. اگر مطلق حاجت خواستن از کسی شرک بود، باید یکسره جهانیان مشرک و بنیاد جهان بر شرک ریخته باشد. پیامبران نیز محتاج به زندگانی بودند و در توبه خود، از جهانیان حاجت ها می خواستند و با تعاون، قافله حیات و زندگانی را راه می انداختند. [\(1\)](#)

ص: 38

1- سیدروح الله خمینی، کشف الأسرار، ص 34.

سیره پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) در زیارت

آیا حضرت محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) در دوران پیامبری و نبوت خود به زیارت می رفتند؟

بر اساس گزارش های متعدد تاریخی، پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) مزار مادرش حضرت آمنه (علیها السلام) را در منطقه ابوا، واقع در میان مکه و مدینه، زیارت کردند. بُریده می گوید:

حضرت رسول به قبری رسیدند و در آنجا نشستند و مردم هم با آن جناب نشستند. حضرت در این هنگام سرشان را تکان دادند؛ مثل اینکه با کسی سخن می گفتند و سپس گریه کردند. به آن حضرت عرض کردند: «چرا گریه کردید؟» فرمودند: «این قبر آمنه مادرم است. از خداوند اذن خواستم به زیارت قبر مادرم بروم، خداوند هم به من اذن مرحمت فرمود. من به یاد محبت های مادرم افتادم و گریستم.»⁽¹⁾

طلحه بن عبیدالله می گوید: «با پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) از مدینه به سمت احد رفتیم و آن حضرت قصد کردند به مزار شهدای احد بروند. وقتی نزد قبرهای شهدا رسیدیم، فرمودند که این قبور برادران ماست.»⁽²⁾

به گفته عایشه، بارها پیامبر خانه را به قصد زیارت بقیع ترک می کردند و آنگاه وارد آنجا می شدند و به مسلمانان خفته در بقیع سلام می گفتند و برایشان بخشش می طلبیدند. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) حتی همسر خود را به زیارت بقیع توصیه و شیوه زیارت مدفونین آنجا را تعلیم می داند تا این چنین زیارت کند:

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَيَرْحَمُ اللَّهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَاخِرِينَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ.⁽³⁾

ص: 40

1- طبرسی، اعلام الوری، ص 9.

2- سجستانی، سنن ابی داوود، ج 1، ص 319.

3- مسلم، صحیح مسلم، ج 3، ص 63، کتاب الجنائز، باب ما یقال عند دخول القبور و الدعاء لأهلها؛ ابن قیم، الروح، ص 176.

درود بر ساکنان مؤمن و مسلمان این سرزمین. خداوند همه مؤمنان را، چه آن‌ها که قبلاً در گذشته اند و چه آن‌ها که بعداً در خواهند گذشت، رحمت کند. ما نیز به خواست خدا به شما خواهیم پیوست.

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) هنگام فتح مکه، در شهر اقامت نکردند و در جوار مزار همسر خود، حضرت خدیجه (علیها السلام)، واقع در حجون، در بخش شمالی مکه مستقر شدند. در حجه‌الوداع نیز، پیش از رفتن به عرفات و قبل از حرکت از مکه، در همان منطقه اقامت گزیدند. (1)

سیره اهل بیت (علیهم السلام) در زیارت

آیا فاطمه زهرا (علیها السلام) و ائمه اطهار (علیهم السلام) برای زیارت بر سر مزار سایر معصومین حاضر می شدند؟

در سیره اهل بیت (علیهم السلام) نمونه‌های فراوانی از زیارت پدران و اجداد معصومشان و منسوبان ایشان وجود دارد. نمونه‌های زیر، اندکی از بسیار است:

1. حضرت فاطمه (علیها السلام) هر جمعه به زیارت قبر عمویشان، حمزه می رفتند و در آنجا نماز می خواندند و در کنار قبر گریه می کردند. (2) همچنین دختر پیامبر به زیارت قبر خواهرانش در بقیع می آمدند. زمانی که رقیه درگذشت، حضرت فاطمه (علیها السلام) در کنار قبر گریستند و رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) نیز با لباس خود، اشک چشمان فاطمه (علیها السلام) را پاک کردند. (3)

فاطمه زهرا (علیها السلام) برای زیارت بر سر مزار پدر می آمدند. روایت شده است که کنار قبر پدر ایستادند و مقداری از خاک قبر را برداشتند و بر صورت نهادند و گریه کردند و این ابیات را بر زبان جاری

ص: 41

1- ازرقی، اخبار مکه، ترجمه مهدوی دامغانی، ص 430.

2- حاکم نیشابوری، مستدرک الصحیحین، ج 1، ص 377.

3- ابن سعد، طبقات الکبری، ج 8، ص 30.

ساختند:

ماذا على من شمّ تربة احمدا

ان لا يشمّ مدى الزّمان غوالياً

صبتّ علىّ مصائب لو أنّها

صبتّ على الأيام صرن ليالياً(1)

چه می شود بر آن کسی که خاک قبر احمد را بپوید، دیگر تا زنده است مشک های گران قیمت را نبوید.

مصیبت هایی بر من وارد شد که اگر به روزهای روشن وارد می شد، به شب تار تبدیل می شدند.

2. حضرت امام حسین (علیه السلام) هر شب جمعه قبر برادرشان امام حسن مجتبی (علیه السلام) را در بقیع زیارت می کردند.(2) ایشان که 25 مرتبه پیاده به حج مشرف شدند، در مکه کنار قبر حضرت خدیجه آمدند و در کنار آن مزار گریستند.(3) امام سجاد (علیه السلام) برای زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) کنار قبر ایشان می ایستادند، سپس نزدیک می شدند و آن را لمس می کردند و آنگاه دعا می کردند.(4) نیز ایشان از مدینه منوره به نجف آمدند و در کنار قبر جدشان، امیر مؤمنان (علیه السلام)، ایستادند و گریستند و آنگاه زیارتی را خواندند که به «زیارت امین الله» مشهور شد.(5)

4. روزی امام سجاد (علیه السلام) وارد مسجد کوفه شدند و با ابوحمزه ثمالی ملاقاتی کردند. امام به ابوحمزه فرمودند: «آیا می خواهی به اتفاق یکدیگر به زیارت قبر جدم علی بن ابی طالب (علیه السلام) برویم؟» ابوحمزه عرض کرد: «بلی.» ابوحمزه می گوید: «با امام زین العابدین (علیه السلام) همراه شدم. در راه با

ص: 42

-
- 1- زین الدین بن علی عاملی (شهید ثانی)، مسکن الفؤاد، ص 112.
  - 2- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 44، ص 150.
  - 3- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 44، ص 193.
  - 4- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 4، ص 551.
  - 5- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 39.

هم صحبت می کردیم تا به غری (نجف) رسیدیم. امام از مرکب پیاده شدند و چند قدم جلو رفته، صورت خود را روی خاک گذاشته و به من فرمودند: «این مرقد جدم علی بن ابی طالب (علیه السلام) است.» (1)

5. امام صادق (علیه السلام) به زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) آمدند، دست خود را روی قبر نهادند، دعایی فرمودند و آنگاه آیه 56 احزاب را بر زبان جاری ساختند: «إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا» (2) همچنین صفوان بن مهران از همراهی اش با امام صادق (علیه السلام) در سفر به غری (نجف اشرف) یاد می کند:

امام در کنار قبری ایستادند و سپس به انبیای بزرگ، از حضرت آدم (علیه السلام) تا پیامبر خاتم (صلی الله علیه و آله و سلم)، سلام کردند و من نیز سلام می کردم. آنگاه حضرت صورت مبارک را بر قبر مطهر نهاده، بر صاحب قبر سلام کردند و پس از آن با صدای بلند گریه کردند و بعد از آن چهار رکعت نماز خواندند. من نیز با آن حضرت نماز گزاردم. پس از نماز، از امام درباره صاحب این مزار پرسیدم؛ فرمودند: «این قبر جدم علی بن ابی طالب (علیه السلام) است.» (3)

6. در دوران مخفی بودن قبر امیر مؤمنان (علیه السلام)، امام سجاد، امام باقر (4) و امام صادق (علیهم السلام) (5) با سفر به نجف، مزار جدشان را زیارت کردند.

7. امام هشتم آنگاه که می خواستند مدینه را برای عمره ترک کنند، پس از نماز مغرب، نزد قبر رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) و بالای سر مرقد آن حضرت رفتند. بر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) سلام کردند و خود را به قبر چسبانده. آنگاه به سوی منبر پیامبر رفتند؛ سپس به سوی قبر بازگشتند و در کنار آن ایستادند، نماز

ص: 43

1- عبدالکریم بن احمد حلی، فرحه الغری بصرحه القری، ص 75.

2- محمد بن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 4، ص 552.

3- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 35.

4- عبدالکریم بن احمد حلی، فرحه الغری بصرحه القری، ص 51.

5- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 34 تا 37.

گزاردند و دوش چپشان را به قبر چسباندند. (1)

اهل بیت (علیهم السلام) بر مزار مؤمنان

آیا اهل بیت (علیهم السلام) بر مزار دوستان و مؤمنین حاضر می شدند و دیگران را هم به این کار توصیه کرده اند؟

پیشوایان معصوم (علیهم السلام) گاه به زیارت قبر پیروان و رهروان راستین خود نیز می رفتند. در متون روایی، نمونه هایی از حضور و همچنین سفارش به حضور بر مزار مؤمنین وجود دارد.

خباب بن ارت که از یاران بنام پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) بود، به علت بیماری سختی در کوفه درگذشت. وقتی امیر مؤمنان (علیه السلام) از جنگ صفین برگشتند و از درگذشت خباب آگاه شدند، بر سر قبر او حاضر شده، برای او دعا کردند. (2) ابی المقدم می گوید که همراه امام باقر (علیه السلام) به بقیع رفتیم؛ وقتی از کنار قبر یکی از شیعیان کوفه مدفون در آنجا گذشتیم، به امام عرض کردم: «فدایتان شوم، این قبر یکی از شیعیان است.» امام بی درنگ در کنار قبر او ایستادند و برایش دعا کردند:

اللَّهُمَّ ارْحَمْ عُزْبَتَهُ وَصِلْ وَحْدَتَهُ وَانْسِ وَحْشَتَهُ وَأَسْكِنِ إِلَيْهِ مِنْ رَحْمَتِكَ رَحْمَةً يَسْتَعْنِي بِهَا عَنْ رَحْمِهِ مَنْ سِوَاكَ وَالْحَقُّهُ بِيَمَنِ كَانَ يَتَوَلَّاهُ.

خدایا، به غربتش رحم فرما، تنهایی اش را به پیوند مبدل کن، در حال وحشتش انس برقرار فرما، هراس او را برطرف کن، از رحمت آن قدر نصیبش فرما که از رحمت غیر تویی نیاز شود و ملحقش کن به آنان که وی ایشان را دوست دارد.

سپس امام هفت مرتبه سوره قدر را خواندند. (3)

ص: 44

1- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 359.

2- علی بن محمد (ابن اثیر)، اسد الغابه، ج 1، ص 593.

3- محمدبن حسن طوسی، تهذیب الأحکام، ج 6، ص 105.

امام رضا (علیه السلام) نیز توصیه می فرمودند که هرگاه بر قبر مؤمنی حاضر شدید، دست روی قبر او نهید و هفت مرتبه سوره قدر را بخوانید. (1) زمانی که یونس بن یعقوب در مدینه درگذشت، به دستور امام رضا (علیه السلام) در بقیع به خاک سپرده شد. متولی قبرستان می گفت: «این قبر کیست که ابو الحسن علی بن موسی (علیه السلام) به من امر کرده است تا چهل روز بر قبر او آب پاشم؟» (2)

اهتمام اصحاب پیامبر به زیارت

صحابه پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) چه میزان به زیارت اهتمام می ورزیدند؟

پس از درگذشت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم)، بسیاری از یاران ایشان به زیارت مرقد حضرت می آمدند و به آمدوشد به آن مکان مقدس پایبند بودند. بلال حبشی به دستور خلیفه دوم در شام اقامت گزید. شبی پیامبر را در خواب دید که به او می فرمایند: «این چه جفایی است که تو می کنی؟! آیا وقت آن نرسیده که مرا زیارت کنی؟» بلال از خواب برخاست و درحالی که غمگین بود، بی درنگ آماده سفر شد و برای زیارت راهی مدینه منوره شد و خود را به مزار پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) رساند. او در کنار قبر گریست. وقتی که صورت خود را به قبر می مالید، ناگهان حسن و حسین (علیهما السلام) آمدند و بلال آن ها را در آغوش گرفت و بوسید. حسن و حسین (علیهما السلام) به او فرمودند: «علاقه داریم اذانی را از تو بشنویم که در زمان رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) می گفتی.» او اذان گفت...» (3)

جابر بن عبدالله انصاری که از یاران برجسته پیامبر به شمار می رفت، پس از شهادت امام حسین (علیه السلام)، برای زیارت قبر امام راهی کربلا شد. هنگامی که روز اربعین وارد کربلا شد، در شط فرات غسل کرد و درحالی که مشغول

ص: 45

1- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج3، ص229.

2- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج66، ص283. ریختن آب روی قبر، به دوران رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم) بازمی گردد و شایسته است هر موقع انسان موفق به زیارت اهل قبور شد، روی قبر آب پاشد. حکمت این سنت به صورت دقیق بیان نشده است؛ البته بنا بر روایتی، تا زمانی که خیسی آب باشد، عذاب از میت دفع می شود (محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج3، ص200).

3- علی بن محمد (ابن اثیر)، اسد الغابه، ج1، ص244؛ ابن عساکر دمشقی، تاریخ مدینه دمشق، ج7، ص137.

ذکر خداوند بود و با کمک یکی از مردان غیور به نام عطیة عوفی که از تابعین بود، به طرف قبر حرکت کرد. وقتی دستش را روی قبر نهاد، از حال رفت و بی هوش شد. زمانی که به حال آمد، سه بار گفت: «یا حسین (علیه السلام)»⁽¹⁾.

ص: 46

1- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 65، ص 130.

خلفا و کارگزاران در صدر اسلام، درباره زیارت مرقد‌های معصومین (علیهم السلام) چه واکنشی نشان می دادند؟

اکثر آنان در برابر زیارت مزار مقدس پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) واکنش منفی نداشتند و گزارش هایی از آمدن آنان به مدینه و زیارت حرم پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) وجود دارد. (1)

از سوی دیگر، رفتارهای ناشایستی نیز از برخی از خلفا و کارگزاران ایشان وجود دارد. روزی ابویوب انصاری که از صحابه بنام رسول خدا بود، هنگام زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم)، صورت خود را بر قبر حضرت نهاده بود. در آن حال، مروان بن حکم با شتاب به سوی او آمد و به نشان اعتراض، گردن او را گرفت و از جایش بلند کرد و گفت: «می دانی چه می کنی؟» ابویوب انصاری گفت: «آری، من هرگز به زیارت این خانه ها و درودیوارش نیامده ام، فقط برای زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) آمده ام.» (2)

متوکل عباسی در سال 236 دستور داد قبر امام حسین (علیه السلام) را تخریب کنند و مردم را از رفتن به نزد آن منع کنند. (3) ابوالفرج اصفهانی ضمن اشاره به مأموریت یک یهودی تازه مسلمان شده به نام دیزج، در تخریب قبر سیدالشهدا (علیه السلام) می نویسد:

دیزج به فرمان متوکل از سامرا به کربلا رفت و کربلا را با تمام خانه ها و آثاری که بر قبر ابوعبدالله الحسین (علیه السلام) بود، ویران کرد و اراضی اطراف قبر را زیرورو کرد. متوکل علاوه بر این ویرانکاری ها، دستور داد بر سر راه هایی که به مزار ابوعبدالله الحسین (علیه السلام) منتهی می شود، کشیک هایی بگذارند تا مردمی را که به زیارت ابوعبدالله و شهدای کربلا می روند، منع کنند. این کشیک ها مکلف بودند زیارت کنندگان قبر ابی عبدالله را به قتل برسانند یا

ص: 48

1- ابن قتیبه، الإمامه و السیاسة، ج 2، ص 206؛ علی بن احمد سمهودی، وفاء الوفاء، ج 4، ص 1376.

2- محمدبن یوسف شامی، سبل الهدی، ج 12، ص 398.

3- طبری، تاریخ الطبری، ج 9، ص 186؛ علی بن محمد (ابن اثیر)، الكامل فی التاریخ، ج 7، ص 55.

زیر شکنجه و عقوبت قرار دهند. (1)

پس از کشته شدن متوکل در سال 247، فرزندش، منتصر به خلافت رسید. به دستور او ممنوعیت زیارت برداشته شد و اجازه داد تا مردم به زیارت قبر امیر مؤمنان (علیه السلام) و امام حسین (علیه السلام) بروند. (2)

زیارت در نگاه وهابیان

در برابر وهابیان که معتقدند اصولاً زیارت کاری شرک آمیز و بدعت است، چه پاسخی دارید؟

با وجود فراوانی روایات درباره فضیلت زیارت و همچنین فتوای عالمان و فقها در مستحب بودن آن، به ویژه زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم)، متأسفانه مسلمانان با تفکر انحرافی وهابیان مواجه هستند که سفر برای زیارت پیامبر را ممنوع می دانند. تا پایان قرن هفتم، همه دانشمندان مسلمان معتقد بودند که سفر برای زیارت مباح و جایز است؛ ولی در اوایل قرن هشتم، ابن تیمیه با اجماع علما مخالفت کرد. او با پایین آوردن مقام انبیا (علیهم السلام)، توسل و زیارت را از نمونه های شرک دانست و هرکسی را که با افکارش مخالفت می کرد، به کفر و شرک متهم می ساخت. سلفیان وهابی زیارت قبر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) را شرک می شمارند و ابن تیمیه، پیشوای فکری آنان، با وارد ساختن تهمت های ناروا به شیعه به دلیل زیارت قبر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و اولیای خدا، آن ها را به یهود و نصارا تشبیه می کند و حتی شیعه را به سبب این عمل، مشرک می داند. البته او معترف است که مسلمانان نیز به زیارت اعتقاد دارند: «درست است که بسیاری از اهل سنت هم به زیارت قبور می روند، آن ها هم کار حرام می کنند و گمراه هستند؛ ولی گمراهی شیعه بیشتر است.» (3)

اعتراض های متعددی به ابن تیمیه و پیروان او شد. تعداد زیادی از

ص: 49

1- ابوالفرج اصفهانی، مقاتل الطالبیین، ص 478 و 479.

2- علی بن محمد (ابن اثیر)، الكامل فی التاريخ، ج 7، ص 116.

3- ابن تیمیه حرانی، منهاج السنه، ج 1، ص 132.

علمای اهل سنت به پا خاستند. سرانجام، قضات چهار مذهب حنفی، مالکی، شافعی و حنبلی، ابن تیمیه را محکوم کردند؛ با این حال، افکار کژ و بدعت آمیزش آغازی برای انحرافات گسترده شد و نتایج منحوسی از جمله پیدایش وهابیت در حجاز، به جای گذاشت. همچنین سبب شد که در گستره تاریخ، صاحب نظران اسلامی بیش از دو هزار جلد کتاب و رساله علیه افکار او بنگارند.⁽¹⁾

ادعای سلفیان در شباهت زیارت مسلمانان با رفتار بت پرستان، بدینی محض به باورهای مسلمانان است. تاریخ گواه است که سیره و رفتار مسلمانان، آمدوشد آنان بر کنار مزار اولیا و صالحین، نوعی تکریم و تعظیم بهترین بندگان الهی و بزرگان دین تلقی می شود که در آنجا آرمیده اند.

زیارت تعریف خاص خود را دارد و آن حضور در پیشگاه زیارت شده است. زائری که به زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) می شتابد، به انگیزه یادآوری مرگ، دعا برای بلندی مقام، تبرک به آستان ایشان و ادای برخی از حقوقی که پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) بر مؤمنان دارند، به آن مزار نورانی می شتابد.⁽²⁾ سیره و منش صحابه و مسلمانان نخست نیز بر پابندی بر چنین زیارتی بوده است.⁽³⁾

مشروعیت زیارت

دلایل مشروعیت زیارت را در پاسخ به ادعای وهابیان که زیارت را بدعت می شمارند، بیان کنید.

حرکت و تلاش ابن تیمیه در مخالفت با زیارت و توسل به پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم)، در تفکر اموی او ریشه داشت. این تلاش به فروکاستن از جایگاه معنوی و الهی پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و اهل بیت ایشان تفسیر می شود. پیروان وهابی ابن تیمیه که مدینه را اشغال کردند، به ممنوعیت زیارت پیامبر و جلوگیری از

ص: 50

1- عبدالله محمدصالح، العلماء الاسلاميون، موقفهم من الوهابيه، ص 273.

2- سبحانی، الزیارة فی الكتاب و السنه، ص 72 تا 79.

3- سبکی، شفاء السقام، ص 70.

ایستادن در برابر ضریح ایشان حکم کردند. حاکم حجاز مردم مدینه را از زیارت قبر پیامبر ممنوع کرد. او در جمع تعدادی از مردم که در مسجدالنبی گردآمده بودند، گفت:

...ایستادن در پیش روی رسول الله و سلام کردن به رسم سابق، در مذهب ما ممنوع است و این نوع تعظیم و تجلیل در مذهب وهابی نامشروع است و چنین اقدامی از دیدگاه وهابی، بدعت، زشت، ناپسند و ممنوع است. کسانی که از پیش روی مبارک عبور می کنند، باید بدون توقف حرکت کنند و فقط می توانند در حال عبور بگویند: «السلام علی محمد» و همین مقدار، بنا بر اجتهاد پیشوای ما کافی است. (1) همه مسلمانان به این نکته باور دارند که زیارت قبور بزرگان دین و مؤمنان، مسئله ای دینی و مشروع است. نکته اصلی آن است که بنا بر اشاره آیه زیر، رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) بر جنازه مؤمنان نماز می خوانده و در کنار قبور ایشان می ایستاده و طلب مغفرت و دعا می کرده اند.

خداوند پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) را از دعا و قرارگیری در کنار قبر منافقان و مشرکان پرهیز داده است:

<وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ> (2) (و هرگز بر هیچ مرده ای از آنان نماز مگزار و بر سر قبرش نایست؛ چراکه آنان به خدا و پیامبر او کافر شدند و در حال فسق مردند.)

از این آیه به خوبی سیره رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) در زمینه زیارت قبر مؤمنان به دست می آید؛ بنابراین ادعای جریان وهابی که زیارت را کاری بدعت آمیز می شمارد، گزاف و بیهوده است. در این سنت، زینده است که از پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم)

ص: 51

1- ایوب صبری پاشا، تاریخ وهابیان، ص 108.

2- توبه، 84.

پیروی کنیم؛ چراکه <لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ>. (1)

فراوانی روایات زیارت در متون حدیثی شیعه، مشروعیت زیارت را اثبات می کند. (2) همچنین زیارت در نگاه عالمان مذاهب چهارگانه سنی نیز کاری مشروع و مقبول است و آنان این کار را مستحب می شمارند. پیروان این مذاهب نیز با الگو قراردادن رهبران فقهی شان، به زیارت مشتاق اند؛ لذا غالب زائران حرم نبوی را برادران اهل سنت تشکیل می دهند. در ایران نیز شاهدیم که برادران سنی مذهب به زیارت علی بن موسی (علیه السلام) راغب اند و به مشهد مشرف می شوند. اتکای فقها و محدثان سنی، به فراوانی روایات و به خصوص روایاتی است که ناظر به زیارت مرقد پیامبر است؛ مانند این حدیث که ابن عمر از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) نقل می کند: «من حجَّ البيت و لم یزرنی فقد جفانی.» (3) (هرکس حج به جا آورد و به زیارت من نیاید، در واقع به من جفا کرده است.) حاطب بن ابی بلتعنه نیز از پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) چنین روایت می کند: «من زارنی بعد موتی فکأنما زارنی فی حیاتی.» (4) (کسی که بعد از مرگم مرا زیارت کند، همانند کسی است که در زمان حیاتم زیارت کرده است.) به سبب اعتبار و فراوانی روایات زیارت است که فقهای سنی به استحباب آن فتوا داده اند.

دفاع اهل سنت از زیارت

آیا زیارت مخصوص شیعیان است یا اهل سنت نیز به زیارت راغب هستند؟

اهل سنت از علاقه مندان به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) و عترت او هستند و در طول تاریخ با تاسی به پیشوایان خود، به زیارت مزار آنان نیز بسیار کوشا و مصمم بوده اند و از لطف و رحمت پیشوایان معصوم بهره مند شده اند.

ص: 52

1- احزاب، 21.

2- نک: محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14.

3- علی بن احمد سمهودی، وفاء الوفاء، ج 2، ص 398؛ متقی هندی، کنز العمال، ج 5، ص 135.

4- دار قطنی، سنن الدار قطنی، ج 2، ص 278.

علاقه مندی اهل سنت را باید از رفتار سلفیان وهابی و مخالفشان با زیارت تفکیک کرد. بدیهی است صف وهابیان از صف مسلمانان جداست.

اهل سنت به زیارت پیامبر اهتمام دارند و در برابر مشروع ندانستن زیارت از سوی ابن تیمیه ایستادگی کردند. آنان زیارت ایشان را «مستحب» یا «واجب» می دانند و آن را از برترین راه های قرب به خداوند می شمارند.⁽¹⁾

همچنین عالمان اهل سنت بر رعایت آداب زیارت توصیه می کنند. شهاب الدین قسطلانی شافعی (م 923) می گوید: «شایسته است که زائر در کنار قبر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) زیاد دعا و استغاثه کند، متوسل شود، طلب شفاعت کند و بی تابی کند و سزاوار است که خداوند شفاعت پیامبر را در حق او بپذیرد.»⁽²⁾

زمانی که منصور دوانیقی به مدینه منوره آمد، مالک بن انس او را در زیارت حرم نبوی همراهی کرد. وقتی آن دو مقابل مزار پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) ایستادند، منصور از مالک پرسید: «آیا روبه قبله بایستم و دعا کنم یا روبه قبر رسول خدا؟» مالک به قبر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) اشاره کرد و گفت: «چرا صورت خود را از قبر آن حضرت برگردانی؟ درحالی که او وسیله تو و وسیله پدرت آدم است در روز قیامت. روبه قبر کن و او را شفیع قرار ده.»⁽³⁾

بسیاری از پیشوایان اهل سنت از مشتاقان زیارت حرم عترت (علیهم السلام) نیز بودند. ابوعلی خلال، شیخ حنابله می گوید: «هرگاه به مشکلی برخورد می کنم، قبر موسی بن جعفر (علیه السلام) را زیارت می کنم و به ایشان متوسل می شوم و خداوند مشکل مرا آسان می کند.»⁽⁴⁾

محمد بن المؤمل از زیارت جمعی از پیشوایان اهل سنت به مرقد امام رضا (علیه السلام) چنین گزارش می دهد: «روزی با پیشوای اهل حدیث،

ص: 53

1- محمدانور کشمیری، فیض الباری علی شرح البخاری، ج 2، ص 588.

2- المواهب اللدنیه، ج 3، ص 417.

3- محمد بن یوسف صالحی شامی، سبل الهدی و الرشاد، ج 11، ص 439.

4- خطیب بغدادی، تاریخ بغداد، ج 1، ص 133.

ابوبکر بن خزیمه (م 311) و ابوعلی ثقفی (م 328) و دیگر مشایخ خود، به زیارت قبر علی بن موسی الرضا (علیه السلام) به توس رفتیم. آن ها بسیار به زیارت قبر ایشان می رفتند. احترام، بزرگداشت، تواضع و گریه وزاری ابن خزیمه نزد قبر علی بن موسی، همگی را شگفت زده کرده بود.»⁽¹⁾

ابن حبان بستی شافعی می گوید: «بارها به زیارت قبر امام رضا (علیه السلام) رفتم. زمانی که در توس اقامت داشتم، هرگاه با مشکلی مواجه می شدم، به زیارت قبر ایشان می رفتم. از خداوند می خواستم که مشکلم را برطرف کند. خداوند نیز مشکل مرا رفع می کرد. این اتفاق بارها برایم افتاد.»⁽²⁾ ابن روزبهان خنجی شافعی مرقد منور و مشهد مطهر امام را با تعبیری همچون «روضه بهشت و کعبه حاجات و مقاصد جمیع حاجت خواهان» توصیف می کند و از زیارت آن آستان چنین می گوید: «در هر واقعه که این فقیر را پیش آید، استمداد از باطن اقدس آن حضرت را طریق نجات می دانم.»⁽³⁾

همچنین اهل سنت به زیارت مزار پیشوایان خود نیز می روند. زیارت قبر شیخ عبدالقادر گیلانی و امام ابوحنیفه در بغداد، خواجه نظام الدین در هند، شیخ اکبر مقبل الدین در مصر، از نظر آن ها جایز است و ثواب دارد و آن امکنه را زیارت می کنند.⁽⁴⁾

امروزه اهتمام به زیارت در میان اکثر علما و مردم اهل سنت به چشم می خورد. جدیت آنان به زیارت کربلای حسینی به خصوص در ایام اربعین، از نمونه های پایبندی آنان به زیارت مزار اهل بیت (علیهم السلام) است.

ص: 54

1- تهذیب التهذیب، ج 7، ص 339.

2- ابن حبان بستی، کتاب الثقات، ج 8، ص 426.

3- ابن روزبهان خنجی، وسیله الخادم الی المخدوم، ص 243.

4- نک: سلطان الواعظین شیرازی، شب های پیشاور در دفاع از حریم تشیع، ص 557.

ثواب زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم)

زیارت حرم پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) در مدینه منوره چه مقدار ثواب دارد؟ اگر سفر به مدینه ممکن نبود، آیا می توان از دور ایشان را زیارت کرد؟

در زیارت مزار نورانی رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) فضیلت ها و ثواب های بی شماری است. در نگاه آن حضرت، کسی که بعد از حیات ایشان زیارتشان کند، گویا آن حضرت را در حال حیاتشان زیارت کرده است. (1) قرآن کریم بخشش و مغفرت الهی را بزرگ ترین دستاورد برای زائری می داند که در حرم رسول الله حاضر می شود و ضمن توسل به آن حضرت، از خدا طلب آمرزش می کند:

>وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا< (2) (و اگر آنان (گناهکاران) هنگامی که به خود ستم می کردند، از در توبه نزد تو آمده و از خدا طلب آمرزش کرده بودند و رسول برایشان طلب مغفرت کرده بود، می دیدند که خدا توبه پذیر و مهربان است.)

در منابع اهل سنت، این روایت از امیر مؤمنان علی (علیه السلام) نقل شده است:

پس از سه روز از دفن رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) شخصی اعرابی بر ما وارد شد و خود را بر قبر رسول خدا افکند و خاکش را بر سر خود می ریخت و می گفت: «ای رسول خدا، گفتم و گفتارت را شنیدیم، از خدا حقایق را گرفتم و ما هم از شما گرفتیم و از چیزهایی که بر تو نازل شده، این آیه است: >وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ...< (3) من ستم کردم و پیشت آمدم تا برایم طلب آمرزش کنی.» از میان قبر ندایی بلند شد که گناهت آمرزیده شده است. (4)

ص: 56

1- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 14.

2- نساء، 64.

3- نساء 64.

4- متقی هندی، کنز العمال، ج 2، ص 248 و 249؛ محمد بن یوسف شامی، سبل الهدی، ج 12، ص 390.

پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) به نمونه هایی از ثواب زیارت خود اشاره می کنند:

- در روز قیامت من شاهد و شافع او هستم.

- شفاعت من نصیبت می شود و بر کسی که از شفاعت من بهره مند شود، بهشت واجب می شود.

- روز قیامت در جوار من خواهد بود.

- روز قیامت به زیارتش می روم و او را از گرفتاری گناهانش می رهانم.

ثواب زیارت خاتم الأنبیا (صلی الله علیه و آله و سلم) در نگاه پیشوایان معصوم نیز زیباست. امام باقر (علیه السلام) می فرمایند: «زیارت قبر رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) معادل حج مقبولی است که با آن حضرت به جا آورده شود.» پاداش زائر پیامبر در کلام امام صادق (علیه السلام) مانند کسی است که خدا را در عرشش زیارت کرده باشد. (1)

اگر شیفتگان زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) توان و امکان حضور در مدینه منوره ندارند، از دور ایشان را زیارت کنند و سلام دهند؛ آن گونه که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) می فرمایند: «اگر نتوانستید به زیارت آید، از همان مکان دور سلام فرستید که به من خواهد رسید.» (2)

ثواب زیارت عترت (علیهم السلام)

اشاره

برای زیارت حرم هریک از ائمه اطهار (علیهم السلام) چه ثوابی در نظر گرفته شده است؟

زیارت مزار اهل بیت (علیهم السلام) همان پاداش زیارت رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم) را دارد. زید شحام همین پرسش را از امام صادق (علیه السلام) کرد: «ثواب کسی که یکی از شما اهل بیت (علیهم السلام) را زیارت کند چیست؟» امام فرمودند: «مثل این است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) را زیارت کرده است.» (3)

امام رضا (علیه السلام) زیارت را نشان وفای عهد شیعیان به ائمه اطهار (علیهم السلام)

ص: 57

1- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 12 تا 15.

2- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 12 تا 15.

3- محمد بن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 4، ص 579.

دانسته اند و از شفاعت امامان در حق زائران حرمشان یاد می کنند: «فَمَنْ زَارَهُمْ رَغْبَةً فِي زِيَارَتِهِمْ وَ تَصَدَّقَ لِيَمَّا رَغِبُوا فِيهِ كَانَ أَيْمَتَهُمْ شُفَعَاءَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.» (1) (و هرکس با رغبت آنان را زیارت کند و آنچه آنان آورده اند تصدیق کند، روز قیامت امامان شفیع او خواهند بود.)

ثواب زیارت امیرمؤمنان (علیه السلام)

برای زیارت حضرت علی (علیه السلام) در نجف اشرف چه پاداش هایی در نظر گرفته اند؟ حرم امیرمؤمنان (علیه السلام) کانون زیارت پروردگار، فرشتگان الهی، انبیا و مؤمنین است. (2) پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) درباره پاداش زیارت خویش و امیرمؤمنان (علیه السلام)، به پرسش امام حسن مجتبی (علیه السلام) چنین پاسخ دادند: «فرزندم، کسی که من را زیارت کند، در زمان حیات یا بعد از ممات، یا پدر تو را زیارت کند، بر خداوند (عزوجل) است که او را در روز قیامت زیارت کند و از گناهانش برهاند.» (3)

امام صادق (علیه السلام) ضمن تأکید بر اهمیت زیارت امیرمؤمنان (علیه السلام) این نکته را بیان فرمودند: «أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ (علیه السلام) أَفْضَلُ مِنَ الْأَيْمَةِ كُلِّهِمْ وَ لَهُ ثَوَابُ أَعْمَالِهِمْ وَ عَلَى قَدْرِ أَعْمَالِهِمْ فَضَّلُوا.» (4) (امیرمؤمنان (علیه السلام) نزد حق تعالی از تمام ائمه (علیهم السلام) برتر هستند و ثواب اعمال ایشان برای آن حضرت نیز منظور می شود؛ درحالی که ائمه (علیهم السلام) به مقدار اعمال خودشان فضیلت و برتری دارند.)

امام صادق (علیه السلام) از فضیلت حرم امیرمؤمنان (علیه السلام) به ابن مارد چنین فرمودند:

هرکس [قبر] جدم را زیارت کند، درحالی که به حق و درستی جایگاه او عارف و آشنا باشد، خداوند برای هر گامی که

ص: 58

1- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 122.

2- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 38.

3- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 39.

4- عبدالکریم بن طاووس، فرحه الغری بصرحه القری، ص 75.

برمی دارد، حج و عمره ای مقبول در نامه عمل او بنویسد. سوگند به خدا، قدم کسی که در راه زیارت امیر مؤمنان (علیه السلام) خاک آلود شده باشد، خواه پیاده و خواه سواره، به دوزخ نمی رسد. این حدیث را به آب طلا بنویس. (1)

امام صادق (علیه السلام) در سخنی دیگر می فرماید: «إِنَّ زَائِرَهُ تَفْتَحُ لَهُ أَبْوَابَ السَّمَاءِ عِندَ دَعْوَتِهِ فَلَا تَكُنْ عَنِ الْخَيْرِ نَوَامًا.» (2) (هنگام زیارت امیر مؤمنان (علیه السلام)، درب های آسمان برای زائرش گشوده می شود. پس از این خیر عظیم غافل مباش).

ششمین امام، ضمن اشاره به لزوم رعایت فروتنی و دوری از تکبر هنگام زیارت بامعرفت امیر مؤمنان، از پاداش های زیارت امام چنین یاد می کند: خداوند اجر صد هزار شهید، آمرزش گناهان، برانگیخته شدن ایمن در آن دنیا و آسان شدن حساب برایش منظور می کند. به وقت حضور، ملائکه از او استقبال کنند و پس از زیارت نیز ملائکه او را تا خانه اش بدرقه کنند. اگر مریض شود، به عبادتش روند. چون بمیرد، در تشییع جنازه اش حاضر شوند و تا هنگام خاک سپاری برای او درخواست بخشش می کنند. (3)

همچنین شیخ صدوق درباره اقامت در جوار حرم امیر مؤمنان (علیه السلام) این حدیث را بیان می کند: «یک شب مجاورت در نزد امیر مؤمنان (علیه السلام) برتر از 700 سال عبادت است.» (4)

ثواب زیارت امام حسن (علیه السلام)

میزان ثواب و پاداش زیارت امام حسن مجتبی (علیه السلام) در بقیع چقدر است؟

پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) دو نواده خود حسن و حسین (علیهما السلام) را بسیار دوست

ص: 59

1- عبدالکریم بن طاووس، فرح الغری بصرحه القری، ص 76.

2- عبدالکریم بن طاووس، فرح الغری بصرحه القری، ص 74.

3- نک: اربلی، کشف الغمه فی معرفه الأئمه، ج 1، ص 395.

4- نک: آقابزرگ تهرانی، الذریعه، ج 20، ص 252. این حدیث را سقاقلی حیدرآبادی از نسخه ای از کتاب مدینه العلم شیخ صدوق نقل کرده است. متأسفانه هیچ نسخه ای از این کتاب گران سگ وجود ندارد.

می داشتند. ابوذر غفاری می گوید: «رسول الله به من دستور داده بودند که آن دورا دوست بدارم و محبانشان را نیز دوست می دارم.» (1)

درباره پاداش زیارت امام مجتبی (علیه السلام) به این سخن پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) اشاره می کنیم که ایشان به امیر مؤمنان (علیه السلام) فرمودند:

برای کسی که مرا در حال حیاتم یا بعد از وفاتم زیارت کند، یا تو را در حال حیاتت یا بعد از وفاتت زیارت کند، یا دو پسر تو را در حال حیاتشان یا بعد از وفاتشان زیارت کند، ضمانت کرده ام که در روز قیامت او را از بیم و هراس ها و سختی های آن خلاص سازم و او را همراه خودم در درجه خودم قرار دهم. (2)

ثواب زیارت امام حسین (علیه السلام)

به زیارت امام حسین (علیه السلام) در کربلا بسیار توصیه می شود. مهم ترین پاداش این زیارت چیست؟

در میان پیشوایان معصوم، زیارت امام حسین (علیه السلام) افضل اعمال شمرده شده است (3) و بیشترین پاداش برای این زیارت وجود دارد. روزی حسین (علیه السلام) در دامن نبی اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) نشسته بودند و با آن حضرت بازی می کردند و هر دو می خندیدند. عایشه گفت: «یا رسول الله، چقدر علاقه و محبت شما به این طفل زیاد است!» حضرت فرمودند: «وای بر تو، چگونه او را دوست نداشته و به او محبت نداشته باشم؛ درحالی که میوه دل من و نور چشمم است. قطعاً به زودی امت من او را خواهند کشت و برای کسی که بعد از شهادتش او را زیارت کند، خداوند ثواب یک حج از حج های من را می نویسد.»

عایشه پرسید: «یا رسول الله، حجی از حج های شما؟!»

فرمودند: «بله، دو حج از حج های من.»

ص: 60

1- جعفرین محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 51.

2- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 4، ص 579.

3- جعفرین محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 147.

پرسید: «یا رسول الله، دو حج از حج های شما؟!»

فرمودند: «بله، چهار حج از حج های من.»

پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) پیوسته به تعداد حج ها اضافه کردند تا به نود حج از حج های خودشان رساندند. (1)

در کلام معصومان (علیهم السلام) به زیارت امام دستور داده شده است. امام صادق (علیه السلام) می فرماید: «زُورُوا الْحُسَيْنَ (علیه السلام) وَلَا تَجْفُوهُ فَإِنَّهُ سَيِّدُ شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ مِنَ الْخَلْقِ وَ سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ.» (2) (حسین (علیه السلام) را زیارت کنید و [با دوری از زیارت] بر او جفا نکنید. او سالار جوانان اهل بهشت و سیدالشهداست.)

برای زائر امام حسین (علیه السلام) ثواب های بسیاری در نظر گرفته شده است؛ از جمله:

1. به میزان هر قدم، برایش هزار حسنه ثبت، هزار گناه محو و هزار درجه در نظر گرفته می شود.
2. گویا خداوند را در عرش زیارت کرده است. 3. حضرت فاطمه (علیها السلام) برای بخشش گناهانش دعا می کنند.
4. فرشتگان برایش دعا می کنند.
5. خداوند حاجت های دنیوی و اخروی او را برآورده می سازد.
6. جبرائیل و میکائیل و اسرافیل او را تا رسیدن منزلش همراهی می کنند.
7. هنگام بازگشت، همه گناهانش آمرزیده می شود.
8. برای او رزق آور است.
9. عمرش زیاد می شود.
10. سکرات مرگ برای او آسان می شود.
11. هنگام خروج از قبر، پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و امیرمؤمنان (علیه السلام) و اوصیا با او مصافحه می کنند و به او مژده می دهند و می گویند: «همراه ما باش.»

ص: 61

1- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 68.

2- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 109.

12. خداوند در قیامت به او می نگرد.

13. نامه عملش در دست راستش قرار می گیرد.

14. شفاعت اهل بیت (علیهم السلام) برای او و هزار نفر از دوستانش نوشته می شود.

15. دری از بهشت برایش گشوده می شود.

16. در قیامت نوری در چهره اش قرار می گیرد و منادی بانگ می زند: «هَذَا مَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ مِنْ شَوْقًا إِلَيْهِ.» (او زائر مشتاق حسین (علیه السلام) است.)

17. همه در قیامت آرزو می کنند که ای کاش از زائران حسین (علیه السلام) بودیم. (1)

امام صادق (علیه السلام) می فرماید:

هنگامی که روز قیامت شود، منادی ندا می کند: «أَيْنَ زُورِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ؟» (کجايند زوار حسين بن علي (عليه السلام)؟) تعدادی از مردم سرهایشان را بلند می کنند و به آنان گفته می شود قصد شما از زیارت قبر حضرت حسین بن علی (علیه السلام) چه بود؟ می گویند: «پروردگارا، آن حضرت را زیارت کردیم به جهت محبتی که به رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) و حضرت علی (علیه السلام) و فاطمه (علیها السلام) داشتیم و به منظور طلب رحمت برای صاحب قبر.» پس به آن ها گفته می شود: «ایشان محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین (علیهم السلام) هستند و به آنان ملحق شوید. شما با ایشان همراه خواهید بود و به پرچم رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) ملحق شوید.» پس به سمت پرچم آنحضرت رهسپار می شوند و در سایه آن قرار می گیرند؛ درحالی که پرچم به دست امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) است و بدین سان به بهشت وارد می شوند. (2)

امام محمد باقر (علیه السلام) فرمودند: «لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي زِيَارَةِ قَبْرِ الْحُسَيْنِ (علیه السلام)

ص: 62

1- نک: جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 110 تا 169.

2- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 141.

مِنْ الْفَضْلِ لَمَاتُوا شَوْقًا» (1) (اگر مردم می دانستند که در زیارت قبر حضرت حسین (علیه السلام) چه پاداشی است، از شوق قالب تهی می کردند.)

همچنین شیخ صدوق درباره اقامت در جوار حرم حسین بن علی (علیه السلام) به این حدیث اشاره می کند: «یک شب مجاورت در نزد حسین (علیه السلام)، برتر از هفتاد سال عبادت است.» (2)

لازم به ذکر است که درباره تعیین ثواب زیارت امام حسین (علیه السلام)، در روایات اختلاف به چشم می خورد. ممکن است ثواب آن به درجه زائران یا به کیفیت زیارت بستگی داشته باشد؛ برای مثال، ثواب زیارتی که با خطر راه همراه است، چه بسا بیشتر از زیارتی باشد که زائر با چنین خطری مواجه نیست. (3)

ثواب زیارت امام رضا (علیه السلام)

درباره زیارت امام رضا (علیه السلام) و ثواب آن از پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و ائمه اطهار (علیهم السلام) چه سخن و نکته ای بیان شده است؟

روایات فراوانی درباره ثواب زیارت امام رضا (علیه السلام) از رسول گرامی اسلام و عترت گرامی شان نقل شده است. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) فرموده اند: «سَتُدْفَنُ بَضْعَةَ مِئِي بِأَرْضِ خُرَاسَانَ لَا يَزُورُهَا مُؤْمِنٌ إِلَّا أَوْجَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ الْجَنَّةَ وَحَرَّمَ جَسَدَهُ عَلَي النَّارِ.» (4) (به زودی پاره ای از تن مرا در زمین خراسان دفن خواهند کرد. حق تعالی بهشت را بر هر مؤمنی که او را زیارت کند، واجب کند و بدنش را بر آتش دوزخ حرام کند.)

روایات زیر نیز منتخبی از روایات ائمه اطهار (علیهم السلام) درباره پاداش زیارت امام رضا (علیه السلام) است:

1. امیر مؤمنان (علیه السلام) فرمودند: «هرکه او را در آن غربت زیارت کند،

ص: 63

1- جعفرین محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 142.

2- نک: آقابزرگ تهرانی، الذریعه، ج 20، ص 252؛ به نقل از محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، مدینه العلم.

3- میرزا جواد ملکی تبریزی، المراقبات.

4- محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 563.

حق تعالی گناهان گذشته و آینده اش را می آمرزد؛ حتی اگر به عدد ستارگان آسمان و قطرات باران و برگ درختان باشد.»(1)

2. امام صادق (علیه السلام) فرمودند: «هرکس برای زیارتش به آنجا رود و به حق او عارف باشد، در قیامت به دست خود، دستگیری او می کنم و به بهشتش می برم.»(2) 3. امام موسی کاظم (علیه السلام) زیارت فرزند خود را برابر با هفتاد حج مبرور و حتی تا هفتاد هزار حج می دانستند(3) و جایگاه زائر تسلیم به امامتش و عارف به حقش را همچون شهدای بدر می شماردند.(4) امام می فرمودند: «هرکس مزار فرزندم علی را زیارت کند و شب را در آنجا بماند، همچون کسی است که خداوند را در عرش او زیارت کرده است.»(5)

4. امام جواد (علیه السلام) پاداش زیارت پدر گرامی شان را بهشت دانسته،(6) می فرمودند: «قسم به خدا که برابر با هزار هزار حج مقبول است برای کسی که عارف به مقام و حق امام باشد.»(7)

5. امام هادی (علیه السلام) فرمودند: «در مسیر زیارت او، قطره باران یا گرما و سرمای بر هرکس وارد شود، خداوند جسدش را بر آتش دوزخ حرام خواهد کرد.»

همچنین امام رضا (علیه السلام) ضمن توصیه به زیارت مزار خویش، از آثار و بهره های متعدد آن همچون آمرزش گناهان و اجابت دعا(8) یاد کرده، به ثمرات معنوی زیارت در قیامت اشاره می فرماید:

ص: 64

1- ابن فتال، روضه الواعظین، ج 1، ص 234؛ محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 554.

2- محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 556؛ محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 554.

3- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 308.

4- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 305؛ نک: محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 565.

5- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 564.

6- محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، کتاب المزار، ص 196؛ جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 306.

7- محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 551.

8- محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 554 و 564.

1. «من زارنی فی غربتی و جبت له زیارتی یوم القیامه.» (1) (هرکس در غربت به زیارت می آید، روز قیامت به زیارتش می آیم).

2. «من زارنی علی بُعد داری اتیته یوم القیامه فی ثلاثه مواطن حتی اخلصه من احوالها: اذا تطایرت الکتب یمیناً و شمالاً و عند الصراط و عند المیزان» (2) (هرکه از راه دور به زیارت من آید، در روز قیامت در سه موضع نزد او هستم تا از هول و ترس آن مواضع برهانمش: 1. در وقتی که نامه های اعمال پُران شود و جمعی را که به دست راست آید، ناجی باشند و جمعی را که به دست چپ آید، هالک باشند، نامه او را به دست راستش دهم؛ 2. نزد صراط که جمعی از صراط به جهنم افتند، او را از صراط بگذرانم؛ 3. در وقتی که اعمال بندگان را به میزان بسنجند، ترازوی عملش را به زیارت خود سنگین کنم و او را با خود به بهشت برم).

3. «الا- فمن زارنی و هو یعرف ما أوجب الله تبارک و تعالی من حقّی و طاعتی فأنا و آبائی شفعاؤه یوم القیامه و من کتأ شفعاؤه نجا.» (3) (هرکس با ایمان به من، مرا زیارت کند و مرا امام واجب الاطاعه بداند، من و پدرانم، همه در روز قیامت شفیع او هستیم. هرکه ما شفیعش باشیم، البته نجات یافته است.)

ثواب زیارت کاظمین و عسکریین (علیهم السلام)

برای زیارت حرم امام موسی کاظم و امام جواد (علیهمما السلام) در شهر کاظمین و همچنین ائمه مدفون در شهر سامرا، چه ثوابی بیان شده است؟ زیارت هر امامی مانند زیارت رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) است. از امام صادق (علیه السلام) پرسیدند: «برای کسی که یکی از شما را زیارت کند، چه پاداشی است؟» فرمودند: «کَمَنْ زَارَ رَسُولَ اللَّهِ.» (همچون کسی است که پیامبر را زیارت کند.) (4)

ص: 65

1- محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون أخبار الرضا (علیه السلام)، ج 2، ص 226.

2- محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 554.

3- ابن فتال، روضه الواعظین، ج 1، ص 233.

4- محمدبن یعقوب کلینی رازی، کافی، ج 4، ص 579.

امام کاظم (علیه السلام) از جایگاه زوار قبور ائمه (علیهم السلام) در قیامت این گونه یاد می کنند: «فَتَقَعْدُ مَعَنَا زُورًا قُبُورِ الْأَئِمَّةِ» (1)

(زوار قبور ائمه کنار ما می نشینند.)

برای زیارت ائمه مدفون در کاظمین، فضیلت های متعددی در کلام امام رضا (علیه السلام) بیان شده است. امام تأکید داشتند که خداوند بغداد را به حرمت مرقد دو تن از فرزندان حسین (علیه السلام)، یعنی موسی بن جعفر و محمد بن علی الجواد (علیهما السلام)، نجات داده است.

علی بن موسی الرضا (علیه السلام) به صورت خاص درباره زیارت پدر عزیزشان چنین فرموده اند:

1. فضل زیارت مرقد پدرم همچون زیارت مرقد جدش یعنی رسول خداست.

2. هرکس مرقد پدرم را در بغداد زیارت کند، چنان است که مرقد رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) و مرقد امیرالمؤمنین (علیه السلام) را زیارت کرده باشد. البته فضیلت آن دو مرقد به جای خود محفوظ است.

3. پاداش زیارت مرقد پدرم همچون پاداش زیارت مرقد امام حسین (علیه السلام) است.

از امام رضا (علیه السلام) پرسیدند: «برای کسی که مرقد پدرت را زیارت کند، چه پاداشی است؟» فرمودند: «بهشت است و آن را زیارت کن.» (2)

همچنین درباره زیارت امام هادی و امام حسن عسکری (علیهما السلام) در شهر سامرا، این حدیث از یازدهمین امام نقل شده است: «قبر من در سامرا مایه امان هر دو گروه است.» (3)

نسبت زیارت امام رضا (علیه السلام) با زیارت سایر معصومان (علیهم السلام)

ثواب زیارت امام رضا (علیه السلام) با زیارت سایر ائمه (علیهم السلام) مساوی است یا بیشتر است؟

ص: 66

1- محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون اخبار الرضا (علیه السلام)، ج 2، ص 260.

2- ابن فتال، روضه الواعظین و بصیره المتعظین، ج 1، ص 221.

3- ابن فتال، روضه الواعظین و بصیره المتعظین، ج 1، ص 251.

با درنگ در روایات صحیحی که درباره فضیلت زیارت ائمه اطهار (علیهم السلام) وجود دارد، زیارت امام رضا (علیه السلام) برتر شمرده شده است. محدث بزرگ شیعه، حر عاملی، با تکیه بر روایتی از امام کاظم (علیه السلام)، انتخاب زیارت ثامن الائمه را از بین زیارت سایر ائمه مستحب می‌شمارد. او به این روایت اشاره می‌کند: «إِلَّا أَنْ أَعْلَاهُمْ دَرَجَةٌ وَأَقْرَبُهُمْ حَبْوَةً زُوَارُ قَبْرِ وَلَدِي عَلِيٍّ» (1) (درجه و مقام زائر قبر فرزندانم (در قیامت) از دیگران برتر است و در عطای پروردگار، نزدیک ترین است).

درباره برتری زیارت امام رضا (علیه السلام) روایتی نیز از امام محمد تقی (علیه السلام) وجود دارد. حضرت عبدالعظیم حسنی (علیه السلام) می‌گوید: روزی به امام جواد (علیه السلام) عرض کردم: «آقا، بین زیارت مرقد امام حسین در کربلا و زیارت بارگاه پدرتان در توس، حیران شده‌ام. در این باره چه می‌فرمایید؟» امام فرمودند: «در اینجا درنگ نما.» سپس آن حضرت به درون اتاق رفتند و درحالی که اشک بر گونه شان جاری بود، بازگشتند و فرمودند: «زائران قبر امام حسین بسیارند؛ ولی قبر پدرم زائران کمی دارد.» (2)

همچنین از حضرت امام جواد (علیه السلام) پرسیدند: «زیارت پدر شما افضل است یا زیارت امام حسین (علیه السلام)؟» ایشان فرمودند: «زیاره ابي أفضل و ذلك أن أبا عبدالله يزوره كل الناس و أبي لا يزوره إلا الخواص من الشيعة.» (3) (زیارت پدرم برتر است؛ چون به زیارت حضرت اباعبدالله همگان می‌روند؛ ولی پدرم را فقط خاصان شیعه زیارت می‌کنند.) این پرسش مطرح است که مراد امام از «خاصان شیعه» چه کسانی است. در این زمینه چند پاسخ همخوان وجود دارد:

ص: 67

-
- 1- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 563؛ نک: محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون أخبار الرضا (علیه السلام)، ج 2، ص 260.
  - 2- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 4، ص 584؛ محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون أخبار الرضا (علیه السلام)، ج 2، ص 261؛ محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 99، ص 38.
  - 3- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 306.

1. هرکه حضرت امام رضا (علیه السلام) را امام بدانند، بقیه ائمه (علیهم السلام) را نیز امام می‌دانند. فقط شیعه اثناعشری، امام رضا (علیه السلام) را زیارت می‌کنند؛ پس زیارت آن حضرت دلیل تشیع است. فرقه‌های دیگر شیعه همچون اسماعیلیه، واقفیه (شیعه هفت امامی) و کیسانیه (شیعه سه امامی و پیروان محمد حنفیه)، فقط به زیارت حضرت امام حسین (علیه السلام) می‌روند. ملا محمد تقی مجلسی می‌نویسد:

جمعی از مشایخ چنین می‌گفتند که مراد از خواص شیعه، شیعه اثناعشری است؛ چون مصطلح علما آن است که شیعه کسی است که حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام) را خلیفه بلافصل داند؛ بنابراین سیزده فرقه باطله نیز داخل اند در شیعه. هرکه حضرت امام رضا (علیه السلام) را امام بدانند، بقیه ائمه (علیهم السلام) را نیز امام می‌دانند. پس چون شیعه اثناعشری زیارت آن حضرت می‌کنند و بس، زیارت آن حضرت دلیل تشیع است. تتمیم سخن ایشان به این است که چون ایشان مؤمن و مسلم اند، هر جا که ایشان باشند و از فرق باطله نباشند، امید نزول رحمت الهی بیشتر است. اظهر آن است که مراد از شیعه، اثناعشری است و خواص شیعه، علما و صلحائند که تابع ثواب اند و اکثر عوام تابع شهرت اند. پس جایی که خواص شیعه روند، متبع است با آنکه نزول رحمت الهی نیز هست یا آنکه چون شیعه و سنی به زیارت حضرت امام حسین (علیه السلام) می‌روند، [امام] مهجور نیستند. به خلاف روضه حضرت [رضا (علیه السلام)] که خواص می‌روند و اندک اند. پس روضه آن حضرت مهجور است. در آنجا بیشتر می‌باید رفت و این رفتن، از جهت تقویت اعتقادات ایشان مطلوب است. (1)

2. آنان که مؤمن و مسلمان اند، هر جا ایشان باشند و از فرقه‌های باطل

ص: 68

نباشند، امید نزول رحمت الهی بیشتر است.3. «چون شیعه و سنی به زیارت حضرت امام حسین (علیه السلام) می روند، ایشان مهجور نیستند؛ به خلاف حرم و روضه امام رضا (علیه السلام) که خواص می روند و آنان اندک اند. در آنجا بیشتر می باید رفت و این رفتن از جهت تقویت اعتقادات ایشان مطلوب است.»(1) البته علامه مجلسی روایت را به گونه ای دیگر تبیین می کند و آن را ناظر به زمان امام جواد (علیه السلام) می داند؛ زیرا در آن وقت، فقط خواص شیعه به این زیارت رغبت نشان می دادند. پس هر زمانی که حرم هر امامی زائر کمتری داشته باشد، ثواب زیارت او بیشتر خواهد بود.(2)

ثواب فراوان برای یک زیارت

ثواب های بسیاری برای زیارت معصومین (علیهم السلام) در نظر گرفته اند. برایم سؤال است که چگونه برای یک سفر و زیارت این همه پاداش منظور کرده اند. آیا به این احادیث می توان اعتنا کرد؟ در صورت پذیرش احادیث، چگونه با مفهوم آن کنار می آید؟

ثواب و پاداش فراوان دادن از سوی خداوند، فیض و تفضل الهی است که به زائران حرم معصومین عنایت می شود. رهبر معظم انقلاب، آیت الله خامنه ای، تصویر زیبایی از ثواب ارائه می دهد:

ثواب همان فیضی که بر اثر ارتباط با ذات مقدس پروردگار به انسان می رسد؛ یک فیضی انسان می برد. ما انسان ها مثل یک ظرف خالی هستیم؛ یک ظرف خالی باید پر بشود. با چه آن را پر خواهیم کرد؟ با فیض الهی؛ یعنی همان قطره قطره معنویت و روحانیت و نورانیت و مانند این ها که در این ظرف همین طور

ص: 69

1- محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8؛ محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمة الاطهار (علیهم السلام)، ج 99، ص 39.

2- محمدباقر مجلسی، ملاذ الأخیار، ج 9، ص 217.

تدریجاً ریخته بشود. البته به شرطی که یکباره خالی اش نکنیم؛ چون گناه که بکنیم، همه این لطف های الهی خالی می شود. بایستی این ظرف وجود را با تفضلات الهی پر کرد. (1)

روایات نقل شده از معصومان (علیهم السلام) ناظر به فراوانی و تنوع ثواب برای زائران ائمه اطهار است. برابری با هزاران حج، شفاعت، اجابت دعا، همچون شهدای بدر بودن و ورود به بهشت، از جمله پاداش هایی است که برای زائران با معرفت و تسلیم امام فراهم آمده است. ضمن اشاره به تفاوت پاداش های دنیا و آخرت، برای پاسخ به این پرسش، درنگ در مسائل زیر شایسته است:

1. بیشتر روایات و حتی تمامی آن ها، از نظر سند، تمام و صحیح است. هیچ تردیدی در آن ها نیست و بزرگان حدیث بر آن ها صححه گذاشته اند. (2)

2. امام صادق (علیه السلام) می فرماید: «مَنْ سَمِعَ شَيْئاً مِنَ الثَّوَابِ عَلَى شَيْءٍ فَصَنَعَهُ كَانَ لَهُ.» (3) (کسی که ثوابی را بر عملی بشنود و آن را به جا آورد، آن ثواب را ببرد). عالمان شیعی به این دسته از روایات، «اخبار من بلغ» می گویند؛ یعنی هر روایتی ضعیف یا قوی که به او برسد و مشتمل بر ثوابی باشد، اگر بدان عمل کند، در دفتر عمل او ثبت می شود. بنابراین، بر زیارت به عنوان کاری مستحب تأکید شده است. هر فرد با پایبندی بدان، خود را در معرض الطاف بی پایان الهی و پاداش های بی حد و حصر او قرار می دهد و این ذره ای از لطف ایزدی است.

3. باید به مقام و جایگاه الهی فردی که به زیارتش می رویم، بنگریم. او در جایگاه بهترین خلق خدا، از خاندان وحی است و عصمت و علم الهی دارد و مسند امامت عظام بر عهده اش است؛ از این رو، ثواب ها و پاداش ها، با در نظر گرفتن مقام و جایگاه نورانی امام، متناسب با عظمت اوست.

ص: 70

1- منتخبی از سخنان معظم له، 6 فروردین 1382.

2- محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 569.

3- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 2، ص 87.

4. «بر اساس اعتقادات ما، حساب ثواب و عقاب اخروی با محاسبات دنیوی سنجش پذیر نیست؛ زیرا آخرت ابدی است و دنیا گذرا. کالای آخرتی هم غیر از کالای دنیوی است و به دلیل ابدی بودن، همه چیز از آن برمی آید؛ آن گونه که امام رضا (علیه السلام) درباره درخت ممنوعه بهشتی فرمودند: 'درخت بهشت نظیر درخت دنیا نیست؛ بلکه به اراده هر انسان بهشتی هر ثمری می دهد، خواه خرما و خواه انگور.' (1)

از این رو ثواب اخروی بر اساس معیار اخروی محاسبه می شود، نه دنیوی.» (2)

پاداش زیارت امامزادگان

آیا برای زیارت امامزادگان ثوابی در نظر گرفته شده است؟

محدث قمی درباره زیارت امامزادگان به این نکته اشاره می کند: «قبرشان محل فیوضات و برکات و موضع نزول رحمت و عنایات الهیه است و علمای اعلام به استحباب زیارت قبور ایشان تصریح فرموده اند.» این عالم برجسته، ضمن اشاره به عظمت شأن و شرافت نسب این امامزادگان، بر صحت نسبت قبر نیز تأکید دارد. (3)

زیارت هریک از امامزادگان عالی مقام که در نقاط مختلف مدفون هستند، کاری پسندیده است و آثار و نتایج متعددی برای زائر در پی خواهد داشت. زائرانی که به آستان آن نوادگان رسالت بار می یابند، امید است مصداقی از این سخن پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) باشند که فرمودند: «من زارنی أو زار أحداً من ذرّیتی زرته یوم القیامه فانقذته من أهوالها.» (4) (هرکس مرا یا یکی از فرزندانم را زیارت کند، من او را روز قیامت زیارت می کنم و از ترس و وحشت آن روز نجاتش می دهم.)

ص: 71

1- محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون أخبار الرضا (علیه السلام)، ج 1، ص 306.

2- جوادی آملی، مفاتیح الحیات، ص 65.

3- نک: شیخ عباس قمی، مفاتیح الجنان، ص 562.

4- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 11.

در میان امامزادگان، حضرت ابوالفضل العباس (علیه السلام) و علی اکبر (علیه السلام) زیارت مأثور دارند و امام صادق (علیه السلام) درباره شیوه زیارت آن دو رهنمود داشته اند.⁽¹⁾

همچنین به زیارت دو شخصیت از سادات واجب التعظیم، توصیه شده است:

الف. فضیلت زیارت حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام) در قم: سعد بن سعد از امام رضا (علیه السلام) درباره زیارت فاطمه بنت موسی (علیها السلام) پرسید و امام در پاسخ فرمودند: «مَنْ زَارَهَا فَلَهُ الْجَنَّةُ.»⁽²⁾ (هرکه او را زیارت کند، بهشت برایش واجب می شود.) امام جواد (علیه السلام) نیز می فرمایند: «مَنْ زَارَ قَبْرَ عَمَّتِي بِقُمْ فَلَهُ الْجَنَّةُ.»⁽³⁾ (هرکس قبر عمه ام را در قم زیارت کند، بهشت برایش واجب است.)

ب. زیارت حضرت عبدالعظیم (علیه السلام) در ری: یکی از اهالی ری نقل می کند که به دیدن امام هادی (علیه السلام) رفتم. آن حضرت فرمودند: «از کجا می آیی؟» عرض کردم: «از زیارت امام حسین (علیه السلام).» فرمودند: «أَمَا إِنَّكَ لَوْ زُرْتَ قَبْرَ عَبْدِ الْعَظِيمِ عِنْدَكُمْ لَكُنْتَ كَمَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ (علیه السلام).»⁽⁴⁾ (بدان که اگر قبر عبدالعظیم را که پیش خودتان است، زیارت کرده بودی، گویا امام حسین (علیه السلام) را زیارت کرده ای.)

پاداش زیارت قبور مؤمنان

برای زیارت قبور مؤمنین و شیوه زیارت آنان چه نکاتی هست؟ آیا آثار و برکاتی برای زیارت کننده و زیارت شونده وجود دارد؟

مؤمنان در گذشته جایگاهی والا دارند و همگان به زیارت مزار آنان باید اهتمام داشته باشیم. امام کاظم (علیه السلام) درباره زیارت آنان می فرمایند: «کسی

ص: 72

1- همان، ص 200، 203، 253 و 256.

2- محمد بن علی بن بابویه (شیخ صدوق)، ثواب الاعمال، ص 98.

3- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 334.

4- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 334.

که نمی تواند ما را زیارت کند، پس دوستان صالح و شایسته ما را زیارت کند که ثواب زیارت ما برایش نوشته می شود.»(1)

امام صادق (علیه السلام) در پاسخ به چگونگی قرارگیری دست روی قبر مؤمن، به سمت قبله قرار گرفتند و دستان خود را روی قبر نهادند. (2) امام درباره کیفیت سلام گفتن به مؤمن زیارت شده فرمودند: «السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ أَنْتُمْ لَنَا فَرَطٌ وَ نَحْنُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لِاحِقُونَ.»(3) (... شما بر ما سبقت گرفتید و ما نیز ان شاء الله به شما می پیوندیم.)

پیشوایان معصوم در کنار قبور مؤمنین حاضر می شدند و برایشان دعا می کردند. روزی امام باقر (علیه السلام) کنار قبر مؤمنی لحظه ای درنگ کردند و چنین دعا فرمودند: «اللَّهُمَّ صَلِّ وَحَدِّثْهُ وَ آسِ وَحَسْبَتْهُ وَ أَسْكِنْ إِلَيْهِ مِنْ رَحْمَتِكَ مَا يَسْتَتَعْنِي بِهِ عَنْ رَحْمَةِ مَنْ سِوَاكَ.»(4) (خدایا وحدت و تنهایی او را به پیوند مبدل ساز، در حال وحشتش انس برقرار کن، از رحمتت آن قدر نصیبش فرما که از رحمت و عنایت غیر تویی نیاز شود.)

علی بن بلال در کنار قبر محمدبن اسماعیل ابن بزیع گفت:

صاحب این قبر از حضرت رضا (علیه السلام) برایم نقل کرد که آن جناب فرمودند: «کسی که بالای قبر برادر مؤمنش برود و دست روی آن بگذارد و سوره انا انزلناه را هفت مرتبه بخواند، از روز فزع اکبر (وقیامت) در امان است.»(5)

مفضل درباره اثر خواندن سوره قدر، این سخن را نقل کرده است:

کسی که «انا انزلناه» را هفت مرتبه نزد قبر مؤمنی بخواند، خداوند متعال فرشته ای را به آنجا می فرستد تا خدا را در همان مکان عبادت کند و برای خواننده و میت ثواب عبادت آن

ص: 73

- 1- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارت، ص 319.
- 2- نک: جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارت، ص 320.
- 3- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارت، ص 321.
- 4- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارت، ص 322.
- 5- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارت، ص 319 و 320.

فرشته منظور می شود و وقتی خداوند میت را از قبر بیرون آورد، به واسطه آن فرشته موکل، هول و هراس را از او بر طرف می کند تا داخل بهشتش کند. (1)

ص: 74

1- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارت، ص 322.

گویا در جوار حرم پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) مکانی است که بدان «روضه» می گویند. روضه به چه معناست و چه ویژگی هایی دارد؟ آیا مکان های دیگری نیز به نام روضه وجود دارد؟

روضه یعنی باغ و «روضه من ریاض الجنه» به معنای باغ و قطعه ای از بستان های بهشت است. برخی مکان ها ویژگی خاصی دارند که با عظمت ترین آن را روضه می گویند. روضه کانونی است برای رحمت و مغفرت الهی.

معروف ترین روضه، مکان کوچک و با عظمتی بین منبر و قبر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) است که آن حضرت بارها بدان اشاره کرده اند. (1) البته از مکان های معروفی همچون بین رکن اسود و مقام ابراهیم (2) و وسط مسجد کوفه (3) نیز به عنوان روضه یاد کرده اند.

در روایات، مرقد و مزار معصومان (علیهم السلام) را قطعه و بقعه ای از بهشت شمرده اند. پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) به امیر مؤمنان (علیه السلام) فرمودند: «ای ابالحسن، خدا مرقد تو و مرقد فرزندان تو را بخشی از سرزمین بهشت و قسمتی از خاک آن قرار داده است.» (4) البته در برخی متون، به صورتی خاص، حرم برخی معصومان (علیهم السلام) را روضه دانسته اند: 1. محل دفن پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم)؛ (5) 2. محل دفن امیر مؤمنان (علیه السلام)؛ (6) 3. محل دفن فاطمه زهرا (علیها السلام)؛ (7) 4. محل دفن امام حسین (علیه السلام)؛ (8) 5. محل دفن امام رضا (علیه السلام).

ص: 76

1- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 4، ص 554؛ علی بن ابی بکر هیشمی، مجمع الزوائد، ج 4، ص 9؛ احمد بن عبدالله اصفهانی، حلیه الاولیاء، ج 9، ص 324.

2- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 1، ص 124؛ واعظ خرگوشی، شرف النبی، ص 371.

3- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 3، ص 493.

4- محمدبن حسن طوسی، تهذیب الاحکام، ج 6، ص 22.

5- محمدبن یوسف شامی، سبل الهدی، ج 3، ص 321.

6- عبدالکریم بن احمد حلّی، فرحه الغری بصرحه القری، ص 115.

7- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 370.

8- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 4، ص 589؛ محمدبن علی بن بابویه (شیخ صدوق)، کتاب من لا یحضره الفقیه، ج 2، ص 600.

امام صادق (علیه السلام) درباره روضه بودن مرقد حسین بن علی (علیه السلام) می فرمایند:

محل مرقد امام حسین (علیه السلام) از روزی که در آن دفن شده است، روضه ای از روضه های بهشت است و از آنجا اعمال زائران آن حضرت به آسمان برده می شود و هیچ فرشته ای در آسمان و زمین نیست، مگر اینکه از خداوند زیارت مرقد امام حسین (علیه السلام) را مسألت می کند. گروهی فرود می آیند و گروهی به آسمان بازمی گردند. (1)

حضرت ثامن الحجج (علیه السلام) فرمودند: (2) «همانا در خراسان قطعه ای از زمین است که زمانی محل تردد ملائکه شود. همیشه طایفه ای از ایشان به آسمان روند و طایفه ای از آسمان به زیر آیند تا روزی که اسرافیل به صور بدمد و همه کس حتی فرشتگان بمیرند.» از ایشان پرسیدند: «یا بن رسول الله، این بقعه کدام است؟» امام فرمودند: «هِيَ بِأَرْضِ طُوسَ وَ هِيَ وَاللَّهِ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ...» (این بقعه در زمین توس خواهد بود و سوگند به خداوند که این مکان بستانی از بستان های بهشت است. هر که مرا در این بقعه زیارت کند، چنان است که حضرت سیدالانبیا (صلی الله علیه و آله و سلم) را زیارت کرده باشد و پروردگار متعال برای او ثواب هزار حج مقبول و هزار عمره پسندیده بنویسد و من و پدرانم او را در روز قیامت شفاعت کنیم).

مدینه

مدینه به عنوان نخستین مکان زیارتی که بسیاری از معصومین (علیهم السلام) در آن به خاک سپرده شده اند، چه جایگاه و فضیلتی دارد؟ مدینه شهر پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) است که پیش تر بدان «یثرب» می گفتند و با هجرت و اقامت ده ساله پیامبر، این شهر اعتبار ویژه ای یافت و کانونی برای برپایی اولین حکومت اسلامی و محلی برای تبیین و بسط معارف اسلام شد.

ص: 77

1- ابن فتال، روضه الواعظین و بصیره المتعظین، ج 2، ص 412.

2- محمدبن حسن طوسی، تهذیب الاحکام، ج 6، ص 108؛ محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 563؛ محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 568.

مدینه منزلگاه وحی و مرکز تعلیم آیات قرآن، محل آمدوشد جبرائیل امین و جایگاه تقوا و پاکی و خوبی ها بوده است و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) آن را حرم خود می دانستند و می فرمودند: «ان لكل نبی حراماً و حرمی المدینه.»⁽¹⁾ (برای هر پیامبری حرمی است و حرم من نیز مدینه است).

در مدینه منوره، مزار شش معصوم وجود دارد که مرقد آنان، نشانگر فضیلت فراوان و بی مانند این شهر است: 1. حضرت محمد مصطفی (صلی الله علیه و آله و سلم): ایشان در 28 صفر سال 11 درگذشتند و مزار آن حضرت در خانه خود ایشان، در جوار مسجد النبی است.⁽²⁾

2. حضرت فاطمه زهرا (علیها السلام): ایشان در 3 جمادی الثانی سال 11 هجرت شهید شدند. از همان آغاز، محل خاک سپاری آن حضرت در هاله ای از ابهام قرار داشت تا اعتراض همراه با مظلومیت او همچنان جاری باشد. مدفن آن مظلوم یکی از این سه جاست: خانه خود فاطمه (علیها السلام)، روضه النبی و بقیع. هرچند خانه محتمل تر است.⁽³⁾

3. امام حسن مجتبی (علیه السلام): در 7 صفر سال 49 شهید شدند و مرقدشان در بقیع است.⁽⁴⁾

4. امام سجاد (علیه السلام): در 12 یا 25 محرم سال 95 شهید شدند و در کنار عموی گرامی شان در بقیع به خاک سپرده شدند.⁽⁵⁾

5. امام باقر (علیه السلام): در 7 ذی حجه سال 114 شهید شدند و مزارشان در جوار پدر گرامی شان در بقیع است.⁽⁶⁾

6. امام صادق (علیه السلام): در شوال سال 148 شهید شدند و چهارمین امامی

ص: 78

-
- 1- متقی هندی، کنز العمال، ج 12، ح 34864.
  - 2- محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، الارشاد، ج 1، ص 189؛ ابن فتال، روضه الواعظین و بصیره المتعظین، ج 1، ص 71؛ طبرسی، اعلام الوری، ص 10.
  - 3- عبدالله بن جعفر حمیری، قرب الاسناد، ص 161.
  - 4- محمد بن مکی عاملی جزینی (شهید اول)، الدروس الشرعیة، ج 2، ص 7.
  - 5- محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، الارشاد، ج 2، ص 137؛ شیخ عباس قمی، منتهی الآمال، ج 2، ص 1167.
  - 6- محمد بن یعقوب کلینی رازی، کافی، ج 1، ص 469؛ نوبختی، فرق الشیعه، ص 61.

نجف

تاریخچه شهر نجف چیست و درباره جایگاه این شهر چه نکته ای وجود دارد؟

نجف در لغت به معنای بلندی است و این سرزمین به سبب بلندی، همچون پشته ای است که آب را از پیرامون خود دور می کند و هنگام جاری شدن سیل، آب گرداگرد آن را می گیرد؛ اما از آن عبور نمی کند. (2)

به نجف «غری» یعنی زیارو یا بنای زیبا گفته می شد. (3) در روایتی از امام صادق (علیه السلام) نقل شده که غری بخشی از کوهی بوده که مسکن انبیای بزرگی الهی بوده است و خداوند در آنجا ابراهیم (علیه السلام) را خلیل ساخت و با حضرت موسی (علیه السلام) در آنجا سخن گفت و عیسی (علیه السلام) را به قداست برگزید. (4) امیر مؤمنان (علیه السلام) بدین سرزمین نگاهی کردند و فرمودند: «ما أَحْسَنَ ظَهْرِكِ وَأَطْيَبَ قَعْرِكِ اللَّهُمَّ اجْعَلْ قَبْرِي بِهَا.» (5) (چقدر سیمای تو نیکوست و چقدر درونت خوش بوست. بارالها، قبر مرا در اینجا قرار ده.)

امیر مؤمنان (علیه السلام) پس از مجروح شدن در محراب مسجد کوفه در سحرگاه 19 رمضان سال 40، برای مخفی کردن محل دفن خود از دسترس دشمنان، به امام حسن (علیه السلام) توصیه کردند که در چهار نقطه مختلف، از جمله همین مکان، قبر حفر کند (6) و آنگاه در 21 رمضان نیز شبانه در نجف به خاک سپرده شد. امام حسین (علیه السلام) ضمن اشاره به انتقال شبانه پیکر مطهر پدر، از دفن آن در ناحیه غری یاد می کند. (7)

ص: 79

- 1- محمدبن یعقوب کلینی رازی، کافی، ج 1، ص 472.
- 2- یاقوت حموی، معجم البلدان، ج 5، ص 271؛ جعفر خلیلی، موسوعه عتبات المقدسه، ج 6، ص 9.
- 3- یاقوت حموی، معجم البلدان، ج 4، ص 197.
- 4- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 385.
- 5- عبدالکریم بن احمد حلّی، فرحه الغری بصرحه القری، ص 32.
- 6- عبدالکریم بن احمد حلّی، فرحه الغری بصرحه القری، ص 72.
- 7- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 39.

قبر امیر مؤمنان (علیه السلام) از بیم جسارت و اهانت بنی امیه (1) و حتی خوارج نهروان، سال ها (2) مخفی بود و فقط برخی از ائمه معصومین (علیهم السلام) به زیارت آن می رفتند. امام سجاد و امام باقر (3) و امام صادق (علیهم السلام) (4) از زائران مرقد حضرت علی (علیه السلام) هستند. همچنین ائمه اطهار (علیهم السلام) به صلاحدید، بعضی از شیعیان خالص را به مرقد امام واقف می ساختند. (5) امام زین العابدین (علیه السلام) در سفری به کوفه، ابو حمزه ثمالی را برای زیارت جدشان در نجف، همراه خود بردند. (6) یونس بن ظبیان، عمر بن یزید، صفوان بن مهران، ابان بن تغلب و یزید بن عمر ابن طلحه، (7) چهره هایی هستند که همراه امام صادق (علیه السلام) موفق به زیارت قبر حضرت علی بن ابی طالب (علیه السلام) شدند. گاه این گروه آشنا به قبر امام، برخی از دوستان اهل بیت (علیهم السلام) را مخفیانه برای زیارت به نجف می بردند. عبدالله بن سنان اذعان می کند که عمر بن یزید، من و حفص کناسی را به غری برد و قبر امیرالمؤمنین (علیه السلام) را نشانمان داد و برای اطمینان ما تأکید کرد که بارها با امام صادق (علیه السلام) به این مکان آمده است. (8)

مخفی بودن قبر امیر مؤمنان (علیه السلام) تا زمان هارون الرشید ادامه داشت و در آن زمان، محل قبر آن حضرت آشکار شد (9) و پس از آن بارگاهی بر آن ساخته شد.

در جوار قبر امیر مؤمنان (علیه السلام) دو نقطه مهم و درخور توجه وجود دارد:

1. قبر حضرت آدم و نوح (علیهم السلام)

به هم جوار قبر امیر مؤمنان (علیه السلام) با حضرت نوح (علیه السلام) در کلام امام باقر (علیه السلام)

ص: 80

- 1- ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج 4، ص 82.
- 2- عبدالکریم بن احمد حلّی، فرحه الغری بصرحه القری، ص 25.
- 3- عبدالکریم بن احمد حلّی، فرحه الغری بصرحه القری، ص 51.
- 4- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 34.
- 5- جواد محدثی، فرهنگ غدیر، ص 480.
- 6- عبدالکریم بن احمد حلّی، فرحه الغری بصرحه القری، ص 47 و 48.
- 7- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 34 تا 37.
- 8- محمد بن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 1، ص 456.
- 9- نک: محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، الارشاد، ج 1، ص 26.

اشاره شده است. (1) امام صادق (علیه السلام) افزون بر نوح (علیه السلام)، از حضرت آدم (علیه السلام) نیز یاد کرده و می فرماید که نوح پیامبر (علیه السلام) پیکر او را از مکه به غری آورد و در آنجا به خاک سپرد. (2) امام به مفضل بن عمر فرمودند:

هرگاه راهی نجف شدی، پس پیکر آدم و نوح و علی بن ابی طالب (علیهم السلام) را زیارت کن که همانا تو زائر پدران پیشینیان، محمد خاتم النبیین (صلی الله علیه و آله و سلم) و علی سید الوصیین (علیه السلام) هستی. (3)

2. محل قرارگیری سر امام حسین (علیه السلام)

سر مبارک و خونین امام حسین (علیه السلام) مدتی در جوار مرقد امیرمؤمنان (علیه السلام) بوده است. یزید بن عمر در سفری که همراه امام صادق (علیه السلام) موفق به زیارت قبر امیرمؤمنان (علیه السلام) شد، می گوید که پس از زیارت، امام به فرزندش اسماعیل فرمودند: «بایست و بر جدت حسین بن علی (علیه السلام) سلام کن.» من عرض کردم: «فدایت شوم، آیا حضرت حسین (علیه السلام) در کربلا- نیستند؟» فرمودند: «بله، ولی هنگامی که سر مطهر آن حضرت را به شام آوردند، یکی از دوستان ما آن را ربود و در جنب امیرالمؤمنین (علیه السلام) دفن کرد.» (4)

لازم به ذکر است که سر امام حسین (علیه السلام) به پیکر مطهر ایشان در کربلا ملحق شد. یونس بن ظبیان که همراه امام صادق (علیه السلام) به نجف رفته بود، از امام نقل می کند که سر امام حسین (علیه السلام) از شام به کوفه بازگردانده شد و عبیدالله بن زیاد ملعون از وجود سر مبارک حضرت در شهر هراسان بود و دستور داد آن را بیرون ببرند. بدین ترتیب خداوند متعال سر مبارک آن جناب را نزد امیرالمؤمنین (علیه السلام) قرار داد و سپس سر به جسد ملحق شد و بدن با سر متصل گردید. «فَالرَّأْسُ مَعَ الْجَسَدِ وَالْجَسَدُ مَعَ الرَّأْسِ.» (5)

ص: 81

- 1- عبدالکریم بن احمد حلّی، فرحه الغری بصرحه القری، ص 50.
- 2- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 38.
- 3- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 39.
- 4- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 34.
- 5- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 37.

درباره تاریخ شهر کربلا چه نکته مهمی وجود دارد و ویژگی های برجسته این شهر چیست؟

کربلا را جزئی از ناحیه نینوا در عراق می دانند. (1) چون کاروان امام حسین (علیه السلام) به نینوا رسید، پیکی از کوفه آمد و نامه ابن زیاد را به حربن یزید ریاحی داد؛ مرقومه ای با این مضمون: «به محض رسیدن نامه ام، بر حسین سخت بگیر، او را در بیابانی که نه پناهی داشته باشد و نه آبی، فرود آر. فرستاده ام مأموریت دارد همراه تو باشد تا ببیند چگونه فرمان من انجام می شود.» (2)

حر که به دستور حاکم مستبد کوفه، از حرکت امام حسین (علیه السلام) به سمت آن شهر ممانعت کرده بود، از امام خواست در منطقه نینوا فرود آیند. امام می خواستند همراهان را به سوی دهی نزدیک غاضریه یا به «شفته» ببرد که حر به سختی ممانعت کرد و سرانجام کاروان سالار شهیدان در کربلا فرود آمد. (3)

امام حسین (علیه السلام) روز پنجشنبه دوم محرم سال 61 وارد کربلا شدند (4) و فرمود خیمه ها بر پا کردند. برادران و پسران عم او هریک به جهت خود خیمه زدند؛ چنانچه خیم اصحاب و موالی آن حضرت اطراف خیمه حسین (علیه السلام) بود. (5)

حسین بن علی (علیه السلام) در روز عاشورا همراه یاران باوفایش در کربلا به شهادت رسیدند و کربلا با خاک سپاری پیکر مطهر ایشان، کانون زیارت عاشقان فضیلت شد تا با حضور در کربلا از تربت مزارش شفا یابند و

ص: 82

1- کربلا را جزء ناحیه نینوا می دانند (یاقوت حموی، معجم البلدان، ج 5، ص 239).

2- ابومخنف از دی کوفی، وقعه الطف، ص 177.

3- محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، الارشاد، ج 2، ص 84.

4- نک: ابومخنف از دی کوفی، وقعه الطف، ص 180.

5- احمد بن محمد بن اعثم کوفی، الفتوح، ص 884.

در جوار مرقدش که به حائر الحسین (علیه السلام) معروف شد،⁽¹⁾ به برآورده شدن حاجت هایشان اطمینان یابند؛ زیرا در عظمت این مکان مقدس، چنین روایت معتبری وجود دارد: «إِنَّ اللَّهَ عَوَّضَ الْحُسَيْنَ (علیه السلام) مِنْ قَتْلِهِ أَنَّ الْإِمَامَةَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ وَالشِّفَاءَ فِي تَرْبَتِهِ وَاجَابَهَا الدُّعَاءَ عِنْدَ قَبْرِهِ.»⁽²⁾ (خداوند به پاس شهادت حسین (علیه السلام)، این پاداش را او به مرحمت کرده است: امامت از نسل اوست، در تربت او شفاست و در کنار قبر او دعا اجابت می شود.)

روزی ابوهاشم جعفری و محمدبن حمزه برای عیادت حضرت عسکری (علیه السلام) به حضورشان رسیدند و از بیماری ایشان جو یا شدند؛ امام در پاسخ فرمودند: «از مال من گروهی را به حائر (کربلا) گسیل کنید.»

آن دو از خواست امام متعجب شدند؛ به گونه ای که محمدبن حمزه به دوستش گفت: «امام ما را به حائر سوق دادند؛ در حالی که خود ایشان به منزله همان کسی است که در حائر است!» آن دو دوباره نزد امام رفتند و در پاسخ به گفته ابن حمزه امام فرمودند: «لَيْسَ هُوَ هَكَذَا إِنَّ لِلَّهِ مَوَاضِعَ يَجِبُ أَنْ يَعْبَدَ فِيهَا وَحَائِرُ الْحُسَيْنِ (علیه السلام) مِنْ تِلْكَ الْمَوَاضِعِ.»⁽³⁾ (این طور نیست که او می گوید. خداوند متعال مواضعی دارد که می خواهد در آنها عبادت شود و حائر حسینی یکی از آنهاست.)

کربلا نماد مبارزه با ستمگری بود و بدیهی است دین ستیزان و حاکمان مستبد، از متوکل عباسی⁽⁴⁾ تا صدام بعثی، این کانون حماسه و جهاد را بر نمی تابیدند و بر ممانعت از حضور مسلمانان و حتی تخریب آن می کوشیدند؛ اما همواره اقدامات شوم آنان در بی رونق کردن کربلا ناکام می ماند و خداوند بر نورانیت آن مکان مقدس می افزود.

ص: 83

1- حائر حسینی محدوده ای پیرامون قبر امام حسین (علیه السلام) است که شخص مسافر می تواند نمازش را در آن محدوده کامل بخواند. واژه «حائر» نخستین بار در احادیثی از امام صادق (علیه السلام) درباره پیرامون مرقد امام به کار رفته است (محمدبن علی بن بابویه (شیخ صدوق)، کتاب من لایحضره الفقیه، ج 1، ص 442).

2- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 423.

3- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 273.

4- محمدبن حسن طوسی، الامالی، ص 281.

وجه تسمیه کاظمین چیست؟ و تاریخچه آن را بیان کنید.

شهر کاظمین بخشی از بغداد دیروز و امروز است و به سبب وجود مرقد امام موسی کاظم (علیه السلام) به «کاظمیه» و به سبب وجود مزار نواده ایشان، امام جواد (علیه السلام) در کنار آن حضرت، به «کاظمین» معروف است.

این منطقه پیش تر به مقابر قریش یا مقبره های بنی هاشم معروف بود و به روایت شیخ مفید، آنجا محل قبور بنی هاشم و شخصیت های جهان اسلام بوده است. (1)

در 25 رجب سال 183، امام موسی بن جعفر ابن محمد ابن علی ابن حسین ابن علی بن ابی طالب (علیه السلام) با زهری که «سندی بن شاهک» به ایشان خوراند، به شهادت رسید و جنازه حضرت را به مقبره های قریش حمل کردند و در محلی که امروز قبر شریف آن حضرت است، به خاک سپردند. (2) پس از دفن امام کاظم (علیه السلام)، این مقبره اعتبار ویژه ای یافت و به مشهد موسی بن جعفر نیز مشهور شد. (3) در آخر ذی قعدة سال 220 امام جواد (علیه السلام) در بغداد شهید و در جوار جدشان موسی بن جعفر (علیه السلام)، به خاک سپرده شدند. از آن پس، سکونت پیرامون مدفن آن دو امام بزرگوار، روزبه روز افزایش یافت و این اتفاق اسباب توسعه کاظمین و حضور دائمی علاقه مندان به اهل بیت (علیهم السلام) را در آنجا پدید آورد. (4)

سامرا

شهر سامرا کی ساخته شده است و چرا دو امام ما در آنجا به خاک سپرده شده اند؟

ص: 84

1- محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، الارشاد، ج 2، ص 240.

2- محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، الارشاد، ج 2، ص 240.

3- یاقوت حموی، معجم البلدان، ج 4، ص 123.

4- المنتظم، ج 8، ص 286.

شهر سامرا را معتصم عباسی به عنوان مرکز حکومت عباسی برگزید و آن را «سَرَّ مَنْ رَأَى» (هرکس آن را دید، شادمان شد) نام نهاد. چون این شهر متروک شد، «سَاءَ مَنْ رَأَى» (هرکس آن را دید، ناراحت شد) نامیده شد و به تدریج با نام مختصر، «سامرا» مشهور شد. (1) چون سامرا مرکز استقرار نظامیان دولت عباسی بود، به «عسکر» نیز شهرت داشت و به افراد منسوب به آن نیز «عسکری» گفته می شد.

متوکل عباسی در سال 234 امام هادی (علیه السلام) را به اقامت اجباری در سامرا فراخواند و امام نیز همراه خانواده وارد این شهر شدند و خانه ای خریدند و بیش از 20 سال در همان جا اقامت کردند. ایشان در 3 رجب 254 به شهادت رسیدند و در بخشی از منزل خویش به خاک سپرده شدند. (2) امام هادی (علیه السلام) درباره این شهر می فرمودند: «أُخْرِجْتُ إِلَى سَرَّ مَنْ رَأَى كَرْهًا وَ لَوْ أُخْرِجْتُ عَنْهَا أُخْرِجْتُ كَرْهًا.» (به اجبار وارد سَرَّ مَنْ رَأَى شده ام و اگر روزی از آن بیرون برده شوم، به اجبار بیرون رفته ام.)

امام درباره علت انس خود به سامرا، از هوای پاکیزه، آب گوارا و بیماری اندک آن یاد کردند و آنگاه فرمودند: «سَرَّ مَنْ رَأَى بِهِ وَیرَانَهُ أی تبدیل می شود و تنها کاروان سرا و مغازه ای جهت رهگذران در آن باقی می ماند و نشانه بازسازی آن، بازسازی مزارم خواهد بود.» (3)

امام حسن عسکری (علیه السلام) در کودکی همراه پدر مقیم این شهر شدند و در مدت 6 سال امامت خود، در سامرا بودند و در سال 260 به شهادت رسیدند و در کنار پدر به خاک سپرده شدند. (4)

در جوار این دو امام همام، حکیمه خاتون، دختر امام جواد (علیه السلام) و نرجس خاتون، مادر امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) نیز مدفون اند.

ص: 85

-
- 1- محمد بن احمد مقدسی، احسن التقاسیم، ص 123.
  - 2- مسعودی، اثبات الوصیه، ص 243.
  - 3- محمد بن حسن طوسی، الامالی، ص 281.
  - 4- محمد بن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 1، ص 503.

همچنین سامرا زادگاه آخرین حجت خدا، امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) نیز است که در سال 255 در همین خانه امام هادی (علیه السلام) دیده به جهان گشود(1) و از همین منزل نیز غیبت ایشان آغاز شد.

مشهد

مشهد به چه معناست؟ شنیده ام مکان دفن امام رضا (علیه السلام) عظمت خاصی دارد. دوست دارم درباره عظمت این مکان بدانم. درباره فضیلت توس و مشهد مقدس توضیح دهید.

مشهد به معنای محل گردآمدن مردم است(2) و به همین دلیل، حرم، مزار، تربت و بارگاه بزرگان دین را مشهد می نامیدند. گذشته از کاربرد عام این واژه، استفاده «مشهد» برای حرم و تربت امام رضا (علیه السلام)، شهره عام و خاص شده است و بسیاری از مورخان به مشهدالرضا اذعان کرده اند.(3)

مشهد مقدس و حرم امام رضا (علیه السلام) از اماکن و بقاع متبرک و مقدسی است(4) که زائر با حضور در آنجا، احساس نزدیکی به خدا پیدا می کند. یکی از علل ترغیب و تشویق مردم به زیارت این آستان نیز همان انگیزه تقرب به خداست. امام رضا (علیه السلام) در فضیلت توس که مشهد یا سناباد منطقه ای از آن خطه بود، می فرمودند: «به زودی توس محل آمدو شد شیعیان و زائرانم می شود. بدان هرکه مرا در توس که از وطنم مدینه دور است، زیارت کند، روز قیامت درحالی که آمرزیده شده است، با من و هم رتبه من خواهد بود.»(5)

مزار امام در محله سناباد قرار دارد که از توابع توس بوده است. هم اینک از توس خبری نیست(6) و توس و خراسان، تداعیگر آستان و مشهد رضوی

ص: 86

1- محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، الارشاد، ج 2، ص 339

2- نک: مریم، 37.

3- عبدالکریم سمعانی، الانساب، ج 10، ص 477؛ ابن خلدون، تاریخ ابن خلدون، ج 5، ص 136؛ محمد بن احمد بن عثمان ذهبی، تاریخ الاسلام، ج 35، ص 38.

4- محمد بن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 562.

5- محمد بن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 10، ص 438.

6- محمد تقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 552.

است. امام جواد (علیه السلام) در فضیلت این بخش از توس می فرماید: «إِنَّ بَيْنَ جَبَلَيْ طُوسٍ قَبْضَةً قَبِضَتْ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْ دَخَلَهَا كَانَ آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ النَّارِ.»⁽¹⁾ (در میان دو کوه توس، پاره ای از زمین است که از بهشت برداشته اند [و آن، مشهد مقدس آن حضرت است]. هرکس [به قصد زیارت] داخل در آن روضه شود، روز قیامت از آتش دوزخ ایمن خواهد بود.)

آستان مقدس امام رضا (علیه السلام) از روزهای نخست خاک سپاری امام، محل توجه و همچنین رفت و آمد زائران بسیاری بود. شمس الدین ذهبی (م748) می نویسد: «مشهد او، مکان آمدن و مقصود بسیاری برای زیارت است.»⁽²⁾ در متون حدیثی ما چند روایت درباره عظمت مرقد امام رضا (علیه السلام) بیان شده است، مانند:

1. امیر مؤمنان (علیه السلام) فرمودند:

سَيَقْتُلُ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِي بِأَرْضِ خُرَاسَانَ بِالسَّمِّ ظُلْمًا اسْمُهُ اسْمِي وَ اسْمُ أَبِيهِ اسْمُ ابْنِ عِمْرَانَ مُوسَى (علیه السلام). أَلَا فَمَنْ زَارَهُ فِي غُرْبَتِهِ غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَى ذُنُوبَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْهَا وَ مَا تَأَخَّرَ وَ لَوْ كَانَتْ مِثْلَ عَدَدِ التُّجُومِ وَ قَطْرِ الْأَمْطَارِ وَ وَرَقِ الْأَشْجَارِ.⁽³⁾

به زودی مردی از فرزندان من در خراسان با زهر مظلومانه شهید خواهد شد. او همانم من است و پدرش همانم موسی بن عمران. هرکه او را در آن غربت زیارت کند، حق تعالی گناهان گذشته و آینده او را می آمرزد؛ حتی اگر به عدد ستارگان آسمان و قطرات باران و برگ درختان باشد.⁽⁴⁾ 2. امام صادق (علیه السلام) فرمودند: «يَقْتُلُ حَفَدَتِي بِأَرْضِ خُرَاسَانَ فِي مَدِينَتِهِ يَقَالُ لَهَا طُوسٌ مَنْ زَارَهُ إِلَيْهَا عَارِفًا بِحَقِّهِ أَخَذَتْهُ بِيَدِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَادْخَلَتْهُ»

ص: 87

1- محمدبن حسن حر عاملی، هدایه الأئمه، ص 510.

2- محمد بن احمد بن عثمان ذهبی، تاریخ الاسلام، ج 14، ص 272.

3- ابن فتال، روضه الواعظین، ج 1، ص 234؛ محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 554.

4- ابن فتال، روضه الواعظین، ج 1، ص 234؛ محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 554.

الْجَنَّةَ» (1) (فرزندزاده من در زمین خراسان شهید خواهد شد؛ در شهری که آن را توس می گویند. هرکس برای زیارتش به آنجا رود و به حق او عارف باشد، در قیامت به دست خود، دستگیری او می کنم و به بهشتش می برم.)

3. امام رضا (علیه السلام) وقتی اشعار دعبل خزاعی را درباره مزار ائمه اطهار (علیهم السلام) شنیدند، به او فرمودند که آیا در اینجا دو بیت به قصیده ات بیفزایم تا کامل شود؟

وقبر بطوس یا لها من مصیبه

توقد فی الأحشاء بالحرقات

إلی الحشر حتی یبعث الله قائماً

یفرّج عنا الهمّ و الكربات

و قبر دیگر در توس خواهد بود که حسرت ها از آن مصیبت تا قیامت دل ها را شعله ور می کند؛ تا اینکه حق تعالی قائم را برانگیزد و او با ظهورش غم و حزن ما را برطرف سازد.

دعبل گفت: «یابن رسول الله، بفرمایید که در توس قبر کیست؟»

حضرت فرمودند: «قبر من است که روزگاری نمی گذرد، مگر اینکه توس محل آمدورفت شیعیان و زوار قبرم می شود. اعلام می کنم که هرکس مرا در زمان غربت قبرم در توس زیارت کند، با من هم درجه و همدم خواهد بود؛ در حالی که خداوند او را از گناه پاک کرده و آمرزیده باشد.» (2)

پس از خاک سپاری پیکر مطهر امام رضا (علیه السلام)، مزار حضرت محل آمدوشد دوستداران ایشان بود. شیعه و سنی به مشهد ایشان مشرف می شدند و امام را زیارت می کردند. از آن آغاز، بارگاهی بر مزار حضرت قرار داشت. حسین بن احمد مهلبی (م 380) وقتی از «شهر نوقان» نام می برد، به مزار امام رضا (علیه السلام) اشاره می کند: «نوقان از والاترین و آبادترین شهرهای خراسان

ص: 88

1- محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 556؛ محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 554.

2- محمدبن علی بن بابویه (شیخ صدوق)، عیون أخبار الرضا (علیه السلام)، ج 2، ص 651.

است و در این شهر، قبر امام علی بن موسی ابن جعفر (علیه السلام) قرار دارد و روی قبر ایشان، حصاری است که در آن حصار، مردم معتکف می شوند. (1)

قم

شهر قم در میان شهرهای زیارتی چه جایگاهی دارد؟ امتیاز این شهر چیست؟ شهر مقدس قم از قرن اول هجری، یکی از مراکز مهم شیعه بوده است و گروهی از اشعریان شیعه از کوفه به این ناحیه مهاجرت کردند و تشیع را در قم نشر دادند. (2)

شهر قم اعتباری ویژه نزد ائمه اطهار (علیهم السلام) داشت؛ آن سان که «قم آشیانه خاندان محمد و جایگاه شیعیان آنان نامیده شد» (3) و امام صادق (علیه السلام) نیز در وصف آن فرمودند:

خداوند حرمی دارد و آن مکه است و پیامبرش حرمی دارد و آن مدینه است و امیرالمؤمنین (علیه السلام) حرمی دارد و آن کوفه است و ما حرمی داریم و آن قم است. به زودی بانویی از فرزندان من به نام فاطمه در آن سرزمین به خاک سپرده می شود. بر هرکه او را زیارت کند، بهشت واجب می شود. (4)

با خاک سپاری حضرت فاطمه معصومه (علیها السلام)، سادات عالی مقام و محدثان بزرگی در قم مستقر شدند و این شهر یکی از مراکز بزرگ علمی و فرهنگی به شمار آمد. از قرن سوم و چهارم، قم به عنوان کانون زیارت، دانش و مبارزه ممتاز شد و در دوره معاصر نیز برجسته ترین حوزه علمیه شیعه در آن تأسیس شد و این حوزه مبارک، سرچشمه نخستین حکومت اسلامی به رهبری امام خمینی (رحمه الله) بود.

ص: 89

1- حسین بن احمد مهلبی، الكتاب العزیزی، ص 155.

2- عبدالکریم سمعانی، الانساب، ج 10، ص 484 و 485.

3- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 57، ص 228.

4- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 57، ص 214.

آیا ساخت و توسعه بنا و بارگاه حرم، در اسلام مشروع و جایز است؟

ساخت و حفظ بنای قبور انبیا و اولیای الهی، سنت دیرینه انسانی است. تاریخ بهترین گواه این مدعاست که پیروان ادیان آسمانی بدین سنت پایبند بوده اند. درباره مشروعیت ساخت بنا روی قبور معصومان (علیهم السلام) دو نکته شایان ذکر است:

1. دوستی پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) و خاندان ایشان (علیهم السلام) از اصول سفارش شده اسلام است. این مهرورزیدن نیز با روش های گوناگونی تحقق می یابد. یکی از روش های رایج، بنای یادبود بر قبور آنان است. به سرگذشت اصحاب کهف بنگرید: وقتی پس از سیصدواندی سال، حقیقت آنان برای مردم روشن شد، همه دور غار آنان را فراگرفتند. گروهی از ساخت بنا روی قبر سخن راندند و برخی هم پیشنهاد ساخت مسجد را دادند. قرآن این حقیقت را چنین بیان می کند: **﴿فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُيُوتًا رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَسْجِدًا﴾** (1) کلام الله مجید ساخت بنا روی مدفن اصحاب کهف را از زبان گروهی نقل می کند؛ بدون اینکه آن را نقد کند. این خود نشانه مشروع بودن آن بوده و این فرهنگ، قطعی است. (2)

2. حرم و بارگاه امام نشانه دین خداست و هر انسانی در آن مکان احساس نزدیکی به خدا خواهد کرد. بدیهی است بزرگداشت و تعظیم آن مکان نیز نشانه تقوای الهی است. می توان توجه به بنا و احترام به آن را مصداق این آیه دانست: **﴿وَمَنْ يُعْظَمِ اللَّهَ فَاعْبُدْ اللَّهَ فَإِنَّهُ مِنَ تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾** (3) محمدتقی مجلسی مرمت و زینت قبور انبیا و اوصیا (علیهم السلام) را سبب فزونی اعتقاد مردم می داند و هشدار می دهد که «مبادا به سبب ترک

ص: 90

1- کهف، 21.

2- نک: یونس، 90 و 91.

3- حج، 32.

این، ضعفی در اعتقادات ایشان به هم رسد.»⁽¹⁾ پس بنا روی بارگاه و مکان زیارت نه تنها مشکل شرعی ندارد؛ بلکه کاری مطلوب و مرغوب است.⁽²⁾ طبق برخی روایات، پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) نیز خطاب به امیر مؤمنان (علیه السلام)، آباد کردن مرقد پیشوایان دین را می ستایند: «خدا از میان بندگان خود، دل های انسان های بزرگوار و برگزیده را به شما علاقه مند ساخته است. آنان در راه شما آزار را پذیرا می شوند و قبورتان را آباد می کنند؛ آن هم برای تقرب به خدا و اظهار دوستی به پیامبر.»⁽³⁾

ص: 91

1- محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 550.

2- نک: محمدجواد بلاغی، الرد علی الوهابیه (موسوعه العلامه البلاغی، الرسائل الکلامیه، ج 6)، ص 339؛ جعفر سبحانی، راهنمای حقیقت، ص 207.

3- محمدبن حسن طوسی، تهذیب الاحکام، ج 6، ص 22.

زیارت مطلقه با زیارت مخصوصه چه تفاوتی دارد؟

در همه روزها و هفته ها و ماه های سال، معصومین (علیهم السلام) را می توان زیارت کرد و از آثار و برکات آن سود جست. زیارت هایی را که مختص زمان و وقت مشخصی نباشد، مطلقه می نامند؛ برای مثال، محبت و زیارت حسین (علیه السلام)، خیری بسیار و لطفی سرشار الهی است که خداوند در قلب مؤمنان می افکند(1) و این ویژگی به زمانی معین اختصاص ندارد. امام صادق (علیه السلام) می فرمایند: «هر مؤمنی که امام حسین (علیه السلام) را در غیر روز عید و عرفه زیارت کند، درحالی که به حق و جایگاه آن حضرت آگاه باشد، خداوند متعال ثواب بیست حج و بیست عمره مقبول و همچنین بیست جهاد در رکاب نبی مرسل یا امام عادل را برایش می نویسد.»(2)

در کنار این زیارت های جاری در طول سال، ماه ها، روزها و مناسبت های بافضیلتی نیز وجود دارد که در آن ایام، زیارت معصومین (علیهم السلام) توصیه شده است. به این زیارت ها، زیارت مخصوصه می گویند. علامه مجلسی زیارت در ایام و مناسبت های مشهور را مستحب می شمارد.(3) برای مثال ابن طاووس زیارت مشاهد مشرفه را در ماه رجب مستحب می داند؛(4) زیرا رجب ماه خداست که در آن، رحمت الهی به سوی بندگان سرازیر می شود و زیارت در این ماه بافضیلت تر است.(5) بدیهی است به دلیل فضیلت ایامی چون جمعه و اعیادی چون غدیر و فطر و قربان و نیز شب های قدر، زیارت معصومین (علیهم السلام) در آن زمان ها اهمیت و ثواب بیشتری دارد؛ زیرا دین اسلام بر بزرگداشت آن مناسب ها که هر یک به نوعی نشانه دین و مذهب تلقی می شود، تأکید می کند و

ص: 94

- 1- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 142.
- 2- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 183.
- 3- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 136.
- 4- علی بن موسی ابن طاووس، اقبال الأعمال، ص 631.
- 5- محمد بن علی بن بابویه (شیخ صدوق)، عیون أخبار الرضا (علیه السلام)، ج 2، ص 71.

زیارت نیز به منظور پاسداشت آن ایام است.

زیارت شب و روز جمعه

دلیل اهمیت زیارت معصومین (علیهم السلام) در شب و روز جمعه چیست؟

جمعه بافضیلت ترین روز به شمار می آید(1) و خداوند جمعه را برای مسلمانان روز عید قرار داده(2) و آثار و برکات متعددی برای این روز در نظر گرفته است. مضاعف شدن حسنات، پاک شدن گناهان، بالارفتن درجات، برآورده شدن درخواست ها و برطرف شدن سختی ها از امتیازات روز جمعه در نگاه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) است.(3)

شیخ حر عاملی با استناد به روایتی، یادآور می شود که سزاوار نیست مسافر مکه، مدینه، مسجد کوفه و حائر حسینی (علیه السلام) پیش از رسیدن روز جمعه، آنجا را ترک کند؛(4) بلکه بهتر است همان جا بماند و از فضیلت حضور جمعه در آن اماکن مقدس بهره مند شود.

شب جمعه نیز همچون روز آن بافضیلت است(5) و در نگاه اهل بیت (علیهم السلام)، سرور اولیای الهی در شب جمعه است؛(6) آن سان که سزاوار است مؤمن حاجت خود را تا شب جمعه به تأخیر بیندازد و در آن شب، برآورده شدن را از خدا بخواهد.(7)

زیارت حضرت سیدالشهدا (علیه السلام) از ویژگی های شب جمعه است و در چنین شبی، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم)، انبیا، اوصیا و فرشتگان الهی به زیارت ایشان می آیند.(8) همچنین امام صادق (علیه السلام) درباره زیارت شهید کربلا در روزهای

ص: 95

1- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 86، ص 286.

2- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 86، ص 276.

3- علی بن موسی بن طاووس، جمال الأسبوع، ص 221.

4- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 543.

5- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 86، ص 287.

6- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 1، ص 254.

7- علی بن موسی بن طاووس، جمال الأسبوع، ص 182.

8- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 480؛ حسین نوری طبرسی، مستدرک الوسائل، ج 10، ص 294.

جمعه می فرمایند: «مَنْ زَارَ قَبْرَ الْحَسَنِ (علیه السلام) فِي كُلِّ جُمُعَةٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ الْبَتَّةَ وَ لَمْ يَخْرُجْ مِنَ الدُّنْيَا وَ فِي نَفْسِهِ حَسْرَةٌ مِنْهَا وَ كَانَ مَسَّ كَنُفِهِ فِي الْجَنَّةِ مَعَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ (علیه السلام)». (1) (حق تعالی کسی را که قبر امام حسین (علیه السلام) را در هر جمعه زیارت کند، می آمرزد. چنین کسی از دنیا خارج نمی شود، در حالی که از آن حسرتی در خاطر داشته باشد و مکانش در بهشت با حسین بن علی (علیه السلام) خواهد بود.)

زیارت های مخصوصه امیر مؤمنان (علیه السلام)

آیا برای روزهای خاصی، زیارت حضرت علی (علیه السلام) توصیه شده است؟ چه ثواب و آثاری در این زیارت ها نهفته است؟

زیارت امیر مؤمنان (علیه السلام) در هر زمانی برای زائر آن، خیر عظیم و برکت فراوان در پی دارد؛ ولی در برخی از مناسبت ها و زمان های ویژه، پاداش و آثار خاصی به ارمغان می آورد.

امام رضا (علیه السلام) بر زیارت امیر مؤمنان (علیه السلام) در روز غدیر تأکید کرده اند و به ابن ابی نصر بزنطی می فرمایند: «أَيُّمَا كُنْتَ فَاحْضُرْ يَوْمَ الْغَدِيرِ عِنْدَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (علیه السلام)». (2) (روز غدیر هر جا هستی، خود را نزد قبر امیرالمؤمنین (علیه السلام) برسان.)

علامه مجلسی به برخی از روزهای مخصوص برای زیارت امام اشاره کرده است:

1. روز 28 صفر، رحلت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و آغاز خلافت الهی امام؛

2. شب اول ربیع الاول، لیلها المبیّت و خوابیدن حضرت در بستر پیامبر؛

3. روز 17 ربیع الاول، سالروز ولادت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم)؛

4. روز 15 جمادی الاولی، فتح بصره؛

ص: 96

1- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 183.

2- عبدالکریم بن احمد حلّی، فرحة الغری بصرحة القرى، ص 107.

5. روز 13 رجب، ولادت امیرمؤمنان (علیه السلام)؛

6. شب و روز 27 رجب، مبعث پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم)؛

7. روز 27 رجب، فتح خیبر به دست امام؛

8. روز 17 رمضان، فتح پیکار بدر به دست امام؛

9. روز 17 شوال، حماسه آفرینی امام در پیکار احد؛

10. روز 20 رمضان، صعود امام روی کتف پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) برای شکستن بت های آویخته بر کعبه؛

11. روز 21 رمضان، سالروز شهادت امام؛

12. روز 17 شوال، ردالشمس و بازگشت خورشید به امر رسول الله (علیه السلام) برای امیرمؤمنان (علیه السلام)؛

13. روز اول ذی حجه، انتصاب امام برای رساندن آیه براءت و عزل ابوبکر از این منصب؛

14. روز 9 ذی حجه، روز عرفه و سالروز بستن تمامی در های گشوده به سمت مسجد النبی جز در خانه امام؛

15. روز 18 ذی حجه، عید غدیر خم؛

16. روز 24 ذی حجه، خاتم بخشی امام در نماز و همچنین روز مباهله؛

17. روز 25 ذی حجه، روز نزول سوره انسان (هل أتى)؛

18. روز 18 یا 25 ذی حجه، بیعت با امام برای خلافت پس از عثمان؛ 19. روز عید نوروز، بیعت با امام برای خلافت پس از عثمان. (1)

زیارت های مخصوصه امام حسین (علیه السلام)

با توجه به فضیلت های بسیاری که برای زیارت امام حسین (علیه السلام) در هر زمانی وجود دارد، حکمت زیارت در مناسبت های خاص چیست؟ این مناسبت ها کدام است؟

ص: 97

در فرهنگ روایی ما، هر زمانی برای زیارت امام حسین (علیه السلام) پسندیده است و برای آن باید شتاب کرد؛ زیرا زیارت امام بهترین چیزی است که در دین برای ما ارائه شده است. هرکس زیارت بیشتری انجام دهد، خیری کثیری را به دست آورده است و کسی که کوتاهی کند، از خیر بی بهره می شود. امام صادق (علیه السلام) ضمن اشاره به این نکته، می افزایند: «تَحَرَّوْا بِزِيَارَتِكُمُ الْأَوْقَاتِ الشَّرِيفَةَ فَإِنَّ الْأَعْمَالَ الصَّالِحَةَ فِيهَا مُضَاعَفَةٌ وَ هِيَ أَوْقَاتٌ مَهَبُطُ الْمَلَائِكَةِ لِزِيَارَتِهِ.»⁽¹⁾ (برای زیارت، اوقات شریف را بیابید؛ زیرا اعمال در آن زمان ها و مناسب ها دوچندان خواهد بود. در این اوقات ملائکه برای زیارت امام حسین (علیه السلام) فرود می آیند.)

به دلیل جایگاه امام حسین (علیه السلام) در تثبیت و اعتلای اسلام ناب محمدی (صلی الله علیه و آله و سلم)، خداوند در برخی از مناسب های خاص، حضور بیشتر مؤمنان را در مشهدالحسین (علیه السلام) انتظار دارد؛ از این رو، برای امام زیارت های مخصوصه ای نیز وجود دارد که به مهم ترین آن اشاره می کنیم و اهمیت و برخی آثار آن را هم یادآور می شویم:

1. شب و روز عاشورا

هر زائری که شب عاشورا را در جوار قبر امام سپری کند، در قیامت با پیکری آغشته به خون در محضر خدا حضور می یابد و زیارت در روز عاشورا، چون شهادت در رکاب امام است.⁽²⁾

زیارت در روز عاشورا به معنای ادای حق پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و امیر مؤمنان (علیه السلام) و فاطمه زهرا (علیها السلام) است⁽³⁾ و زیارت با معرفت امام، همانند زیارت خداوند در عرش الهی است و پاداش بهشت را به ارمغان دارد.⁽⁴⁾ در فرمایش امام باقر (علیه السلام) هر زائری در روز عاشورا با حالتی گریان نزد آن حضرت بماند، پاداش دوهزار

ص: 98

1- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 473.

2- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 173.

3- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 477.

4- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 174.

حج، دوهزار عمره و دوهزار جهاد همراه با پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) را به دست خواهد آورد. (1) همچنین یکی از آداب زائر در روز عاشورا سیراب کردن مردم است و ارزش سقایی در کربلا، همسان با سقایی سپاه حسین (علیه السلام) و همراهی با امام است. (2)

2. اربعین زیارت اربعین از نشانه های مؤمن است (3) و از امام صادق (علیه السلام) زیارتی برای این روز روایت شده است. (4) اربعین تجلی عشق به تربت و مرقد سیدالشهدا (علیه السلام) و آغاز جاذبه مغناطیسی حسینی است که با وجود گذشت قرن های متمادی، همچنان دل همه دوستداران اهل بیت (علیهم السلام) و همه آزادگان جهان را به سوی رستگاری و عزت و افتخار می کشاند. امروزه راهپیمایی اربعین حرکت بی نظیری است که از مرز ملیت و نژاد و رنگ عبور کرده است و در طول تاریخ و در دنیای معاصر ماندنی ندارد؛ آن گونه که چشم های مردم جهان به آن دوخته است و به برکت این حرکت عظیم مردمی، امام حسین (علیه السلام) و معرفت حسینی بین المللی و جهانی شد. حضرت آیت الله خامنه ای این اجتماع میلیونی را وسیله گویایی برای تحقق تمدن عظیم اسلامی می شمارد. (5) امید است این حرکت حماسه آفرین زمینه ساز ظهور منجی بشریت باشد.

3. اول و نیمه رجب

امام صادق (علیه السلام) ثواب چنین زیارتی را آمرزش و غفران الهی می دانند. امام رضا (علیه السلام) نیز به زیارت نیمه رجب سفارش فرموده اند. (6)

4. شب و روز نیمه شعبان

ص: 99

1- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 477.

2- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 174.

3- ابن فتال، روضه الواعظین، ج 1، ص 195.

4- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 478.

5- از فرمایش های رهبر معظم انقلاب در تاریخ 27 شهریور 1398.

6- محمدبن حسن طوسی، تهذیب الاحکام، ج 6، ص 46 و 48.

پاداش زیارت حسین بن علی (علیه السلام) در شب نیمه شعبان هزار حج، هزار عمره، برآورده شدن حاجات دنیایی و آخرتی و آمرزش الهی است. (1)

زائر حسین (علیه السلام) در روز نیمه شعبان با 124 نپی، به خصوص با 5 پیامبر الوالعزم که به زیارت امام آمده اند، مصافحه خواهد کرد و چنین زائری آمرزیده می شود. (2)

5. شب و روز عرفه

پاداش زیارت امام در شب عرفه هزار حج، هزار عمره، برآورده شدن حاجات دنیایی و آخرتی و آمرزش الهی است (3) و خداوند او را از شر آن سال ایمن می سازد. (4)

هرکس در روز عرفه به زیارت سیدالشهدا (علیه السلام) اهتمام ورزد، خداوند برای هرگام او حجی در نظر می گیرد و او را می آمرزد و زائر با دست پر باز خواهد گشت و در قیامت نیز دل شاد و خرم است. (5) امام صادق (علیه السلام) می فرماید: «هرکس عرفه را در جوار قبر امام حسین (علیه السلام) باشد، بی تردید صحرای عرفات را درک کرده است.» (6)

امام تأکید می کنند که خدای تعالی قبل از اهل عرفات، برای زائران قبر امام حسین (علیه السلام) تجلی می نماید، حوایج آن ها را برآورده می کند، گناهانشان را می آمرزد و شفاعتشان را درباره دیگران می پذیرد. سپس به اهل عرفات می پردازد و با ایشان نیز چنینی کند. (7)

6. شب و روز عید قربان و فطر

پاداش زیارت حسین بن علی (علیه السلام) در شب عید قربان و شب عید فطر،

ص: 100

- 1- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 181 و 182.
- 2- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 179.
- 3- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 181 و 182.
- 4- محمد بن حسن طوسی، مصباح المتهدّج و سلاح المتعبّد، ص 716.
- 5- محمد بن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 461 تا 465.
- 6- محمد بن حسن طوسی، تهذیب الاحکام، ج 6، ص 71.
- 7- محمد بن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 465.

آمزش است. (1) در نگاه امام صادق (علیه السلام)، هرکس روز عید قربان به زیارت مرقد امام حسین (علیه السلام) برود، پاداش صد حج و صد عمره پذیرفته و صد جهاد در رکاب پیامبر مرسل یا امام دادگر برایش نوشته می شود. (2)

7. رمضان

ماه رمضان زمانی بافضیلت برای زیارت امام حسین (علیه السلام) است و پاداش زیارت در شب های اول، نیمه و آخر رمضان، آمزش گناهان است. (3)

8. شب قدر

شب قدر، به خصوص شب 23 رمضان که انبیا و فرشتگان به زیارت امام حسین (علیه السلام) فرود می آیند، زمانی بافضیلت برای زیارت امام است. (4) امام صادق (علیه السلام) می فرمایند: «هنگامی که شب قدر فرارسد، شبی که در آن کارهای مصلحت آمیز عباد توزیع و تفریق می شود، از طرف عرش منادی ندا می کند که خداوند متعال در این شب گناهان کسی را که به زیارت قبر حضرت امام حسین (علیه السلام) رفته، می آمرزد.» (5)

زیارت های مخصوصه امام رضا (علیه السلام)

آیا امام رضا (علیه السلام) زیارت مخصوصه ای هم دارد؟ زمان آن کدام است؟

برای امام رضا (علیه السلام) دو زیارت مخصوصه در ماه رجب و 23 ذی قعدة بیان شده است. فضیلت و استحباب زیارت امام در ماه رجب، متکی بر روایتی معتبر و قوی منقول از امام جواد (علیه السلام) است. ایشان به زیارت پدر گرامی خود در ماه رجب توصیه می کنند و می فرمایند: «و لیکن ذلک فی رجب.» (6) (بهتر

ص: 101

1- جعفرین محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 180.

2- ابن فتال، روضه الواعظین و بصیره المتعظین، ج 1، ص 194.

3- هدایه الأمه إلى أحكام الأئمه، ج 5، ص 487.

4- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 474.

5- جعفرین محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 184.

6- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 4، ص 584؛ محمدبن حسن طوسی، تهذیب الاحکام، ج 6، ص 84؛ محمدبن حسن طوسی،

مصباح المتهدج و سلاح المتعبد، ص 820؛ محمد بن حسین بهایی و نظام بن حسین ساوجی، جامع عباسی، ج 2، ص 166؛ محمدبن

حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 565.

است که در رجب زیارت کنند.)

از این رو، عالمان شیعه همچون شهید اول(1) و محمدتقی مجلسی(2) و محمدباقر مجلسی(3) ضمن سفارش به زیارت امام در همه ماه های سال و به خصوص مناسبت های مشهور، زیارت در ماه رجب را بافضیلت ترین زیارت و برترین اعمال برشمرده اند. مرحوم کفعمی زیارت امام رضا (علیه السلام) را یکی از اعمال ماه رجب دانسته است.(4) از این نکته مهم نیز نمی توان غفلت کرد که ثواب زیارت امام رضا (علیه السلام) را باید با ثواب حج و عمره سنجدید. در روایت بزنی از حضرت رضا (علیه السلام)، ثواب زیارت ایشان «معادل هزار یا هزارهزار مرتبه حج بیت الله الحرام» است.(5) بنابراین، همان طور که هیچ عمره ای مانند عمره در ماه رجب نیست،(6) هیچ زیارتی فضیلت زیارت در ماه رجب را نخواهد داشت.(7)

زیارت امام رضا (علیه السلام) در 23 ذی قعدة نیز پسندیده است. ابن طاووس به این زیارت اشاره کرده و معتقد است که در برخی تألیفات شخصیت های شیعی، مستحب بودن زیارت از دور و نزدیک، در روز 23 ذی قعدة را دیده است. او در کتاب خود، این نکته را در فصل اعمال روز 23 ذی قعدة مرقوم کرده و عمل دیگری جز آن را ننوشته است.(8) ممکن است علت مستحب بودن زیارت حضرت در 23 ذی قعدة، این باشد که از نظر برخی دانشمندان(9)

شهادت امام رضا (علیه السلام) در این روز است.

ص: 102

-
- 1- محمدبن مکی عاملی جزینی (شهید اول)، الدروس الشرعیة، ج 2، ص 25.
  - 2- محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 567.
  - 3- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 136.
  - 4- ابراهیم بن علی عاملی کفعمی، المصباح (جنته الامان الواقیه و جنته الايمان الباقیه)، ص 494؛ ابراهیم بن علی عاملی کفعمی، البلد الامین و الدرع الحصین، ص 283.
  - 5- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 306.
  - 6- پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: «برترین عمره، عمره رجب است.» (محمدبن حسن طوسی، تهذیب الاحکام، ج 5، ص 432).
  - 7- محمدحسین حسینی طهرانی، روح مجرد، ص 256.
  - 8- علی بن موسی ابن طاووس، اقبال الأعمال، ج 1، ص 310.
  - 9- علی بن یوسف بن مطهر حلّی، العدد التقویه لدفع المخاوف الیومیة، ص 275؛ محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، مسار الشیعه، ص 34.

بهترین و معتبرترین آداب زیارت حرم معصومین (علیهم السلام) چیست و برای رعایت آن ها چه توصیه ای شده است؟

فقهای شیعه با تکیه بر روایات، نکاتی درباره آداب ورود به حرم معصومان (علیهم السلام) برشمرده اند. جامع ترین آداب زیارت را شهید اول در کتاب الدروس خود آورده است. (1) شهید ثانی نیز این آداب را با عنوان «سنن الزیارة» ذکر کرده است. (2) نظام الدین ساوجی، شاگرد تراز اول شیخ بهایی، نیز به صورت جامع، شیوه ورود به حرم مقدس و همچنین برخی آداب حضور در آنجا را ارائه کرده است:

1. پیش از دخول به روضه، غسل کند؛
2. تا زمان داخل شدن، با طهارت باشد؛
3. جامه نو و پاک پوشد. بر در مشهد (مزار امام) بایستد و دعای منقول بخواند و اذن دخول (و ورود) بطلبد. پس اگر در آن حال، او را رقت (نرمی دل و حال گریه) به هم رسد، داخل شود؛ وگرنه انتظار بکشد تا هرگاه رقت به هم رسد، داخل شود؛
4. با خضوع و خشوع داخل شود. هنگام دخول، پای راست را مقدم دارد و در وقت بیرون آمدن پای چپ را؛
5. خود را در صورت امکان به ضریح بچسباند. بعضی توهم کرده اند که دورایستادن بهتر است و این غلط است؛ چه در احادیث وارد شده است که بر ضریح تکیه باید کرد. بوسیدن ضریح جایز است. در بوسیدن آستان ها و درگاه ها حدیثی وارد نشده است و بعضی از مجتهدان امامیه بر آن اند که بوسیدن درگاه های حرم جایز است؛
6. به طریق منقول و بیان شده از سوی معصومین (علیهم السلام) زیارت کند.

ص: 104

1- محمدبن مکی عاملی جزینی (شهید اول)، الدروس الشرعیة، ج 2، ص 22 تا 24.

2- زین الدین بن علی (شهید ثانی)، رسائل الشہید الثانی، ج 1، ص 392.

گفتن «السلام علیک» کافی است و بعضی مجتهدان حضور در آنجا را کافی می دانند؛

7. جانب راست روی خود را بر ضریح بنهد و در وقت فارغ شدن از زیارت دعا کند؛

8. جانب چپ روی خود را بر ضریح بنهد و از خدای تعالی به حق او و به حق صاحب قبر، درخواست کند که او را از اهل بهشت بگرداند به شفاعت صاحب قبر و نیز در دعا و الحاح کردن مبالغه کند؛

9. بر سر بالین (بالای سر ضریح) آید و رو به قبله کرده و دعا کند؛

10. بعد از زیارت، دو رکعت نماز زیارت بخواند. اگر زیارت حضرت رسول (صلی الله علیه و آله و سلم) باشد، سنت است که نماز زیارت را در میان منبر آن حضرت و قبر ایشان گزارد. اگر زیارت ائمه معصومان (علیهم السلام) باشد، در بالین سر باید گزارد؛

11. بعد از نماز زیارت، دعای منقول بخواند و آنچه به خاطرش رسد از مسائل دین و دنیا، طلب کند. دعا کردن برای جمیع خلائق بهتر است، چه آن به اجابت نزدیک تر است؛

12. در آن مکان، قرآن تلاوت کند و ثواب آن را به صاحب ضریح هدیه کند؛ چه نفع آن باز به او می رسد و سبب تعظیم صاحب قبر است؛

13. در جمیع احوال و به حسب استطاعت، احضار (حاضر کردن) قلب داشته باشد و از جمیع گناهان توبه کند؛

14. ثواب تصدق (و یاری محتاجان) در آن مقام، مضاعف می شود؛

15. خدمتکاران و نگاهبانان و محتاجان آن مقام را تعظیم کند؛ چه در حقیقت، تعظیم ایشان تعظیم صاحب قبر است؛

16. هرگاه از زیارت برگردد، تا در آن شهر است، باز به زیارت رود؛ 17. هرگاه رفتن او نزدیک آید، وداع به دعای منقول کند؛

18. از خدای تعالی بازگشت بدان مقام را بخواهد؛

19. در وقت بیرون آمدن از آن مقام، روی به ضریح کند و عقب عقب بیرون آید؛

20. زود از آن مقام بیرون رود؛ چه حرمت و تعظیم در آن بیشتر است و اشتیاق بازآمدن، زودتر به هم می رسد. (1)

همچنین پس از زیارت، سزاوار است که وقت خروج، پشت به محل دفن معصوم نکند و عقب عقب از مرقد مطهر دور شود. صفوان جمال که همراه امام صادق (علیه السلام) توفیق زیارت مزار امیر مؤمنان (علیه السلام) را یافته بود، گزارش می کند که امام صادق (علیه السلام) این گونه از مرقد مطهر جدشان خارج شدند. (2)

نگاه اهل سنت به آداب زیارت

آیا علمای اهل سنت برای زیارت آدابی توصیه کرده اند؟

دانشمندان اهل سنت بر زیارت قبر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) تأکید کرده و آدابی برای این زیارت برشمرده اند؛ برای نمونه، به برخی از آن اشاره می شود:

1. پیش از رفتن به زیارت غسل کند؛ خواه پیش از دخول به مدینه یا بعد از آن باشد و خود را خوش بو کند و به منظور تعظیم رسول اکرم، بهترین لباسش را بپوشد.

2. هنگامی که قبه و بارگاه ایشان را می بیند، با خضوع و خشوع باشد و عظمت آن حضرت را در نظر داشته باشد و مواضع قدم های ایشان را مجسم کند و جز با وقار و سکینه و احترام، روی آن قدم نگذارد.

3. دم درب، مؤدبانه توقف کند؛ آن چنان که در وارد شدن بر بزرگان با حال اذن توقف می کنند.

4. مستحب است پیش از زیارت، دو رکعت نماز بخواند. گفته شده است: «این در صورتی است که مرورش از ناحیه روی مبارکش نباشد؛

ص: 106

1- نک: محمد بن حسین بهایی و نظام بن حسین ساوجی، جامع عباسی، ج 2، ص 167 تا 169.

2- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 270.

وگرنه اول زیارت مستحب است». 5. شایسته است زائر، هنگام زیارت ایستاده باشد که مؤدبانه تر است و اگر طول کشید، مانعی ندارد دوزانو بنشیند و از لحاظ ادب و احترام، چشم هایش را پایین بیندازد. دلش از همه چیز فارغ و تنها مشغول به عرض ادب و اخلاص باشد و متوجه باشد که رسول الله زنده است و او را می بیند و از زائرش خبردار است.

6. روبه روی صورت شریف رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) و پشت به قبله بایستد.

7. هنگام خواندن زیارت، زیاد بلند و زیاد آهسته نخواند؛ بلکه میانه روی را رعایت کند؛ چون پایین آوردن صدا در محضر رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) برای همه مردم جزو آداب پسندیده است.

جمال الدین فاکهی مکی شافعی (م 972) کتاب مستقلی درباره آداب زیارت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) با نام حسن التوسل فی آداب زیاره افضل الرسل تدوین کرده و در آن به بیش از 90 ادب سفر و زیارت اشاره کرده است. (1)

زیارت با پای پیاده

چرا به زیارت پیاده سفارش می شود؟ آیا در روایات ما برای زیارت ائمه معصوم (علیهم السلام) با پای پیاده، توصیه ای شده است؟ در میان ائمه اطهار (علیهم السلام) به زیارت کدام امام بیشتر تأکید شده است؟

زیارت حرم معصومین (علیهم السلام) احیای شعائر دین و بزرگداشت دین الهی است. اگر زائر برای این کار سختی بکشد و با پیاده روی دشواری سفر زیارتی را به جان بخرد تا به حرم ائمه اطهار بار یابد، برترین کار را انجام داده است؛ آن گونه که رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) می فرمایند: «أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ أَحْمَرُهَا» (2) (بهترین کارها دشوارترین آن هاست).

در سفر حج نیز، پیاده روی زائر حرم الهی نیز فضیلت بیشتری دارد؛

ص: 107

1- نک: فاکهی، حسن التوسل فی آداب زیاره افضل الرسل، ص 81 تا 130.

2- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار ائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 67، ص 237.

آن گونه که امام صادق (علیه السلام) می فرماید: «مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَيْءٍ أَشَدَّ مِنَ الْمَشْيِ وَلَا أَفْضَلَ.» (1) (خدا با چیزی بهتر و محکم تر از پیاده روی (به سمت خانه اش) پرستیده نمی شود.)

فقیه شرنبلالی (م 1069) از علمای حنفی، درباره زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم)، به انجام غسل پیش از زیارت و استفاده از عطر و پوشیدن بهترین لباس تأکید می کند و توصیه می کند که اگر برای زائر ممکن باشد، پیاده وارد مدینه شود. (2)

درباره چگونگی زیارت معصومین (علیهم السلام)، بر انجام زیارت امیر مؤمنان (علیه السلام) و امام حسین (علیه السلام) با پای پیاده تأکید شده است.

امام صادق (علیه السلام) درباره ثواب زیارت حضرت علی بن ابی طالب (علیه السلام) با پای پیاده می فرماید:

مَنْ زَارَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ (علیه السلام) مَاشِيًا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ حِجَّةً وَ عُمْرَةً فَإِنْ رَجَعَ مَاشِيًا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ حِجَّتَيْنِ وَ عُمْرَتَيْنِ.

هر که پیاده به زیارت حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام) برود، حق تعالی به عدد هر گامی که بردارد، حج و عمره ای در نامه عملش بنویسد و اگر پیاده نیز برگردد، به عدد هر گامی، دو حج و دو عمره در نامه عملش بنویسد. درباره زیارت حرم حسینی با پای پیاده، آثار و فضیلت های متعددی در کلام امام صادق (علیه السلام) بیان شده است:

1. «مَنْ أَتَى قَبْرَ الْحُسَيْنِ (علیه السلام) مَاشِيًا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ أَلْفَ حَسَنَةٍ وَ مَحَا عَنْهُ أَلْفَ سَيِّئَةٍ وَ رَفَعَ لَهُ أَلْفَ دَرَجَةٍ.» (3) (کسی که پیاده به زیارت قبر حضرت امام حسین (علیه السلام) برود، خداوند متعال به هر قدمی که برمی دارد،

ص: 108

1- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 11، ص 78.

2- حسن بن عماربن علی شرنبلالی، مراقی الفلاح بامداد الفاح، ص 283.

3- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 133.

هزار حسنه برایش ثبت و هزار گناه از وی محو می فرماید و هزار درجه مرتبه اش را بالا می برد.)

2. همانا اگر کسی برای زیارت قبر امام حسین (علیه السلام) از منزل خارج شود، با اولین گامی که پس از ترک خانواده اش برمی دارد، گناهانش بخشیده می شود و پیوسته با هر قدمی که برمی دارد، پاک می گردد تا به قبر امام حسین (علیه السلام) برسد. زمانی که رسید، خداوند با وی چنین نجوا می فرماید: «عَبْدِي سَلَّمَنِي أُعْطِكَ، اذْعِنِي أُجِبَّكَ، اَطْلُبْ مِنِّي أُعْطِكَ، سَلَّمَنِي حَاجَةً أَقْضِيهَا.» (1) (بنده ام، از من بخواه تا عطايت كنم، مرا بخوان تا جوابت گويم، از من بخواه تا به تو عطا كنم و حاجتت را از من بخواه تا برآورم.)

غسل زیارت

چرا برای زیارت حرم مطهر پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) و ائمه معصومین (علیهم السلام) غسل توصیه شده است؟

غسل زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و ائمه اطهار (علیهم السلام) از غسل هایی است که بسیاری از علمای شیعه، آن را برای زائران مستحب دانسته اند. (2) همچنین برخی از علمای سنی نیز برای زیارت رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) به انجام غسل سفارش کرده اند. (3)

درباره حکمت غسل زیارت، چند نکته گفتنی است:

1. زائر برای حضور در حرم باید پاک باشد: هم پاکی ظاهری و هم پاکی درونی. از آنجاکه غسل زیارت به نیت عملی عبادی انجام می شود، علاوه بر تمیزی جسم و لباس، طهارت روح و روان را هم در پی دارد. طهارت روحی

ص: 109

1- محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، ص 91.

2- محمدحسن نجفی، جواهر الکلام، ج 5، ص 46؛ سیدعلی بن محمد طباطبایی، ریاض المسائل، ج 1، ص 492؛ سیدمحمدکاظم یزدی، العروه الوثقی، ج 1، ص 462؛ رساله مراجع، ج 1، ص 200، مسئله 322 و ص 384، مسئله 645.

3- چنان که ابوبکر خفاف در کتاب الاقسام و الخصال و نووی و دیگران گفته اند، زائر برای دخول در مدینه غسل کرده، خود را خوش بو کند و بهترین لباسش را بپوشد. کرمانی که از حنفی هاست، می گوید: «اگر بیرون مدینه غسل نکرده، در داخل آن غسل نماید.» (عبدالحسین امینی، ترجمه الغدیر، ج 9، ص 224).

شرط ارتباط با پاک دلان و پاک جانان و حضور در اماکن مقدس است. بر رعایت این ادب، در زمان حیات امامان هم تأکید شده است. در این زمینه روایت کرده اند: چند نفر در مدینه قصد تشریف به حضور امام صادق (علیه السلام) داشتند. در راه، یکی از اصحاب از کوچه ای بیرون آمد و به این جمع پیوست؛ در حالی که جنب بود و اینان نمی دانستند. وقتی خدمت امام رسیدند و سلام دادند، حضرت خطاب به آن شخص فرمودند: «أَمَا تَعْلَمُ أَنَّه لَا يَنْبَغِي لِلْجُنْبِ أَنْ يَدْخُلَ بُيُوتَ الْأَنْبِيَاءِ.»⁽¹⁾ (مگر نمی دانی که سزاوار نیست شخص جنب به خانه انبیا وارد شود؟) بنابراین، او برگشت و بقیه در خدمت امام ماندند.

2. برای زیارت هر معصومی، چه در حال حیات و چه پس از آن، غسل توصیه شده و این نکته حتی برای دیدن خواب معصومان (علیهم السلام) نیز تجویز شده است. 3. فقهای بزرگ شیعه که به مستحب بودن غسل زیارت فتوا داده اند، به روایات بسیاری استناد کرده اند. در اینجا به دو نمونه اشاره می کنیم:

الف. از امام صادق (علیه السلام) درباره آیه «خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ»⁽²⁾ پرسیدند، حضرت فرمودند: «الْغُسْلُ عِنْدَ لِقَاءِ كُلِّ إِمَامٍ.»⁽³⁾ (منظور، غسل کردن هنگام دیدار هر امامی است.) ایشان با بیان این تفسیر، غسل را مصداقی از آراستگی هنگام عبادت یا حضور در عبادتگاه به شمار آورده اند. این موضوع دوران پس از حیات دنیایی ایشان را نیز شامل می شود؛ چون حفظ حرمت آنان، در دو حالت پیش و پس از فوت یکی است.⁽⁴⁾

ب. در روایت دیگری آمده است: فردی از امام صادق (علیه السلام) پرسید: «وقتی قادر به حضور در پیشگاه شما نیستم، چگونه زیارت کنم؟» امام فرمودند:

ص: 110

1- عبدالله بن جعفر حمیری، قرب الاسناد، ص 21.

2- اعراف، 31.

3- محمدبن حسن طوسی، تهذیب الاحکام، ج 6، ص 110؛ محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 390.

4- محمدبن حسن طوسی، تهذیب الاحکام، ج 6، ص 110؛ محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 390.

«اگر توان آمدن نزد مرا نداری، روز جمعه غسل کن یا وضو بساز؛ سپس بر بام برو و دو رکعت نماز به جای آور و به سمت من توجه کن. هرکس مرا در حیاتم زیارت کند، گویا در دوره مرگم زیارت کرده است و هرکس در دوران مرگم زیارت کند، گویا در دوران حیاتم مرا زیارت کرده است.» (1)

با در نظر گرفتن اولویت زیارت در کنار حرم و تساوی امام صادق (علیه السلام) با همه معصومان (علیهم السلام)، به اهمیت غسل زیارت پی می بریم. (2)

3. در برخی از سخنان زیبای ائمه اطهار (علیهم السلام)، ضمن اشاره به شایسته بودن غسل زیارت، از ثمره آن نیز یاد می شود: امام صادق (علیه السلام) به اثربخشی غسل با آب فرات، در آموزش گناهان هنگام زیارت امام حسین (علیه السلام) یاد می کنند. (3) این سخن نیز از امام رضا (علیه السلام) به یادگار مانده است: «هرکس غسل زیارت کند و بعد از آن مرا زیارت کند، مثل روزی که از مادر متولد شده است، از گناهان بیرون می آید.» (4)

4. درنگ در دعایی که سزاوار است هنگام غسل زیارت خوانده شود، نیز ابعادی از حکمت این غسل را نمایان می کند: «بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهِ، اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لِي نُورًا وَطَهْرًا وَحِرْزًا وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَآفَةٍ وَعَاهِيهِ، اللَّهُمَّ طَهِّرْ بِهِ قَلْبِي وَاشْرَحْ بِهِ صَدْرِي وَسَهِّلْ بِهِ أَمْرِي.» (5)

اذن ورود

چرا مرسوم است پیش از ورود به حرم معصومین (علیهم السلام)، اذن ورود بخوانند؟

اجازه برای ورود به حریم حرم، نوعی رعایت ادب و نیز احترام گذاشتن تلقی می شود. اذن ورود زمینه درونی و قلبی را برای زائر فراهم می کند تا با آمادگی و حضور قلب، از حضور در حرم و الطاف الهی عطاشده به زائران

ص: 111

1- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارت، ص 287.

2- محمد حسن نجفی، جواهر الکلام، ج 5، ص 46.

3- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارت، ص 123.

4- محمد تقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 567.

5- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمة الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 129.

بهره مند شود. شهید اول ضمن تأکید بر ایستادن زائر بر درگاه حرم، این جمله را یادآور می‌شود: «زائر کنار در حرم بایستد و دعا کند و اذن بطلبد. اگر در دل خود خشوعی احساس کرد و رقت قلب حاصل شد، وارد شود؛ وگرنه بهتر است که برای ورود زمان دیگری انتخاب کند که رقت قلب و خشوع حاصل شود؛ زیرا غرض مهم تر از ورود به حرم، حضور قلب است تا انسان از رحمت خدا بهره مند شود.»⁽¹⁾

اذن طلبی برای ورود به حرم را می‌توان از آیه <لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ>⁽²⁾ نیز استناد کرد. در این آیه، مؤمنان از ورود بی اذن به خانه پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) نهی شده‌اند.⁽³⁾ البته این آیه آستان معصومان (علیهم السلام) را نیز شامل می‌شود.

در «اذن ورود»ها آمده است:

خداوند، بر درگاه یکی از خانه‌های پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و دودمان او ایستاده‌ام. خدایا، مردم را از بی اجازه وارد شدن به خانه پیامبر منع کرده‌ای. به حرمت پیامبرت در حال غیبتش، مثل زمان حضور و حیاتش عقیده مندم و می‌دانم که فرستادگان تو زنده‌اند و نزد تو روزی می‌برند. آنان جایگاه مرا در اینجا و این لحظه می‌بینند و سخنم را می‌شنوند.

زائر در ادامه از خداوند چنین اجازه ورود می‌طلبد:

فَانِّي أَسْأَلُكَ يَا رَبِّ أَوْلَا وَأَسْأَلُكَ تَأْذِينَ رَسُولِكَ ثَانِيًا وَأَسْأَلُكَ تَأْذِينَ خَلِيفَتِكَ الْإِمَامِ الْمُفْتَرَضِ عَلَيَّ طَاعَتُهُ فِي الدُّخُولِ فِي سَاعَتِي هَذِهِ وَأَسْأَلُكَ تَأْذِينَ مَلَائِكَتِكَ الْمُؤَكَّلِينَ بِهَذِهِ الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ الْمُطِيعَةَ لَكَ السَّمِيعَةَ...⁽⁴⁾

ص: 112

-
- 1- محمدبن مکی عاملی جزینی (شهید اول)، الدروس الشرعیه، ج 2، ص 23؛ نک: محمدحسن نجفی، جواهر الکلام، ج 20، ص 101.
  - 2- احزاب، 53.
  - 3- جواد محدثی، فرهنگ زیارت، ص 345.
  - 4- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 371.

پروردگارا، ابتدا از تو اذن می طلبم؛ سپس از پیامبرت و از جانشین تو که اطاعتش بر من واجب است، اجازه می خواهم که در این لحظه وارد خانه اش شوم. از فرشتگان گماشته به این بارگاه مقدس هم اذن می طلبم. به اذن خدا، به اذن رسول، به اذن خلفای او و اذن همه شما، وارد این خانه می شوم و جویای تقرب در پیشگاه خدا هستم....

خاکساری و کرنش

چرا سفارش می شود که با خضوع و خشوع وارد حرم معصومین (علیهم السلام) شویم؟ منظور از این توصیه چیست؟

خشوع حالتی قلبی است که در پی شناخت معصومین (علیهم السلام) و علاقه به ایشان، در دل و روان زائر ایجاد می شود. تأثیر شخصیت الهی و عظمت ملکوتی امام در قلب، حالتی پدید می آورد که رعایت احترام در ظاهر را در پی دارد. حتی نوع ایستادن، نشستن، نگاه کردن، سخن گفتن، وارد و خارج شدن، همه تحت تأثیر آن حالت درونی است. پس خشوع قلبی، خضوع اعضا و جوارح را پدید می آورد. (1) **عالم والاء آیت الله سیدعبدالله شبّر**، می نویسد: «در حال زیارت این بزرگواران، شایسته است که با کمال خشوع و ادب در مقابل مزارشان بایستی و همان گونه که زندگان آنان را زیارت می کنی، از دنیارفتگان ایشان را زیارت کنی و وقتی به قبرشان نزدیک می شوی، چنان حرکت کن که گویی به شخص خودشان در حال زندگی، نزدیک می شوی.» (2)

ایستادن هنگام زیارت در مقابل قبر شریف، یکی از نشانه های خشوع و خضوع است و بر این نکته در غالب زیارت نامه های معتبر تأکید شده

ص: 113

1- جواد محدثی، فرهنگ زیارت، ص 343.

2- سیدعبدالله شبّر، الاخلاق، ص 127.

است. (1) علامه امینی می نویسد: «برای زائر سزاوار است که هنگام زیارت، ایستاده باشد؛ چنان که این حالت به ادب سزاوارتر است. پس اگر طولانی شد، اشکالی ندارد که با ادب و بر دو زانو بنشیند و در مقام هیبت و اجلال، با دلی آسوده، چشم خود را فروافکند و با قلب خود، جلالت موقف خود را و اینکه پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) [و سایر امامان] زنده اند و ناظر احوال او و آگاه بر او هستند، [درک کند].» (2)

بیرون آوردن کفش در حریم مقدس زیارتگاه ها، از توصیه ها و تأکیدهای بزرگان ماست. وقتی تربت پاک و مطهر ولی خدا مقدس است، به تناسب قداست مکان و جایگاه، زائر باید شئون آنجا را رعایت کند. خداوند به حضرت موسی (علیه السلام) فرمان می دهد: >فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى< (3) (کفش هایت را درآور؛ زیرا تو در وادی مقدس طور هستی). این آیه ناظر به اِکرام حرم و مزار پیشوایان ماست و زائر باید با خاکساری و فروتنی، در حریم آستان قدسی معصومان (علیهم السلام) پا نهد. (4)

برنامه حضور

در لحظات حضور در حرم ائمه اطهار (علیهم السلام)، غیر زیارت، چه برنامه و توصیه ای وجود دارد تا از فضای معنوی حرم بهترین استفاده را ببریم؟

در وقت حضور در حرم امام، شایسته است زائر با امام ارتباط قلبی ایجاد کند. حضرت آیت الله خامنه ای ضمن اشاره به این نکته، معتقد است:

به زبان خودتان با حضرت حرف بزنید. این حرف زدن هم حتی اگر با لب تنها باشد، اشکال ندارد. گفت:

گوش کن با لبِ خاموش سخن می گویم

ص: 114

1- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 98، ص 148 و 168 و 259.

2- عبدالحسین امینی، الغدير في الكتاب والسنة والادب، ج 5، ص 198.

3- طه، 12.

4- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 125.

پاسخ گو به نگاهی که زبان من و توستبا دل حرف بزیند. البته طبعاً دل باید جمع باشد و مشغول به همین مخاطب باشد. اگر به جاهای دیگر اشتغال پیدا کرد (سرگرم دُوروبر و آئینه کاری و بالا و پایین و این آمد و فلانی رفت و مانند این ها شد)، دیگر دل وصل نمی شود. سعی کنید، ولو دو دقیقه، ولو پنج دقیقه، دل را فارغ کنید از بقیه شاعل ها و متصل کنید به معنویتی که در آنجا حضور دارد و حرفتان را بزیند. (1)

افزون بر زیارت و ارتباط قلبی با امام، هنگام حضور در حرم مطهر، می توان به نماز، دعا، ذکر و قرائت قرآن مشغول بود و از ثواب آن بهره جست. این ها مجموعه ای از برنامه هایی است که بزرگان دین ما به زائر توصیه کرده اند.

تلاوت قرآن از جمله کارهای بافضیلت است؛ به خصوص زمانی که زائر آیات را با تأمل و درنگ تلاوت کند و ثوابش را به امام هدیه کند. شهید اول به این برنامه زیارتی اشاره می کند: «آیاتی از قرآن را در جوار ضریح تلاوت کند و آن را به امامی که او را زیارت می کند، هدیه کند. بدیهی است که از این تلاوت، زائر نیز منتفع می شود و سبب تعظیم امامی است که به زیارتش آمده است.» (2)

گفتن ذکر و خدا را به یکتایی ستودن، در حرم مطهر معصومین (علیهم السلام) که مظهر توحید و ذکر و تسبیح هستند، بسیار پسندیده است. در روایت آمده است که وقتی زائر مقابل قبر امام معصوم قرار گرفت، اگر بگوید «لا اله الا الله وحده لا شریک له»، ثواب بسیاری برایش نوشته می شود. (3)

همچنین با خواندن زیارت، نماز، ذکر و به خصوص قرآن، می توان ثواب

ص: 115

1- منتخبی از سخنان رهبر معظم انقلاب، 6 فروردین 1382.

2- محمدبن مکی عاملی جزینی (شهید اول)، الدروس الشرعیة، ج 2، ص 24.

3- نک: مفاتیح الجنان، ادب پنجم از آداب زیارت.

آن را به اموات از جمله علما، ارحام و به ویژه والدین اهدا کرد.(1)

علامه مجلسی به این نکته این گونه توصیه می کند:

مستحب است زائر در وقت حضور در حرم، از سوی خویشاوندان، دوستان و همه مؤمنین زیارت نماید و برای همگان دعا کند و گفتن این جمله هم سزاوار است: «السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ مِنْ أَبِي وَأُمِّي وَزَوْجَتِي وَوَلَدِي وَجَمِيعِ حَامَّتِي وَمِنْ جَمِيعِ إِخْوَانِي مِنَ الْمُؤْمِنِينَ.» (سلام بر شما ای نبی خدا؛ سلامی از سوی پدرم، مادرم، همسرم، فرزندانم، نزدیکانم و همه مؤمنان.) (2)

سلام و ارتباط معنوی

زائر وقتی در حرم حضور پیدا می کند، چگونه می تواند با امامی که به شهادت رسیده و از این دنیا رفته است، سخن بگوید و به ایشان سلامی کند و جواب بگیرد؟ از دیدگاه قرآن، مرگ به معنای نیستی و نابودی نیست؛ بلکه انسان با تمام هویت و واقعیتش، پس از مرگ نیز به حیات خود در برزخ ادامه می دهد؛ البته جایگاه انبیا و اوصیای الهی ممتاز و ویژه است. در این باره نکاتی به چشم می خورد:

1. پیشوایان معصوم (علیهم السلام) به دلیل جایگاه الهی شان، در هر دو حالت زندگی و پس از مرگ، از آگاهی و توجه و احاطه به مسائل برخوردارند. اگر به نوع معرفی شهیدان در قرآن بنگرید، متوجه می شوید که خداوند آنان را زنده می شمارد و می فرماید نباید آنان را مرده پنداشت. (3) طبیعی است که مقام ائمه شیعه بسی رفیع تر از مقام شهداست و مقایسه با آن نیز بی معناست؛ هرچند همگی مرگشان با «شهادت» بوده است. در نگاه

ص: 116

-
- 1- ابراهیم بن علی عاملی کفعمی، المصباح (جُئنه الأمان الواقیه و جُئنه الايمان الباقیه)، ص 508.
  - 2- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 136.
  - 3- آل عمران، 169.

شیخ مفید، ائمه اطهار (علیهم السلام) سلام ما را هنگام حضور در حریشان می شنوند و در صورتی هم که سلام از دور باشد، به آنان رسانده می شود. مهم آن است که آمدن به حرم و مزار آنان، عبادت است و برای تلاش ما پاداشی عظیم منظور می شود. (1)

2. در آیات بسیاری از قرآن مجید، بر پیامبران گذشته سلام شده است؛ در حالی که در آن زمان، آنان از دنیا رفته بودند: >سَلَامٌ عَلٰی نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ<. (2) از این رو سلام کردن و سخن گفتن با اولیای الهی و معصومان والا-گهر که در مرتبه اعلا-ی وجودی و منزلت نزد خداوندند، شایسته و توصیه شده است. بر همین مبنا، در اذن ورود حرم امام رضا (علیه السلام) و سایر معصومان (علیهم السلام) چنین می خوانیم: «و اعلم ان رسولک و خلفائک احياء عندک یرزقون یرون مقامی و یسمعون کلامی و یردون سلامی...» (3) (خدایا، می دانم که رسول و خلیفه های تو زنده اند و نزد تو روزی می خورند. ایستادندم را می بینند و سخنم را می شنوند و سلامم را جواب می دهند...).

3. حضور بر تربت پاک معصومین (علیهم السلام) و زیارت مرقد مطهرشان، با زیارت اهل قبور تفاوت دارد و دیداری زنده تر و عینی تر و ملموس تر است. در روایات شیعه و سنی آمده است که رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: «هرکسی که بر من سلام کند، قطعاً خداوند سلام او را به روحم می رساند و پاسخ او را می گویم.» (4) امام صادق (علیه السلام) نیز می فرمایند: «مَنْ زَارَنَا فِي مَمَاتِنَا فَكَأَنَّمَا زَارَنَا فِي حَيَاتِنَا.» (5) (آن که ما را در مرگمان زیارت کند، گویا در حال حیات دیدارمان کرده است.) امامان (علیهم السلام) سلام زائران حریشان را می شنوند، آنان را می بینند، متوجه شان هستند و پاسخ سلامشان را می دهند.

4. میزان توجه معصومی که زیارت می شود، به کیفیت زیارت زائر و

ص: 117

1- محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، المسائل العکبریه، ص 79.

2- صفات، 79.

3- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 160.

4- سجستانی، سنن ابی داود، ج 1، ص 453، حدیث 2041.

5- شیخ محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، کتاب المزار، ص 201.

میزان توجه او به معصوم بستگی دارد. حسن بن جهم می گوید که خدمت حضرت رضا (علیه السلام) عرض کردم: «مرا از دعا فراموش نکنید.» ایشان فرمودند: «آیا گمان می کنی که تو را فراموش می کنم؟!» با خود گفتم ایشان که برای شیعیانشان دعا می کنند؛ پس مرا هم که یکی از آنان هستم، دعا می کنند. بنابراین جواب دادم: «خیر، مرا فراموش نمی کنید.» امام رضا (علیه السلام) فرمودند: «از کجا دانستی؟» گفتم: «من از شیعیانان هستم و آنان را دعا می کنید.» گفتند: «آیا غیر از این، چیز دیگری به نظرت نرسید؟» عرض کردم: «خیر.» حضرت فرمودند: «إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَعْلَمَ مَا لَكَ عِنْدِي فَأَنْظُرْ إِلَيَّ مَا لِي عِنْدَكَ.» (1) (هرگاه خواستی بدانی که در نزد من چگونه هستی، بنگر من در نزدت چگونه هستم.)

5. درک درست حیات برزخی و آیات قرآن و روایات، به روشنی ما را به امکان سخن گفتن با مردگان معمولی و اینکه آنان سخنمان را می شنوند و به ما پاسخ می دهند، رهنمون می کند. در روایات آمده است که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) در آخرین روزهای زندگی شان، نیمه شب همراه با برخی صحابه خود به قبرستان بقیع رهسپار شدند. ایشان پس از ورود به بقیع، به آرمیدگان در آنجا چنین گفتند: «سلام بر شما که در جایگاه مؤمنان قرار گرفته اید. بر ما سبقت جسته اید و ما هم به زودی به شما می پیوندیم.» (2)

رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) می فرمایند: «وقتی کسی از کنار قبر برادر دینی خود که او را می شناسد، بگذرد و بر او سلام کند، مرده سلامش را پاسخ می دهد و او را می شناسد. اگر از کنار قبری بگذرد و صاحب آن را نشناسد و سلام کند، مرده سلامش را پاسخ می گوید.» (3)

ص: 118

1- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج2، ص 652.

2- محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، الإرشاد، ج1، ص 181؛ ابن شهر آشوب مازندرانی، مناقب آل ابی طالب، ج1، ص 201؛ ترمزی، سنن الترمذی، ج2، ص 258، حدیث 1059.

3- متقی هندی، کنز العمال، ج15، ص 646، حدیث 42556؛ ابوحامد غزالی، احیاء علوم الدین، ج4، ص 474.

می گویند بهترین زیارت، زیارت همراه معرفت است. مقصود از «عارفاً بحقه» که در بسیاری از روایات آمده است، چیست؟

بی شک، درک کامل جایگاه حضرت رضا (علیه السلام) ناممکن است و این ادعا که امام رضا (علیه السلام) را شناخته ایم، سست و بی پایه است. امام رضا (علیه السلام) کسی هستند که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) وقتی نام ایشان را از فردی شنیدند، فرمودند: «قل صلی الله علیه، قل صلی الله علیه، قل صلی الله علیه.»⁽¹⁾ (بگو درود خدا بر او، بگو درود خدا بر او، بگو درود خدا بر او).

بهای زائر به محبت همراه با معرفت اوست. به این گوشه از زیارت جامعه بنگرید: «اللهم ... اسئلك أن تُدخِلني في جُمله العارفين بهم و بحقهم.» (خداوندا، ... از تو می خواهم که مرا در شمار عارفان خاندان پیامبر و آشنایان به حق آنان قرار دهی.) به شناخت حق امام، از دو منظر می توان نگریست:

1. حق عمومی: حق امامت کبرا و ولایت عظاما؛

2. حق خصوصی: هر امامی حقی دارد و شناخت آن حق، مهم ترین اصل در معرفت است.

درباره حق مخصوص امام رضا (علیه السلام) در روایت آمده است: وقتی امام صادق (علیه السلام) درباره زیارت همراه با معرفت امام رضا (علیه السلام) سخن می گفتند، فردی از ایشان درباره «عارفاً بحقه» پرسید. امام در پاسخ فرمودند: «يعلم أنه امام مفترض الطاعة غريب شهيد من زار عارفاً بحقه اعطاه الله عزّ و جلّ اجر سبعين شهيدا ممن استشهد بين يدي رسول الله على حقيقه.»⁽²⁾ (بداند او امامی است که اطاعتش از طرف خدا واجب شده است. او دور از وطن و شهید است. هرکس او را زیارت کند، درحالی که عارف به حق

ص: 119

1- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (عليهم السلام)، ج 49، ص 329.

2- محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 556.

وی باشد، خداوند اجر هفتاد شهید به او عنایت کند؛ یعنی اجر شهیدی که به واقع در کنار رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم) به شهادت رسیده است.) همچنین امام باقر (علیه السلام) «گوش دادن به سخنان امام و اطاعت از او» را حق امام بر مردم می شمردند. (1) پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) درباره زیارت همراه معرفت فرمودند: «خداوند هرکس را به شناخت و ولایت اهل بیت من موفق سازد، همانا تمامی خیر را برایش فراهم کرده است.» (2) بدون تردید، این معرفت در قلب زائر شوقی برمی انگیزد که در راه زیارت حضرت با سر می رود؛ نه اینکه با پاره پیماید. (3)

بوسه بر ضریح و عتبه

بوسیدن ضریح های مقدس و در و دیوار حرم چه حکمی دارد؟ در صورت عیب نداشتن، آیا ثواب دارد؟

بوسیدن ضریح و عتبه (آستانه در) به معنای ابراز محبت و علاقه به صاحب قبر است. علامه مجلسی از بوسیدن ضریح یاد می کند. (4) به گفته مرحوم نراقی، در بسیاری از زیارت های منصوص (معتبر)، به بوسیدن ضریح و قبر تصریح شده است. بنابراین در هر جا که زیارتی وارد شده، بوسیدن مستحب است و موجب ثواب. در زیارتی که نرسیده یا بدون زیارت، اگر به قصد تعظیم و اظهار اخلاص باشد، خوب است و موجب ثواب. (5) این تلقی که دورایستادن نشانه ادب است، روا نیست؛ زیرا علمای شیعه معتقدند در روایاتی آمده است (6) که بر ضریح می توان تکیه کرد و بوسیدن آن جایز است. (7) بوسیدن عتبه و آستان ها بر گرفته از روایاتی است که به زائر توصیه می کند عتبه را ببوسد و

ص: 120

1- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 1، ص 405.

2- عمادالدین طبری، بشاره المصطفی، ص 176.

3- میرزا جواد ملکی تبریزی، المراقبات، ج 2، ص 231.

4- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 134.

5- احمدبن محمد مهدی نراقی، رسائل و مسائل، ج 3، ص 30.

6- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 343.

7- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 134؛ یوسف بن احمد بن ابراهیم

بحرانی، الحدائق الناضره فی أحكام العترة الطاهره، ج 17، ص 421؛ محمدحسن نجفی، جواهر الکلام، ج 20، ص 101.

آنگاه وارد حرم شود. (1) حتی در بعضی از زیارت‌ها آمده است: «چقدر مشتاق بوسه بر آستان شما هستم.» (2) مجتهدان امامیه بر آن اند که بوسه بر آن‌ها جایز است؛ (3) زیرا بوسه بر درگاه و درها و دیوارها، به دلیل انتساب به آن چهره‌های محبوب است. شیخ مرتضی انصاری آستان حرم حضرت ابوالفضل (علیه السلام) را می‌بوسید، چه رسد به آستان حرم ائمه اطهار (علیهم السلام). او می‌گفت: «عتبه درب را می‌بوسم که گرد و خاک پای زوار است.» (4) علامه طباطبایی در پاسخ به اینکه آیا شما هم ضریح حضرت را می‌بوسید، می‌گفت: «نه تنها ضریح، بلکه خاک و تخته در حرم را و هر چه متعلق به آن است، می‌بوسم.» (5) در بوسیدن ضریح و تبرک به آن، باید چند نکته را مدنظر گرفت:

1. گشتن دور ضریح نوعی تبرک جویی است. در زیارت جامعه ای که ابن مشهدی (م 610) روایت کرده، به این نکته اشاره شده است: «ما جز گشتن پیرامون مشاهد شما و تعزیت و تسلیت بر ارواح شما، بر این مصائب، مالک چیزی نیستیم.» (6) به گزارش محمدبن ابی العلاء، روزی یحیی بن اکثم، معروف به قاضی سامرا، به زیارت قبر رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم) رفت. در حالی که دور آن می‌گشت، امام جواد (علیه السلام) را دید که دور ضریح قبر پیامبر خدا می‌چرخند. در آن حال، مسائلی طرح کرد. (7) مجلسی در شرح این روایت تأکید می‌کند که این گشتن، نه به قصد طواف، بلکه فقط همراه با دعا کردن و انجام دادن اعمال نقل شده از معصوم باید باشد. (8)

ص: 121

-
- 1- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 99، ص 116.
  - 2- «وا شوقاه الی تقبیل اعتابکم» (محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 99، ص 205).
  - 3- «لا یبعد جواز تقبیل العتبه الشریفه» (سیدمحمدکاظم یزدی، العروه الوثقی، ج 2، ص 587)؛ نک: محمد بن حسین بهایی و نظام بن حسین ساوجی، جامع عباسی، ج 2، ص 167 تا 169.
  - 4- رخشاد، در محضر آیت الله بهجت، ج 1، ص 285.
  - 5- رحیم کارگر، در حریم عشق، ص 152.
  - 6- محمد بن جعفر ابن مشهدی، المزار الکبیر، ص 299.
  - 7- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 1، ص 353.
  - 8- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 127؛ نک: محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 575.

2. زائران در کنار ضریح درنگ اندکی کنند و با کناررفتن، زمینه باریابی دیگران را فراهم آورند تا آنان نیز از این فیض بهره مند شوند. (1)

3. شایسته است که زائران به وقت کثرت جمعیت، درنگ در کنار ضریح را بکاهند و با کناررفتن، زمینه حضور سایر مشتاقان را فراهم سازند. (2)

4. رفتن به سمت ضریح برای بوسیدن آن، نباید زمینه آزار سایر زائران را فراهم آورد. حماد بن عثمان می گوید:

در مکه مردی از غلامان بنی امیه به نام ابن ابی عوانه می زیست. روزی به امام صادق (علیه السلام) که مشغول طواف بودند، عرض کرد: «یا ابا عبدالله، درباره بوسیدن حجرالأسود چه می فرمایید؟» حضرت فرمودند: «پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) آن را بوسیده اند.» گفت: «ندیدم شما بوسید.» فرمودند: «دوست نمی دارم که ناتوانی را آزار دهم یا خودم بر اثر ازدحام جمعیت اذیت شوم.» عرض کرد: «شما که می فرمایید پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) آن را می بوسیدند!» امام صادق گفتند: «بله، وقتی چشم مردم به پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) می افتاد، به ایشان احترام می گذاشتند و مراعات حق آن جناب را می کردند؛ ولی [در حال حاضر] مردم حق مرا نمی شناسند.» (3)

سجده برای شکر

سجده در مقابل ضریح معصومین (علیهم السلام) چه حکمی دارد؟

سجده کردن به عنوان عبادت و بندگی، فقط در مقابل خدا جایز است؛ زیرا سجده نهایت خضوع است و مختص کسی است که در نهایت کبریا و عظمت باشد. اگر سجده برای غیر از خداوند باشد، معصیت و حرام است؛

ص: 122

1- محمدبن مکی عاملی جزینی (شهید اول)، الدروس الشرعیة، ج 2، ص 25.

2- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 136.

3- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 4، ص 409.

با این حال اگر سجده برای شکر و خضوع در برابر خدا باشد، مانند سجده ملائکه بر آدم (علیه السلام)، بدون اشکال است. آیت الله سیدکاظم یزدی سجده مردم نزد قبر ائمه معصوم را دارای اشکال می داند؛ مگر آنکه قصد آنان سجده شکر باشد که موفق به زیارت شده اند. (1) به فتوای بعضی فقها، چنین سجده شکرى اجر هم دارد. (2) امام خمینی (رحمه الله علیه) در این باره می نویسد: «سجده کردن برای غیر از خداوند متعال حرام است و بعضی از مردم عوام که مقابل قبر امامان (علیهم السلام) پیشانی را به زمین می گذارند، اگر برای شکر خداوند متعال باشد، اشکالی ندارد؛ وگرنه حرام است.» (3) البته این سجده نباید به گونه ای باشد که در نظر سایر مردم، برای امام جلوه کند.

توجه به آسیب های ادب زیارت

از چه کارهایی در هنگام زیارت باید پرهیز کرد و چه خطرهایی ممکن است ما را از ادب زیارت دور کند؟

ادب اقتضا می کند شخصی که بار سفر بسته و عزم خویش را جزم کرده است تا به محضر حجت خدا برسد و بزرگواری را زیارت کند، در تمام مراحل این سفر، خود را در محضر آن محبوب بداند. زائر باید تلاش کند که از جذابیت آن مرقد نورانی و نورانیت معصوم مدفون آن حرم، بیشترین بهره را ببرد و آن وجود مقدس را ناظر بر رفتارش بداند. وی باید از آنچه موجب سرگرمی های غفلت آور است و او را از هدف اصلی بازمی دارد، پرهیزد. هدف زیارت این نیست که انسان حضور جسمی در بارگاه عزیز و بزرگواری داشته باشد، اما قلب و روحش غایب باشد و با دیوارها، گچ بری ها، کاشی کاری ها، چراغ ها و... سرگرم شود و خود را از کسب فیض از محضر آن بزرگوار محروم کند. در این زمینه چند نکته شایان ذکر است:

ص: 123

- 1- سیدمحمدکاظم یزدی، العروه الوثقی، ج 1، ص 690.
- 2- سیدمحمدهادی میلانی، دیدگاه های علمی آیت الله میلانی، ص 451.
- 3- سیدروح الله خمینی، توضیح المسائل (محشی)، ج 1، ص 590، مسئله 1090.

1. زائر لحظات حضور نزد امام را سپری می کند؛ بنابراین رعایت ادب، همچون احترام به ایشان در دوران حیاتشان است. دانشمندان دینی ما بر این باورند که حرمت گذاری برای امام وظیفه ای است که لازمه احترام به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) است. قرآن رعایت این وظیفه رفتاری را بر همه لازم شمرده است. (1)

2. باید از هر کاری که با فروتنی و ادب مغایر است، اجتناب کرد؛ از جمله سخنان بیهوده و حرکات سبک و ناپسند و دور از شأن زیارتگاه.

3. فروآوردن صدا در ذکر، دعا، زیارت و غیر از آن، از آداب حضور در حرم معصومان (علیهم السلام) است. مرحوم علامه مجلسی به این آیه استناد می کند: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ* (2) (مؤمنان، صدایتان را بلندتر از صدای پیامبر مکنید و همچنان که بعضی از شما با بعضی دیگر بلند سخن می گویند، با او به صدای بلند سخن مگویید تا مبادا بی آنکه بدانید، کرده هایتان تباه شود). مجلسی فروکاستن صدا را نوعی ادب حضور در آستان معصومان (علیهم السلام) می شمارد (3) و معتقد است که باید صدا را نزد قبر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) فروکاست و برای زیارت و غیر آن، از صدای جهر و بلند پرهیز کرد. او با تکیه بر روایات، این احترام را بعد از موت ایشان هم جاری می داند. او همچنین تأکید می کند که رعایت این ادب فقط مختص به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) نیست و شامل سایر معصومان (علیهم السلام) هم می شود؛ زیرا حرمت ائمه نیز مانند حرمت پیامبر است. (4)

4. از سستی در انجام نماز واجب به وقت زیارت باید پرهیز کرد. علامه مجلسی تأکید می کند که اگر هنگام زیارت، نماز واجب برپا شد،

ص: 124

1- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 125.

2- حجرات، 2.

3- نک: محمدباقر مجلسی، مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول، ج 1، ص 391.

4- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 96، ص 125 و 126.

زائران زیارت خود را قطع کنند و به نماز بشتابند. در این حالت ترک نماز ناپسند بوده، سزاوار است که به دیگران نیز یادآوری کنند. (1)

عارف فرزانه، مرحوم بهاری همدانی، از آسیب های زبانی در حرم معصوم هشدار می دهد: «مبادا با کسی صحبتی خارجه بکند. چه جای اینکه در حرم مطهر، نستجیر بالله، غیبت کند یا گوش به غیبت دهد یا دروغ گوید یا به سایر معاصی مرتکب شود!» (2)

5. باید از اکتفا به ظاهر عمل پرهیز کرد. عالم بزرگوار اخلاق، آیت الله میرزا جواد ملکی تبریزی، دوری از روح امور دینی را آسیب می داند و می نویسد:

بیشتر مردم در عبادات و کارهای آخرت و حتی در ایمان و اخلاق خود، به شکل ظاهری آن چسبیده اند؛ ولی در امور دنیایی علاوه بر انجام دادن شکل ظاهری، برای به دست آوردن حقیقت و واقعیت آن دقت زیادی به خرج می دهند؛ برای مثال، بیشتر مردم فقط شکل نماز را به وجود آورده و برای تکمیل ظاهر آن کوشش می کنند؛ ولی در پی به دست آوردن روح آن نیستند. مهم ترین چیزی که باعث از بین رفتن دین و آخرت انسان شده و او را به سوی دنیا کشیده است و باعث حاکمیت هوای نفس بر انسان می شود، همین امر است. اما مردم در امور دنیوی چنین نبوده و تمام تلاش خود را برای به دست آوردن چیزهای حقیقی به کار می گیرند؛ برای مثال، کسی که حلوا می دهد، نمی تواند با شکل یا کلمه حلوا خود را راضی کند و اگر یکی از اجزای آن به حد کافی در آن نباشد، نام حلوا را از روی آن برداشته و می گوید: «این حلوا نیست.» همین طور در سایر چیزها و امور

ص: 125

1- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97 ص 136.

2- محمدباقر بهاری همدانی، تذکره المتقین، ص 78.

دنیا؛ تا کنون کسی را ندیده ام که در امور دنیایی، به شکل ظاهر اکتفا کند. اگر همهٔ مردم چنین نباشند، بیشتر مردم در اغلب امور آخرت، فقط شکل ظاهر را به وجود آورده و انتظار دارند که شکل و ظاهر، اثر روح را داشته باشد که [البته] به آن نمی‌رسند... در یک کلام، ما در امور دینی و آخرتی گرفتار سهل‌انگاری شده و خود را با ظواهر راضی نموده و در انجام این امور کوتاهی می‌کنیم. البته باید در نظر داشت که اگر می‌گوییم باید ماهیت و معانی را به وجود آورد و از اکتفا به ظاهر پرهیز کرد، منظور این نیست که باید به شکل ظاهر بی‌اعتنا باشیم. باید هم جلوهٔ ظاهری را ایجاد کرد و هم معنا و باطن را؛ همان‌گونه که خداوند از ما خواسته و رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) انجام می‌داد؛ زیرا شکل و ظاهر نیز بسیار مهم است. اگر کسی مانند صوفی‌ها، اصلاً جلوهٔ بیرونی و شکل ظاهری را رعایت نکند، خود و دیگران را گمراه کرده و با این عمل، از دین خارج می‌شود. (1)

6. آداب عمومی زیارت، زنان زائر را نیز در بر می‌گیرد؛ البته به دلیل جایگاه معنوی حرم معصومان (علیهم السلام)، برای آنان رعایت حیا و عفت به عنوان ادبی خاص افزوده شده است. مرحوم علامه امینی در کتاب ادب الزائر، فصلی را با عنوان «ادب زائران زن» گشوده است و دربارهٔ آداب زیارت آنان می‌نویسد: «چشم خود را از حرام بپوشند. خود را از تبرج و شهوت بازدارند. لباس حیا به تن کنند و رویند عفت زنند. در میان راه که تداخل با مردان دارد، راه نروند. از کنار دیوار بگذرند. پوشیدن لباس نازک را ترک کنند. از هرچه مایهٔ شهرت آن‌ها می‌شود، دوری کنند. در معابر سرمه و عطر نزنند...» (2)

7. همچنین گاه در اماکن زیارتی، اختلاط زن و مرد به چشم می‌خورد و

ص: 126

1- میرزار جواد ملکی تبریزی، المراقبات، ص 538.

2- عبدالحسین امینی، ادب الزائر لمن یمم الحائر، ص 50.

حریم ها رعایت نمی شود. حفظ حدود برای همگان مهم است؛ اما بانوان وظیفه مضاعفی برای رعایت آن بر دوش دارند. شهید اول می نویسد: «هنگامی که زنان می خواهند به زیارت بروند، باید خود را از مردان جدا کنند و تنها زیارت نمایند و اگر هنگام شب زیارت کنند، بهتر است و باید وضع لباس خود را تغییر دهند و لباس خوب و عالی را به لباس پست بدل کنند که شناخته نشوند...» (1)

پرهیز از بلند صحبت کردن

آیا بلند صحبت کردن در حرم معصومان (علیهم السلام)، مثلاً زیارت نامه خواندن با صدای بلند و...، خلاف ادب است؟

علامه امینی در این زمینه می نویسد: «مرحوم شیخ محمد طاهای نجف به حرم عسکرین (علیهما السلام) وارد شد؛ در حالی که صداها به اذان بلند بود [و هرکس در گوشه ای، برای خود اذان می گفت. آنگاه ایشان] آن ها را از آن کار نهی کرد و این آیه شریفه را خواند: >مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا< (2) (شما را چه شده است که از شکوه خدا بیم ندارید؟)» (3)

3. سمهودی، از بزرگان اهل سنت، در کتابش وفاء الوفاء داستانی از مالک، یکی از امامان چهارگانه اهل سنت و منصور دوانیقی، خلیفه عباسی، به شرح زیر نقل می کند: منصور به منظور زیارت قبر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) به همراه خدمه و محافظین خود به مسجدالنبی آمده بود. مالک هم در آنجا مشغول زیارت بود. منصور مرتب به همراهان خود با صدای بلند امر و نهی می کرد. این مطلب باعث شد که مالک اعتراض کند. وی خطاب به منصور گفت: «چرا این قدر سروصدا می کنی؟ مگر

ص: 127

1- محمدبن مکی عاملی جزینی (شهید اول)، الدروس الشرعیة، ج 2، ص 25.

2- نوح، 13.

3- عبدالحسین امینی، ادب الزائر لمن یمم الحائر، ص 26.

نمی دانی اینجا کجاست؟ مگر این آیه شریفه را نخوانده ای؟: **حَيَّا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ** (1) (ای مؤمنان، صدای خود را فراتر از صدای پیامبر نکنید و در برابر او بلند سخن مگویید (داد و فریاد نزنید)؛ آن گونه که بعضی از شما در برابر بعضی بلند صدا می کنند. مبادا اعمال شما نابود شود؛ در حالی که نمی دانید.) منصور گفت: «پیامبر که زنده نیست. این آیه مربوط به زمان حیات آن حضرت است»!

مالک گفت: «حُرْمَتُهُ مِثْلًا كَحُرْمَتِهِ حَيًّا.» (احترام پیامبر پس از مرگ، همانند احترامش در زمان حیات لازم و واجب است.)

طبق این سخن، احترام پیامبر در حیات و ممات لازم است و توسل به آن حضرت نیز در هر حال جایز است.

4. ابن حجر از علمای معروف اهل سنت که فردی بسیار متعصب است، در کتاب الصواعق المحرقة، اعترافات جالبی به نفع تشیع دارد. از جمله این اعترافات، شعری است که از امام شافعی نقل می کند:

أَلِ النَّبِيِّ ذَرِيعَتِي وَ هُمْ إِلَيْهِ وَسِيلَتِي

أَرْجُوا بِهِمْ اعْطَى غَدًا بِيَدِ الْيَمْنِي صَحِيفَتِي (2)

آل پیامبر واسطه من در پیشگاه خداوند و وسیله توسل برای حل مشکلات هستند. امیدوارم به واسطه توسل به آن بزرگواران، در روز قیامت نامه اعمالم را به دست راستم بدهند.

در نتیجه، توسل به بزرگان دین و چیزهای مقدس مانند قرآن کریم، هیچ منافاتی با توحید افعالی ندارد و در آیات قرآن و روایات به طور روشن مطرح شده و مسلمانان به آن ترغیب و تشویق شده اند.

ص: 128

1- حجرات، 2.

2- ابن حجر، الصواعق المحرقة، ج 2، ص 524 و 525.

زیارت مأثور چیست و چرا به خواندن چنین زیارتی سفارش می شود؟

زیارت مأثور زیارتی است که مستند به کلام و رفتار معصومان (علیهم السلام) است؛ یعنی ایشان خود بدین شیوه، زیارت خاصی می خوانده اند یا دیگران را به این نحوه زیارت راهنمایی می کرده اند. علمای بزرگ ما به خواندن زیارت مأثور توصیه می کنند و آن را مستحب می شمارند. (1) فردی از حضرت صادق (علیه السلام) پرسید: «یابن رسول الله، بسیار به یاد حسین بن علی (علیه السلام) می افتم. در آن لحظه چه بگویم؟» امام فرمودند: «هنگام یاد از او، سه بار بگو: 'صلی الله علیک یا ابا عبد الله.'» (2) در روایتی دیگر، امام صادق (علیه السلام) به سدیر می گویند: «هرگاه خواستی سیدالشهدا (علیه السلام) را زیارت کنی، بالای بام خانه ات برو و نگاهی به چپ و راست کن؛ آنگاه رو به قبر آن حضرت بگو: 'السلام علیک یا ابا عبد الله، السلام علیک و رحمه الله و برکاته' تا خداوند ثواب زیارتی شایسته به تو عطا کند.» (3)

زیارت جامعه کبیره، زیارت امین الله، زیارت عاشورا، زیارت اربعین، زیارت معصومان (علیهم السلام) و حتی زیارت حضرت ابوالفضل (علیه السلام)، حضرت علی اکبر (علیه السلام)، حضرت معصومه (علیها السلام) و چند زیارت کوتاه و بلند دیگر، از زیارت های مأثوری است که در متون دینی به خواندن آن ها توصیه کرده اند؛ چون این زیارت ها از زبان اوصیای الهی است و مضامین متعالی و جان بخشی در آن ها وجود دارد.

حضرت آیت الله خامنه ای درباره زیارت مأثور به نکته زیبایی اشاره کرده است:

زیارت هایی است که خود ائمه به ما یاد داده اند؛ مثل زیارت

ص: 130

-
- 1- حسین نوری طبرسی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج 10، ص 223؛ نک: محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمة الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 135.
  - 2- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 4، ص 575.
  - 3- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 4، ص 589.

امین الله که در واقع عمده اش هم دعاست؛ چند کلمه اولش زیارت است، بقی اش دعاست. یا زیارت جامعه که بسیار زیارت پر مضمون و پر مطلبی است. اگر این ها را بخوانید و به معنایش توجه کنید و با حضرت با این بیان حرف بزنید، عیبی ندارد. مثل این است که می خواهید بروید دیدن یک بزرگی، یک جمعی هستید، بعد مثلاً یک متن زیبایی را یکی تان می نویسید، می روید آنجا، یکی تان از طرف بقیه این متن را می خواند. این زیارت ها مثل همان متنی است که برای شما نوشته اند. می گویند اگر این متن را خواندید، حرفی که باید به حضرت بزنید، زده اید. این شد زیارت. (1)

زیارت جامعه کبیره

زیارت جامعه کبیره از کیست و چرا آن را جامعه کبیره می گویند؟ همچنین دلیل اهمیت آن چیست؟

زیارت جامعه کبیره یکی از زیارت نامه های معتبری است که امام هادی (علیه السلام) آن را به درخواست یکی از شیعیان بیان فرمودند. موسی بن عبدالله نخعی به امام عرض کرد: «یا بن رسول الله، سخنی به من بیاموزید که چون بخوادم یکی از شما را رسا و کامل زیارت کنم، آن را بر زبان آورم.» آنگاه امام این زیارت را به او آموختند. (2)

زیارت نامه ای را که اختصاص به امام خاصی نداشته باشد و همه ائمه اطهار (علیهم السلام) را بتوان با آن زیارت کرد، «جامعه» می گویند. «کبیره» بودن این زیارت نیز به دلیل برخوردار بودن از متنی فاخر و مفصل است؛ از این رو علامه محمدباقر مجلسی این زیارت را کامل ترین زیارتی می داند که

ص: 131

1- منتخبی از سخنان رهبر معظم انقلاب، 6 فروردین 1382.

2- محمدبن حسن طوسی، تهذیب الاحکام، ج 6، ص 95.

می توان آن را در جوار حرم امام یا از راه دور خواند. (1)

درباره اهمیت این زیارت به این نکته می توان اشاره کرد که جامعه کبیره جامع فضیلت های ائمه اطهار (علیهم السلام) است و تصویر زیبایی از باور شیعه درباره جایگاه الهی امامت و همچنین وظایف شیعیان در برابر آنان ارائه می کند.

زیارت امین الله

زیارت امین الله از کیست و مهم ترین ویژگی آن چیست؟ کدام معصوم را می توان با آن زیارت کرد؟

زمانی که امام زین العابدین (علیه السلام) از مدینه منوره به نجف اشرف آمدند، در کنار قبر جدشان امیر مؤمنان (علیه السلام) ایستادند و گریستند و آنگاه زیارتی را خواندند که به زیارت امین الله مشهور شد؛ زیرا در نخستین سلام، امام را «امین خدا روی زمین» توصیف کردند و فرمودند: «السلام علیک یا امین الله فی ارضه.»

زیارت امین الله از زیارت های معتبری است که در بسیاری از منابع، از امام محمدباقر (علیه السلام) نقل شده است. (2) این زیارت بر سه محور اصلی استوار است: درود و سلام آغازین بر امام معصوم؛ گواهی به برخی از ویژگی های امام؛ سپس بیان دعا و مناجات که بیشترین بخش این زیارت را در بر می گیرد.

خواندن این زیارت در حرم هر امامی پسندیده است. امام پنجم می فرمایند:

هرکس این زیارت و دعا را نزد قبر امیر مؤمنان (علیه السلام) یا در جوار قبر هریک از ائمه (علیهم السلام) بخواند، دعای او را در نامه ای از نور بالا برند و مهر تأیید رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) بر آن زنند تا آن را به قائم آل محمد (عجل الله تعالی فرجه الشریف) تسلیم

ص: 132

1- محمدباقر مجلسی، زاد المعاد، ص 301.

2- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 39، محمدبن حسن طوسی، مصباح المتهجد و سلاح المتعبّد، ج 2، ص 738؛ عبدالکریم بن احمد حلی، فرحه الغری بصرحه القری، ص 41.

کنند؛ سپس [در قیامت] این دعا با بشارت های بی پایان، سلام و تحیت سرشار و کرامت ها و نعمت های فراوان، به استقبال آن مؤمن بشتابد، ان شاءالله تعالی. (1)

زیارت عاشورا

زیارت عاشورا از کدام یک از امامان و در چه منابع معتبری نقل شده است؟ آیا این زیارت مختص روز عاشورا است یا در هر روزی می توان آن را خواند؟

زیارت عاشورا در منابع معتبر از امام باقر و امام صادق (علیهما السلام) به ما رسیده است که می توان آن را در هر مکان و زمانی خواند و از آثار آن بهره مند شد.

علقمه بن محمد حضر می از امام باقر (علیه السلام) درخواست می کند که دعایی به من تعلیم دهید که در روز عاشورا وقت حضور در حرم یا از راه دور به امام حسین (علیه السلام) سلام گویم. امام پنجم نیز زیارت عاشورا را به او آموختند و درباره عظمت آن فرمودند:

با این زیارت، فرشتگان حسین (علیه السلام) را می خوانند و خداوند هزارهزار درجه برای تو می نویسد و پاداش کسی را خواهی داشت که همراه امام حسین (علیه السلام) به شهادت رسیده و برای تو ثواب زیارت هر نبی و رسول و هر زائری که امام حسین (علیه السلام) را زیارت کرده است، نوشته می شود.

سپس امام باقر (علیه السلام) بر خواندن هر روزه زیارت عاشورا توصیه فرمایند: «يا عَلَقْمَةُ إِنَّ اسَّ تَطَعْتَ أَنْ تَزُورَهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ بِهَذِهِ الزِّيَارَةِ مِنْ دَهْرِكَ فَافْعَلْ فَلَكَ ثَوَابُ جَمِيعِ ذَلِكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.» (2)

در روایتی دیگر، صفوان بن مهران از همراهی خود با امام صادق (علیه السلام) در

ص: 133

1- عبدالکریم بن احمد حلّی، فرحه الغری بصرحه القرّی، ص 41؛ علی بن موسی ابن طاووس، اقبال الأعمال، ج 2، ص 274.

2- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 176؛ محمد بن حسن طوسی، مصباح المتّهجد و سلاح المتعبّد، ج 2، ص 773.

سفر به نجف اشرف یاد می کند که پس از زیارت امیر مؤمنان (علیه السلام)، امام ششم از آن مکان مقدس رو به سمت کربلا کردند و زیارت عاشورا را خواندند و سپس دعایی نیز خواندند. همچنین امام زیارت عاشورا را حدیث قدسی معرفی می کند. (1)

زیارت نامه های کوتاه

آیا می توانیم در حرم معصومین (علیهم السلام) فقط یک زیارت مختصر بخوانیم؟

هرچند حضور زائر در حرم و سلام به امام معصوم کفایت می کند، (2) شایسته است که زیارت نامه ای نیز خوانده شود. در این زمینه تنوع متن های زیارت نامه های موجود، انتخاب یک متن مختصر را برای زائر آسان می سازد.

اسحاق بن عمار از امام صادق (علیه السلام) درخواست کرد که زیارت کوتاهی به او بیاموزد تا به وسیله آن به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) سلام گوید. امام نیز به او این سلام را آموختند: «أَسْأَلُ اللَّهَ الَّذِي أَنْتَجِبُكَ وَأَصْطَفَاكَ وَأَخْتَارَكَ وَهَدَاكَ وَهَدَى بِكَ أَنْ يَصَلِيَ عَلَيْكَ صَلَاةً كَثِيرَةً طَيِّبَةً.» (3)

ابوبصیر از امام صادق (علیه السلام) درباره شیوه زیارت امام حسین (علیه السلام) جویا شد؛ امام این زیارت کوتاه را بیان کردند: «السلام عليك يا أبا عبد الله. السلام عليك يا ابن رسول الله. لعن الله من قتلک و لعن الله من أعان عليك و من بلغه ذلك فرضى به. إنا إلى الله منهم برى.» (4)

امام صادق (علیه السلام) این زیارت مختصر امام حسین (علیه السلام) را نیز بیان فرمودند: «السلام عليك يا أبا عبد الله لعن الله من قتلک و لعن الله من شرك في دمک و من بلغه ذلك فرضى به و إنا إلى الله منهم برى.» (5)

ص: 134

1- محمدبن حسن طوسی، مصباح المتهجد و سلاح المتعبّد، ج2، ص777.

2- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج97، ص135.

3- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص20.

4- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص222.

5- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص222.

صلوات مخصوص نیز، متن کوتاهی است که هنگام زیارت خوانده می شود. ابن قولویه قمی، صلوات مخصوص امام رضا (علیه السلام) را از معصومین (علیهم السلام) نقل می کند:

به وقت حضور در حرم امام این را بخوان: «اللهم صل علی علی بن موسی الرضا المرتضی الامام النقی النقی و حجتک علی من فوق الأرض و من تحت الثرى الصدیق الشهید صلاه کثیره نامیه زاکیه مبارکه متواصله مترادفه متواتره كأفضل ما صلیت علی أحد من أولیائک.»⁽¹⁾

این زیارت کوتاه را بسیاری از محدثان شیعه از جمله کفعمی و مجلسی و نوری نقل کرده اند.⁽²⁾

ص: 135

1- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 309.

2- نک: ابراهیم بن علی عاملی کفعمی، البلد الامین و الدرع الحصین، ص 284؛ ابراهیم بن علی عاملی کفعمی، المصباح، ص 494؛ محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 99، ص 51؛ حسین نوری طبرسی، مستدرک الوسائل، ج 10، ص 410.

آیا در زیارت هایی که برای ائمه اطهار (علیهم السلام) در حرم آنان می خوانیم، باید نمازشان را نیز بخوانیم؟

در بیشتر زیارت نامه های مأثور، بر خواندن نماز زیارت معصومین (علیهم السلام) اشاره شده است و پس از خواندن، آن نماز به معصوم زیارت شده اهدا می شود. (1) برای نمونه پس از خواندن نماز زیارت امیرمؤمنان (علیه السلام)، چنین به درگاه خداوند عرض می کنیم: «اللَّهُمَّ إِنِّي صَلَّيْتُ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ هَدِيَّةً مِّنِّي إِلَى سَيِّدِي وَ مَوْلَايَ وَ لِيكَ وَ أَخِي رَسُولِكَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ.» (2) (خدایا، دو رکعت نمازی که خواندم، هدیه ای از من به آقا و مولایم، ولیّ شما و برادر رسول شما امیرمؤمنان (علیه السلام) .)

اهمیت این نماز بدان حد است که برخی فقها، همچون علامه حلی (3) و مرحوم نجفی نویسنده جواهر الکلام، (4) آن را مستحب شمرده و بر خواندنش تأکید ورزیده اند. البته زیارت با حضور زائر در حرم و مرقد مطهر حاصل می شود و نماز زیارت شرط قبولی و صحت زیارت نیست؛ بلکه عملی مستحب است. ملا احمد نراقی ضمن اشاره به این نکته، می نویسد:

اگر زیارت مخصوصی باشد که در حدیثی وارد شده باشد، اگر در حدیث ذکر نماز هم شده باشد، ظاهر آن است که در اتمام آن زیارت ضروری باشد. اگر به خصوص نرسیده باشد، ضروری نیست؛ اگرچه مستحب باشد. هرکس زیارت مخصوصی که می کند، از نزدیک یا دور، باید حدیث آن را ملاحظه کند و آنچه در آنجا از نماز و تقدیم و تأخیر آن ذکر شده، بکند و از حدیث تجاوز نکند. (5)

ص: 138

- 1- مفتاح الکرامه، ج 9، ص 267.
- 2- محمدبن مکی عاملی جزینی (شهید اول)، المزار فی کیفیه زیارات النبی و الأئمه (علیهم السلام)، ص 50.
- 3- قواعد الاحکام، ج 1، ص 301.
- 4- محمدحسن نجفی، جواهر الکلام، ج 12، ص 181.
- 5- احمدبن محمد مهدی نراقی، رسائل و مسائل، ج 1، ص 59.

آیا کیفیت نماز زیارت هر معصومی یکسان است؟ آیا بعد از حمد، باید سوره خاصی بخوانیم؟

درباره کیفیت نماز زیارت، علما بیان کرده اند که نماز زیارت دو رکعت است و بعد از حمد، هر سوره ای را می توان خواند. (1) هر چند بر خواندن سوره یس و الرحمن توصیه شده است. (2) نویسنده جامع عباسی می نویسد: «آنگاه به بالای سر (ضریح) رفته، دو رکعت نماز زیارت بگزارد. در رکعت اول، بعد از فاتحه، سوره یس بخواند و در رکعت دوم، بعد از فاتحه سوره الرحمن و اگر به خاطر نداشته باشد، از روی قرآن می تواند بخواند و اگر میسر نشود، هر سوره که خواهد، بخواند.» (3)

البته درباره کیفیت نماز زیارت معصومین (علیهم السلام)، دستورهای خاصی نیز ارائه شده است؛ از جمله:

1. در حرم امیرمؤمنان (علیه السلام)، سه نماز دورکعتی خوانده می شود و نمازهای سه گانه هریک ویژه زیارت امیرمؤمنان (علیه السلام) و دو نبی بزرگوار، حضرت آدم و حضرت نوح (علیهما السلام) خواهد بود که در جوار امام مدفون اند. (4) شیخ مفید تأکید می کند که در نماز زیارت امیرمؤمنان (علیه السلام) در رکعت اول بعد از فاتحه سوره الرحمن و در رکعت دوم بعد از حمد، سوره یس خوانده شود. (5)
2. در حرم امام حسین (علیه السلام) سه نماز دورکعتی خوانده می شود و نمازهای سه گانه هریک به امام حسین (علیه السلام)، علی اکبر (علیه السلام) و شهدای کربلا اختصاص دارد. (6) همچنین در روایتی خواندن یک یا دو نماز دورکعتی در حرم امام حسین (علیه السلام) پاداشی همسان حج و عمره دارد. (7)

ص: 139

-
- 1- محمدبن مکی عاملی جزینی، البیان، ص 224.
  - 2- محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، الاشراف، ص 30.
  - 3- محمد بن حسین بهایی و نظام بن حسین ساوجی، جامع عباسی، ج 2، ص 183.
  - 4- محمدبن علی بن بابویه (شیخ صدوق)، کتاب من لایحضره الفقیه، ج 2، ص 594.
  - 5- محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، کتاب المزار، ص 83.
  - 6- محمدتقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 618.
  - 7- جعفر بن محمدبن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 251؛ محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، کتاب المزار، ص 134.

3. اگر کسی قصد زیارت هریک از معصومین را از محل زندگی خودش داشته باشد، نماز زیارت را پیش از زیارت بخواند؛ (1) البته ممکن است برخی از زیارت ها نکته خاصی داشته باشد که باید بر اساس آن عمل شود.

نماز زیارت های خاص

آیا وقتی زیارت های معروفی چون زیارت جامعه و امین الله و زیارت عاشورا را می خوانیم، باید نمازی پس از زیارت نیز بخوانیم؟

از میان سه زیارت ذکر شده، تنها در زیارت عاشورا به خواندن نماز اشاره شده است. فقیه بزرگ شیعه، مؤلف جواهر الکلام معتقد است در زیارت عاشورا، نماز جزء آن است؛ اما اگر شخص عذر داشته باشد، نباید نماز آن را بخواند و اگر نماز قضا را به نیت نماز زیارت بخواند، خدا ثواب نماز زیارت را ان شاء الله تعالی به او می دهد. (2)

مکان نماز زیارت

آیا نماز زیارت را باید در جای مخصوصی از حرم معصومین خواند؟

مکان خواندن نماز زیارت در همان حرم معصومی است که زیارت می شود و بهترین مکان، بالای سر ضریح ایشان است. (3) در زیارت پیغمبر (صلی الله علیه و آله و سلم) نیز که به خواندن نماز زیارت در روضه مطهره توصیه شده است، این مکان نیز در بالای سر ایشان قرار دارد.

بافضیلت بودن بالای سر ضریح برای خواندن نماز زیارت، در روایات بی شماری بیان شده است؛ برای نمونه امام صادق (علیه السلام) درباره نماز زیارت امام حسین (علیه السلام) می فرمایند که آن را در بالای سر حضرت یا پشت قبر

ص: 140

1- ابن زهره، غنیه النزوع، به تحقیق ابراهیم بهادری، ص 109.

2- نک: محمدحسن نجفی، مجمع الرسائل (المحشی)، ج 1، ص 348.

3- العاملی، مفتاح الکرامه، ج 9، ص 267.

بخوان؛ هرچند که در بالای سر فضیلت بیشتری دارد. (1) امام هادی (علیه السلام) نیز درباره زیارت جدشان، امام رضا (علیه السلام)، تأکید می کنند که نماز بالای سر حضرت خوانده شود. (2)

باید توجه کرد که خواندن نماز زیارت در حالت پشت به قبر، اگر در عرف مردم بی احترامی باشد، حرام است. (3)

نماز زیارت برای غیر معصوم

آیا نماز زیارت را هنگام زیارت مزار امامزاده ها و شهدا و حتی مؤمنان می توان خواند؟ کیفیت آن چگونه است؟

در زیارت حضرت ابوالفضل (علیه السلام) (4) و علی اکبر (علیه السلام) و شهدای کربلا (5) به خواندن نماز زیارت تصریح شده است و چنین نمازی مستحب خواهد بود.

البته ملا احمد نراقی، نماز زیارت را نزد قبر هر یک از شهدا و کل مؤمنان نیز مستحب می شمارد. او به این روایت ابوحمزه ثمالی درباره شیوه زیارت امام حسین (علیه السلام)، از امام صادق (علیه السلام) استناد می کند که حضرت فرمودند: «پس از زیارت، بالای سر حضرت دو رکعت نماز به جای می آوری. پس از به جای آوردن نماز، هر جا خواستی نماز بخوان؛ ولی آن دو رکعت نماز زیارت را باید در کنار هر قبری بخوانی.» (6)

نراقی می نویسد:

به این جهت، شیخ مفید و سید مرتضی و شهید اول در زیارت ابراهیم پسر پیغمبر (صلی الله علیه و آله و سلم)، زیارت فاطمه بنت اسد، زیارت حمزه و از برای زیارت هر یک از شهدای احد، تصریح به استحباب نماز

ص: 141

1- جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، ص 240.

2- محمد بن حسن طوسی، الامالی، ص 734.

3- توضیح المسائل مراجع، ج 1، ص 629 تا 633.

4- محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، کتاب المزار (مناسک المزار)، ص 123.

5- محمد تقی مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج 8، ص 618.

6- حسین نوری طبرسی، مستدرک الوسائل، ج 10، ص 327.

زیارت کرده اند. همچنین ابن طاووس در زیارت هانی بن عروه تصریح به استحباب صلوات زیارت کرده اند؛ اما ملامحمدباقر مجلسی در کتاب بحار الأنوار، از بعضی معاصران خود نقل کرده که نماز زیارت را از برای غیر معصومان منع کرده اند. به سبب اینکه چیزی در این خصوص نرسیده، از خود آخوند [مجلسی] نیز میل به منع مستفاد می شود. (1)

نماز جعفر طیار

آیا خواندن نماز جعفر طیار از اعمال حرم ائمه اطهار (علیهم السلام) است؟

خواندن نماز جعفر طیار در حرم امام، یکی از برنامه ها برای حضور زائر است. به روایت علامه مجلسی، هرکس امام رضا (علیه السلام) یا یکی از امامان را زیارت کند و نزد او نماز جعفر بگذارد، برای او به هر رکعتی ثواب کسی نوشته می شود که هزار حج و هزار عمره انجام داده و هزار بنده آزاد کرده و هزار بار با پیامبر مرسل (صلی الله علیه و آله و سلم) در راه خدا ایستادگی کرده است. (2)

امام رضا (علیه السلام) مقید به خواندن نماز جعفر بودند و آن را در چهار رکعت می خواندند و در هر دو رکعت سلام می دادند. (3) نماز جعفر چهار رکعت است به دو تشهد و دو سلام. در رکعت اول بعد از سوره حمد، سوره زلزله، در رکعت دوم سوره العادیات، در رکعت سوم سوره نصر و در رکعت چهارم سوره اخلاص خوانده می شود. امام رضا (علیه السلام) درباره شیوه خواندن این نماز می فرمایند: «در هر رکعت، بعد از فراغ از قرائت حمد و سوره، 15 مرتبه 'سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله و الله اکبر' را بخوانید. همین تسبیحات را نیز در این شش بخش از هر رکعت نماز 10 مرتبه بخوانید: رکوع، بعد از رکوع، سجده اول، بعد از سجده، سجده دوم و بعد از سجده

ص: 142

1- احمدبن محمد مهدی نراقی، رسائل و مسائل، ج 1، ص 57 و 58.

2- نک: محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار الجامعه لدرر اخبار الأئمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 137.

3- محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون أخبار الرضا (علیه السلام)، ج 2، ص 183.

دوم. مجموع تسبیحات خوانده شده در هر رکعت 75 مرتبه و در کل نماز 300 مرتبه خواهد بود.»⁽¹⁾

در سال هفتم هجرت، زمانی که جعفر بن ابی طالب از مأموریت مهم حبشه بازگشته بود، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) جعفر را در آغوش کشیدند و سجده گاهش را بوسیدند و این عطای آسمانی را به او بخشیدند؛ عطایی که به «نماز جعفر طیار» معروف شد. حضرت در وصف این نماز فرمودند: «نماز جعفر از دنیا و آنچه در آن است، بهتر است و باعث بخشش گناهان می شود.»⁽²⁾

شهید اول ضمن اشاره به گناه زدایی نماز جعفر، خواندن آن را به صورت روزانه یا هفتگی یا ماهانه یا حداکثر سالیانه مستحب می داند.⁽³⁾

ص: 143

1- علی بن موسی بن طاووس، جمال الأسبوع، ص 247.

2- محمدبن یعقوب کلینی رازی، الکافی، ج 3، ص 466.

3- البیان، ص 222.

در پایان زیارت و هنگام خداحافظی از معصوم، چه درخواستی باید کرد و چگونه باید وداع کرد و از حرم خارج شد؟

همان گونه که زیارت معصومان (علیهم السلام) در حرم ایشان مستحب است، زیارت وداع را نیز مستحب شمرده اند. شیخ صدوق درباره زیارت وداع می نویسد:

وقتی خواستی وداع کنی، می گویی: «السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا مَوْلَايَ وَابْنَ مَوْلَايَ... إِنَّكَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.» آنگاه می گویی: «استودعک الله و استرعیک... عباد الله الصالحین.» وقتی از حرم خارج شدی، از آن حضرت روی نمی گردانی تا از نظرت بیرون شده و قبر از دیده ات پنهان شود. (1)

درباره نوع درخواست و همچنین چگونگی خروج از حرم چند نکته درخور ذکر است:

1. شایسته است که وقت وداع، به شیوه توصیه شده وداع گوید و از خداوند درخواست بازگشت مجدد و توفیق زیارت دوباره کند؛ (2) برای مثال، امام صادق (علیه السلام) درباره شیوه وداع قبر رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم) می فرماید که زائر این جمله را بر زبان جاری سازد: «صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ السَّلَامُ عَلَيْكَ لَا جَعَلَهُ اللَّهُ آخِرَ تَسْلِيمِي عَلَيْكَ.»

2. وقت خروج از حرم، به قهقرا و به عقب سر، اندک و آرام برگردد. زمانی که امام صادق (علیه السلام) زیارت امیر مؤمنان (علیه السلام) را انجام دادند، در پایان و وقت بازگشت، به قهقرا از کنار قبر مبارک دور شدند و این جمله را فرمودند: «يَا جَدَّاهُ، يَا سَيِّدَاهُ، يَا طَيِّبَاهُ، يَا طَاهِرَاهُ، لَا جَعَلَهُ اللَّهُ آخِرَ الْعَهْدِ وَرَزَقْنِي الْعَوْدَ إِلَيْكَ وَ الْمَقَامَ فِي حَرَمِكَ وَ الْكُونَ مَعَكَ وَ مَعَ الْأَبْرَارِ مِنْ وُلْدِكَ، صَلَّى اللَّهُ

ص: 146

1- محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون أخبار الرضا (علیه السلام)، ج 2، ص 271.
2- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 135.

عَلَيْكَ وَعَلَى الْمَلَائِكَةِ الْمُحَلِّقِينَ بِكَ» (1)3. ملکی تبریزی درباره لحظه وداع از حرم معصوم (علیهم السلام) این توصیه را بیان می کند:

کوشش کن برنگردی، مگر اینکه آثار اذن و اجازه خروج ظاهر شود؛ همچنان که بعد از ظهور آثار اجازه ورود، داخل شدی. چون اراده برگشت کردی، به قهقرا و به عقب سر، اندک و آرام برگرد و دوباره به مقام خود برو و بر آن حضرت سلام ده و کمی بایست و سلام را تکرار کن. چون از حرم خارج شدی، عتبه در و آستانه را ببوس. در مراجعت، اگر بدنت برمی گردد، تو با قلب و روح و فکر خودت در حضور او مقیم بمان و از خدمت او مفارقت نکن. (2)

تصمیم بر تغییر

همیشه در پی زیارتی بوده ایم تا پس از زیارت احساس کنیم تغییری در ما ایجاد شده است. در این باره چه راهی وجود دارد؟

این احساس که زائر در پی تحول درونی است، احساس مقدس و رشد آفرین است و این تغییر، به نوع نگاه زائر و اهتمام او به زیارت بستگی دارد.

زیارت باید دگرگون ساز باشد. شهید اول تحول روحی را از آداب زیارت می داند و می نویسد: «زائر باید پس از زیارت، بهتر از قبل از آن باشد. این دگرگونی اگر با قبولی زیارت همراه شود، بار گناه را سبک می کند و سبب ریزش آن می شود.» (3)

هنر زائر آن است که در حرم به خطاها و لغزش های گذشته بیندیشد

ص: 147

1- عبدالکریم بن احمد حلّی، فرحه الغری بصرحه القری، ص 96.

2- میرزار جواد ملکی تبریزی، المراقبات، ج 2، ص 254.

3- محمدبن مکی عاملی جزینی (شهید اول)، الدروس الشرعیه، ج 2، ص 24.

و ضمن شرمساری در پیشگاه امام خود، برای اصلاح گذشته اش تصمیم اساسی بگیرد. شهید اول نیز زائر را به حضور قلب، پشیمانی و دوری از گناه و نیز طلب بخشش توصیه می کند. (1) زائر با پاک شدن، برای خوب زیستن تلاش می کند.

علامه مجلسی تأکید می کند که زائر باید بعد از زیارت، بهتر از قبل از زیارت باشد؛ زیرا اگر زیارت او پذیرفته شود، بار گناهش می ریزد و او سبک می شود. (2)

در روایت آمده است: گروهی در خراسان برای دیدن امام آمدند و با بیان این جمله که «از شیعیان علی (علیه السلام) هستیم»، اذن ورود خواستند. حضرت به آنان اجازه ورود ندادند. این آمدوشدها و جواب منفی امام، دو ماه طول کشید؛ تا جایی که آنان از رسیدن به امام ناامید شدند و به خادم حضرت گفتند: «به آقایمان بگو از شیعیان پدرت علی (علیه السلام) هستیم. این ماجرا سبب سرزنش دشمنان بر ما شده است و از این درد و فشار و شرمندگی، از شهر خود خواهیم گریخت.» آنگاه حضرت رضا (علیه السلام) اجازه ورود دادند. آنان پس از ورود سلام کردند؛ ولی امام اجازه نشستن به ایشان ندادند. آنان گفتند: «ای زاده رسول خدا، این جفای عظیم و سرافکنندگی پس از دوره ای انتظار سخت است! آیا چیز دیگری مانده است تا بر سر ما آید؟!» حضرت فرمودند: «این آیه را بخوانید: *حَوَّ مَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ*» (3) (و هر مصیبتی که به شما رسد، به سبب کارهایی است که دست هایتان کرده و از [گناهان] درمی گذرد.) به خدا سوگند که در این کار، تنها به خداوند و رسولش و امیرالمؤمنین و پدران پاکم (علیهم السلام) اقتدا کردم. آنان بر شما نکوهش کردند، من نیز اقتدا کردم.»

ص: 148

-
- 1- محمدبن مکی عاملی جزینی (شهید اول)، الدروس الشرعیه، ج 2، ص 24.
  - 2- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، ج 97، ص 135.
  - 3- شوری، 30.

گفتند: «چرا ای زاده رسول خدا؟» امام فرمودند:

برای این ادعا که شیعه امیرالمؤمنین (علیه السلام) هستید! وای بر شما، شیعیان ایشان حسن، حسین، سلمان، ابوذر، مقداد، عمار و محمد بن ابی بکر بودند؛ همان ها که ذره ای از دستوره‌های ایشان سرپیچی نکردند. حال اینکه شما در بیشتر کردارتان با ایشان مخالفید و در بیشتر فرایض خود کوتاهی می کنید. بزرگی حقوق برادران خود در نگاه خدا را خوار و بی مقدار می دارید. آنجا که نباید، تقیه می کنید؛ ولی آنجا که باید، تقیه نمی کنید. اگر در همان ابتدای کار می گفتید از موالی و محبان علی (علیه السلام) و از دوستان اولیا و از دشمنان دشمنانشان هستید، منکر این سختتان نمی شدم؛ ولی مدعی مرتبه شریفی شدید. اگر کردارتان گفتار شما را تصدیق نکند، به هلاکت افتید؛ مگر اینکه رحمت پروردگارتان آن را تلافی کند.

آنان گفتند: «ای زاده رسول خدا، همگی به درگاه خدا استغفار کرده، از این گفته خود توبه می کنیم و همان طور که شما به ما آموختید، می گوئیم محب شما و اولیای شمایم و دشمنان دشمنانتان هستیم.» حضرت فرمودند: «آفرین به شما برادران و محبانم، بیایید بالا.»

آنگاه امام آنان را نزد خود فراخواندند و تک تک ایشان را در بغل گرفتند. سپس به دربان خود فرمودند: «چند بار ایشان را مانع شدی؟» گفت: «شصت بار.» گفتند: «به همان تعداد، نزد ایشان برو و ضمن سلام کردن، سلام مرا به ایشان برسان. اکنون با این استغفار، همه گناهان خود را محو و پاک ساخته و به دلیل محبت و موالاتشان به ما، مستحق کرامت شده اند. از حال ایشان و مسائل نان خورانشان تفقد کن. انفاق بسیار و احسان فراوان و هدایای بسیاری به ایشان بده و زیانشان را جبران کن.»⁽¹⁾

ص: 149

چرا بعد از نمازهای یومیه به حضرات معصومین (علیهم السلام) سلام می دهیم؟ آیا این کار درست است؟

زیارت و سلام از راه دور، کاری پسندیده و مشروع است و در متون حدیثی درباره فضیلت زیارت، سلام به پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) از راه دور سفارش شده است. (1) فقیه بزرگ، نویسنده جواهر الکلام، با استناد به این روایات، زیارت پیامبر و فاطمه زهرا و ائمه اطهار (علیهم السلام) را از راه دور مستحب می شمارد. زیارت از راه دور به این صورت است که افراد به سمت آن معصوم بایستند و با اشاره، سلام کنند. (2)

با این وصف، سلام پس از نماز به معصومان (علیهم السلام) کاری پسندیده و توصیه شده است.

سلامی در روز جمعه

به کسانی که علاقه مندند از راه دور زیارت کنند، چه زیارتی توصیه می شود؟

یکی از کارهای پسندیده در روز جمعه زیارت معصومین (علیهم السلام) است و امام صادق (علیه السلام) این زیارت را برای همگان از راه دور توصیه فرموده اند:

آنکه هرکس خواهان زیارت قبر پیامبر، امیر مؤمنان، فاطمه، حسن، حسین و سایر معصومین (علیهم السلام) است، روز جمعه غسل کند و جامه ای پاک بر تن کند و پس از خواندن دو نماز دورکعتی، روزه قبله بایستد و این زیارت را بخواند:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ الْمُرْسَلُ وَالْوَصِيُّ الْمُرْتَضَى وَالسَّيِّدَةُ الزَّهْرَاءُ وَالسُّبُّطَانِ الْمُتَّجِبَانِ وَالْأَوْلَادِ الْأَعْلَامِ وَالْأَمْنَاءِ الْمُتَّجِبُونَ. جُنْتُ انْقِطَاعاً

ص: 150

1- محمدبن حسن حر عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج 14، ص 337.

2- محمدحسن نجفی، جواهر الکلام، ج 20، ص 100.

إِلَيْكُمْ وَإِلَى آبَائِكُمْ وَإِلَى أُمَّهَاتِكُمْ وَالْخَلْفِ عَلَى بَرَكَهِ الْخَلْقِ. فَقَلْبِي لَكُمْ مُسَلِّمٌ وَنُصْرَتِي لَكُمْ مُعَدَّةٌ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ لِدِينِهِ. فَمَعَكُمْ مَعَكُمْ لَا مَعَ عَدُوِّكُمْ. إِنِّي لَمِنَ الْفَائِلِينَ بِفَضْلِكُمْ، مُقَرَّرٌ بِرَجْعَتِكُمْ لَا أَنْكُرُ لِلَّهِ قُدْرَةَ وَلَا أَرْعُمُ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ ذِي الْمُلْكِ وَالْمَلَكُوتِ يَسْبِغُ اللَّهُ بِأَسْمَائِهِ جَمِيعُ خَلْقِهِ وَالسَّلَامُ عَلَى أَرْوَاحِكُمْ وَأَجْسَادِكُمْ وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. (1)

روزهای زیارتی معصومین (علیهم السلام) در ایام هفته

آیا در روزهای هفته که به نام معصومین (علیهم السلام) نام گذاری شده است، به زیارت آنان نیز توصیه شده است؟

نام گذاری روزهای هفته به نام معصومین (علیهم السلام)، به حدیثی از امام هادی (علیه السلام) مستند است. در فرمایش ایشان، شنبه روز پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم)، یکشنبه روز امیر مؤمنان (علیه السلام)، دوشنبه روز امام حسن و امام حسین (علیهما السلام)، سه شنبه روز امام سجاد، امام باقر و امام صادق (علیهم السلام)، چهارشنبه روز امام کاظم، امام رضا، امام جواد و امام هادی (علیهم السلام)، پنجشنبه روز امام حسن عسکری (علیه السلام) و جمعه نیز روز امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) است. (2)

ابن طاووس برای هر روز هفته به تناسب نام گذاری آن، به زیارتی اشاره می کند و همو زیارت فاطمه زهرا (علیها السلام) را نیز پس از زیارت امیر مؤمنان (علیه السلام)، در روز یکشنبه بیان می کند. (3)

ص: 151

1- محمد بن حسن طوسی، مصباح المتهدج و سلاح المتعبّد، ص 288.

2- علی بن موسی بن طاووس، جمال الأسبوع، ص 26.

3- علی بن موسی بن طاووس، جمال الأسبوع، ص 30 تا 38.

1. قرآن کریم.
2. آقابزرگ تهرانی، الذریعه الى تصانیف الشیعه، بیروت: دار الاضواء، 1403 .
3. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، قم: انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی، 1404 .
4. ابن اثیر جزری شیبانی، علی بن محمد، الکامل فی التاریخ، بیروت: دار صادر، 1385 .
5. ابن اثیر، علی بن محمد بن اثیر جزری شیبانی، أسد الغابه فی معرفه الصحابه، بیروت: دار الفکر، 1409 .
6. ابن تیمیہ حرانی، احمد بن عبدالحلیم، منهاج السنه النبویه، چاپ محمد رشاد سالم، (ریاض) 1406 .
7. ابن زهره، حمزه بن علی، غنیه النزوع، به تحقیق ابراهیم بهادری، قم: مؤسسه الإمام الصادق (علیه السلام)، 1375 .
8. ابن حبان بستی، کتاب الثقات، حیدرآباد: دائره المعارف العثمانیه، 1399 .
9. ابن خلدون، عبدالرحمن بن محمد، تاریخ ابن خلدون (دیوان المبتدأ و الخبر فی تاریخ العرب و البربر و من عاصرهم من ذوی الشأن الأكبر)، بیروت: دار الفکر، 1408 .
10. ابن روزبهان خنجی، وسیله الخادم الی المخدوم، به تصحیح رسول جعفریان، قم: انصاریان، 1375 .
11. ابن سعد، محمد، طبقات الکبری، بیروت: دار الکتب العلمیه، 1990 .
12. ابن سینا، حسین بن علی، رسائل، قم: بیدار، 1400 ق.
13. ابن شهر آشوب مازندرانی، مناقب آل ابی طالب، قم: علامه، 1379 ق.
14. ابن قتیبه، عبدالله بن مسلم، الإمامه و السیاسه، بیروت: دارالاضواء، 1410 .

15. ابن طاووس، على بن موسى، إقبال الأعمال، تهران: دار الكتب الاسلاميه، 1409 .
- 16 . ابن طاووس، على بن موسى، جمال الأسبوع، قم: منشورات رضی، بيتا.
- 17 . ابن قولويه، جعفر بن محمد بن قولويه قمی، كامل الزيارات، نجف: مرتضوى، 1356 .
- 18 . ابن فارس، احمد بن فارس، معجم مقائيس اللغه، قم: مكتب الاعلام الاسلامى، 1404 .
- 19 . ابن فتال، روضه الواعظين، ترجمه مهدي دامغانى، تهران: نى، 1366 .
- 20 . ابن قولويه قمى، جعفر بن محمد، كامل الزيارات، نجف: دار المرتضويه، 1356 .
- 21 . ابن مشهدى، محمد بن جعفر، المزار الكبير، قم: مؤسسه نشر اسلامى وابسته به جامعه مدرسين، 1419 . 22 . ابونعيم اصفهاني، احمد بن عبدالله، حليه الاولياء، بيروت: دار الكتاب العربى، 1407 .
- 23 . اربلى، على بن عيسى، كشف الغمه فى معرفه الأئمه، تبريز: بنى هاشمى، 1381 ق.
- 24 . ازرقى، محمد بن عبدالله، اخبار مکه، ترجمه مهدي دامغانى، تهران: حکمت، 1393 .
- 25 . امينى، عبدالحسين، الغدير فى الكتاب و السنه و الادب، قم: مركز الغدير للدراسات الاسلاميه، 1416 .
- 26 . امينى، عبدالحسين، ادب الزائر لمن يمم الحائر، ترجمه روح الله ملكيان، قم: زلال كوثر، 1382 .
- 27 . آمدى، عبدالواحد بن محمد، غرر الحكم، به شرح آقا جمال خوانسارى، تهران: دانشگاه تهران، 1366 .

- 28 . آمدی، عبدالواحد بن محمد، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، 1366.
- 29 . بحرانی، یوسف بن احمد بن ابراهیم، الحدائق الناضره فی أحكام العتره الطاهره، قم: مؤسسۀ نشر اسلامی وابسته به جامعۀ مدرسین، 1405 .
- 30 . بلاغی، محمدجواد، الرد علی الوهابیه (موسوعه العلامه البلاغی، الرسائل الکلامیه)، ج 6، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، 1429 .
- 31 . بهاری همدانی، محمدباقر بن محمدجعفر، تذکره المتقین، قم: نهانندی، 1386 .
- 32 . بهایی، محمد بن حسین و نظام بن حسین ساوجی، جامع عباسی، قم.
- 33 . ترمذی، سنن الترمذی، بیروت: دار الفکر، 1403 .
- 34 . جوادی آملی، عبدالله، مفاتیح الحیات، قم: اسراء، 1389 .
- 35 . حاکم نیشابوری، ابی عبدالله، مستدرک الصحیحین، بیروت: دار المعرفه.
- 36 . حر عاملی، محمد بن حسن، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، قم: آل البیت (علیهم السلام)، 1409 .
- 37 . حر عاملی، محمد بن حسن، هدایه الأمه الی أحكام الأئمه، مجمع البحوث الاسلامیه، 1412 .
- 38 . حسینی طهرانی، محمدحسین، روح مجرد، یادنامه سیدهاشم موسوی حداد، تهران: حکمت، 1416 .
- 39 . حکمت زلال، گزیده ای از اندیشه های علامه طباطبائی، مشهد: مسجد و حسینیه الزهرا (علیها السلام)، 1389 .
- 40 . حلی، علی بن یوسف بن مطهر، العدد القویه لدفع المخاوف الیومیه، قم: کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، 1408 .
- 41 . حمیری، عبدالله بن جعفر، قرب الاسناد، قم: آل البیت (علیهم السلام)، 1413 .
- 42 . خرگوشی، ابوسعید واعظ، شرف النبی، ترجمۀ نجم الدین محمود

راوندى، تهران: بابک، 136. 1 43. خزاز قمى، على بن محمد، كفايه الأثر، به تصحيح حسيني كوه كمرى، قم: بيدار، 140 ق.

44. خليلى، جعفر، موسوعه عتبات المقدسه، بيروت: مؤسسه الاعلمى للمطبوعات، 1407 .

45. خطيب بغدادى، تاريخ بغداد، بيروت: دارالكتب العلميه، بيتا.

46. موسى خمينى، سيدروح الله، كشف الاسرار، دار الكتاب.

47. موسى خمينى، سيدروح الله، توضيح المسائل (محصى)، قم: مؤسسه نشر اسلامى وابسته به جامعه مدرسین، 1424.

48. الدار قطنى، على بن عمر بن احمد، سنن الدار قطنى، بيروت: دار المعرفه.

49. ذهبى، محمد بن احمد بن عثمان، تاريخ الاسلام ووفيات المشاهير و الاعلام، بيروت: دار الغرب الاسلامى، 1424 .

50. راغب اصفهانى، حسين بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، بيروت: دار القلم، 1412 .

51. رخشاد، محمد حسين، در محضر آيت الله العظمى بهجت، قم: مؤسسه فرهنگى سما.

52. سبحانى، جعفر، راهنماى حقيقت، تهران: مشعر، 1387 .

53. سجستانى، سنن ابى داوود، بيروت: دار الفكر، 1410 .

54. سلطان الواعظين شيرازى، شب هاي پيشاور در دفاع از حريم تشيع، تهران: دارالكتب الاسلاميه، 1375 .

55. سمعانى، عبدالكريم، الأنساب، بيروت: دار الكتب العلميه، 1408 .

56. سمهودى، نورالدين، وفاء الوفاء باخبار دار المصطفى، لندن: مؤسسه الفرقان للتراث الاسلامى، 1200 .

57. شبر، سيدعبدالله، الاخلاق، ترجمه محمدرضا جباران، قم: هجرت.

58. عاملى جزينى، محمدبن مكى (شهيد اول)، الدروس الشرعيه فى فقه

الاماميه، قم: مؤسسه نشر اسلامي وابسته به جامعه مدرسین، 1417 .

59 . عاملي، زين الدين بن علي (شهيد ثاني)، رسائل الشهيد الثاني، قم: دفتر تبليغات اسلامي حوزه علميه، 1421 .

60 . صالحی شامی، محمد بن يوسف، سبل الهدى و الرشاد، بيروت: دارالكتب العلميه، 1414 .

61 . صبري پاشا، ايوب، تاريخ وهابيان، ترجمه مهدي پور، تهران: طوفان، 1377 .

62 . صدوق (شيخ صدوق)، محمد بن علي بن بابويه قمی، الأمالی، تهران: كتابچی، 1376 .

63 . صدوق (شيخ صدوق)، محمد بن علي بن بابويه قمی، عيون أخبار الرضا (عليه السلام)، تهران: جهان، 1378 ق.

64 . صدوق (شيخ صدوق)، محمد بن علي بن بابويه قمی، كتاب من لا يحضره الفقيه، قم: مؤسسه نشر اسلامي وابسته به جامعه مدرسین، 1413 .

65 . صدوق (شيخ صدوق)، محمد بن علي بن بابويه قمی، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، قم: دارالرضی، 1406 ق.

66 . صدوق (شيخ صدوق)، محمد بن علي بن بابويه قمی، علل الشرايع، قم: داوری، بيتا. 67 . صدوق (شيخ صدوق)، محمد بن علي بن بابويه قمی، الاعتقادات، قم: كنگره شيخ مفيد، 1414 ق.

68 . طباطبایي (صاحب رياض)، سيدعلي بن محمد، رياض المسائل في تحقيق الأحكام بالدلائل، قم: آل البيت (عليهم السلام)، 1418 .

69 . طبرسي، احمد بن علي، الاحتجاج على أهل اللجاج، مشهد: مرتضى، 1403 .

70 . طبري، محمد بن ابی القاسم، بشاره المصطفى لشيعة المرتضى، نجف:

- 71 . طريحي، فخرالدين بن محمد، مجمع البحرين، تهران: مرتضوى، 1375.
- 72 . طوسى، محمد بن حسن، تهذيب الاحكام، تهران: الاسلاميه، 1407 .
- 73 . طوسى، محمد بن حسن، مصباح المتهجد و سلاح المتعبد، بيروت: مؤسسه فقه الشيعه، 1411 .
- 74 . عاملى (شهيد ثانى)، زين الدين بن على، مسكن الفؤاد، قم: بصيرتى، بيتا.
- 75 . عاملى كفعمى، ابراهيم بن على، مصباح الكفعمى (جُنه الأمان الواقيه و جُنه الايمان الباقيه)، قم: دار الرضى (زاهدى)، 1405 .
- 76 . عاملى كفعمى، ابراهيم بن على، البلد الأمين و الدرع الحصين، بيروت: مؤسسه الأعلمى للمطبوعات، 1418 .
- 77 . عبدالله محمدصالح، العلماء الاسلاميون؛ موقفهم من الوهابيه.
- 78 . غزالى، ابوحامد، احياء العلوم، بيروت: دار الكتاب العربى.
- 79 . فيومى، احمد بن محمد، المصباح المنير فى غريب الشرح الكبير، قم: دار الهجره، 1414 .
- 80 . قمى، شيخ عباس، مفاتيح الجنان، قم: اسوه.
- 81 . قمى، شيخ عباس، منتهى الآمال فى تواريخ النبى و الال، قم: دليل ما، 1379 .
- 82 . كارگر، رحيم، در حريم عشق، قم: ستاد عمرة دانشجوى، 1387 .
- 83 . كشميرى، محمدانور، فيض البارى على شرح البخارى، بيروت: دارالكتب العلميه، 1413 ق.
- 84 . كلينى، محمد بن يعقوب، الكافى، تهران: الاسلاميه، 1407.
- 85 . متقى هندى، علاءالدين على، كنز العُمال فى سنن الأقوال و الأفعال، بيروت: الرساله، 1405 .

- 86 . مجلسى، محمدباقر، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (عليهم السلام)، بيروت: دار إحياء التراث العربى، 1403 .
- 87 . مجلسى، محمدتقى، لوامع صاحبقرانى، المشتهر بشرح الفقيه، قم: اسماعيليان، 1414 . 88 . مجلسى، محمدباقر، زاد المعاد، بيروت: مؤسسة الاعلمى، 1423 .
- 89 . مجلسى، محمدباقر، مرآه العقول فى شرح أخبار آل الرسول، تهران: الاسلاميه، 1404 .
- 90 . مجلسى، محمدباقر، ملاذ الأخيار فى فهم تهذيب الأخبار، قم: كتابخانه آيت الله مرعشى نجفى، 1406 .
- 91 . مجله فرهنگ زيارت، شماره 3 و 4 .
- 92 . محدثى، جواد، فرهنگ زيارت، تهران: مشعر، 1386 .
- 93 . مسعودى، على بن حسين، اثبات الوصيه للامام على بن ابى طالب، قم: انصاريان، 1426 ق .
- 94 . مفيد (شيخ مفيد)، محمدبن محمدبن نعمان عكبرى بغدادى، الارشاد فى معرفه حجج الله على العباد، قم: آل البيت (عليهم السلام) ، 1413 .
- 95 . مفيد (شيخ مفيد)، محمدبن محمدبن نعمان عكبرى بغدادى، الاشراف، قم: كنگره شيخ مفيد، 1413 .
- 96 . مفيد (شيخ مفيد)، محمدبن محمدبن نعمان عكبرى بغدادى، المسائل العكبريه، قم: كنگره شيخ مفيد، 1413 .
- 97 . مفيد (شيخ مفيد)، محمدبن محمدبن نعمان عكبرى بغدادى، كتاب المزار، قم: كنگره جهانى هزاره شيخ مفيد، 1413 .
- 98 . مفيد (شيخ مفيد)، محمدبن محمدبن نعمان عكبرى بغدادى، مسار الشيعه، قم: كنگره شيخ مفيد، 1413 .
- 99 . مقدسى، محمد بن احمد، احسن التقاسيم فى معرفه الاقاليم، قاهره: 1411 .

100 . ملكى تبريزى، ميرزا جواد، المراقبات، قم: بيتا.

101 . حسين بن احمد مهلبى، الكتاب العزيزى، دمشق: التكوين، بيتا.

102 . ميلانى، سيد محمد هادى، ديدگاه هاى علمى آيت الله ميلانى، مشهد: به نشر.

103 . نجفى، محمد حسن، جواهر الكلام فى شرح شرائع الاسلام، بيروت: دار إحياء التراث العربى.

104 . نجفى، محمد حسن، مجمع الرسائل (محصى)، مشهد: مؤسسه صاحب الزمان (عجل الله تعالى فرجه الشريف)، 1415 .

105 . نراقى، محمد مهدى، جامع السعادات، بيروت: مؤسسه الاعلمى للمطبوعات.

106 . نراقى، احمد بن محمد مهدى، رسائل و مسائل، قم: محبت، 1392 .

107 . نوبختى، حسن بن موسى، فرق الشيعه، بيروت: دار الاضواء، 1404 .

108 . نورى طبرسى، حسين، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: آل البيت (عليهم السلام)، 1408 .

109 . هيشمى، على بن ابى بكر، مجمع الزوائد، بيروت: دار الكتاب العربى، 1402 .

110 . ياقوت حموى، ابو عبد الله، معجم البلدان، بيروت: دار بيروت، 1408 .

111 . يزدى، سيد محمد كاظم، العروه الوثقى، بيروت: مؤسسه الاعلمى للمطبوعات، 1409 . 112 . شرنبلالى مصرى حنفى، حسن بن

عمار بن على، مراقى الفلاح بامداد الفتاح، شرح نور الإيضاح، المكتبه العصريه، 1425 .

113 . حر عاملى، محمد بن حسن، هدايه الأمه إلى أحكام الأئمه، مشهد: مجمع البحوث الاسلاميه، 1412 ق.

114 . العاملى، سيد محمد جواد، مفتاح الكرامه فى شرح قواعد العلامه للفقيه، قم: مؤسسه النشر الاسلامى، بيتا.

- 115 . حلى، حسن بن يوسف بن على بن مطهر، قواعد الاحكام، قم: نشر الاسلامى، 1413 ق.
- 116 . طبرسى، امين الاسلام، اعلام الورى باعلام الهدى، تهران: اسلاميه، 1390 ق.
- 117 . سبحانى، جعفر، الزياره فى الكتاب و السنه، تهران: مشعر، 1416 ق.
- 118 . سبكى، على بن عبدالكافى، شفاء السقام فى زياره خير الانام (صلى الله عليه و آله و سلم)، مصر: 1419 .
- 119 . قسطلانى، احمد بن محمد، المواهب اللدنيه بالمنح المحمديه، قاهره: المكتبه التوفيقيه، بيتا.
- 120 . ابن حجر عسقلانى، احمد بن على، تهذيب التهذيب، بيروت: دار الفكر، 1404 .
- 121 . فاكهى المكى، عبدالقادر ابن احمد، حسن التوسل فى آداب زياره أفضل الرسل صلى الله عليه و سلم، بيروت: دار الكتب العلميه، 2019 .
- 122 . ابن حجر هيثمى، الصواعق المحرقة على أهل الرفض و الضلال و الزندقه، بيروت: مؤسسه الرساله، 1417 .
- 123 . عاملى جزينى، محمد بن مكى (شهيد اول)، البيان، قم: مجمع الذخائر الإسلامى، بيتا.

مسابقه فرهنگی فرصت زیبای زیارت

توضیحات شرکت در مسابقه

* پرسش ها از متن موجود طرح شده است و افراد بالای دوازده سال می توانند به روش های زیر، در مسابقه شرکت کنند.

1. ارسال پاسخ به سامانه پیامکی: برای این کار، کافی است به ترتیب نام مسابقه و شماره گزینه های صحیح پرسش ها را به صورت یک عدد چهار رقمی از چپ به راست، همراه با نام و نام خانوادگی خود، به سامانه پیامکی 3000802222 ارسال کنید.

مثال: فرصت زیبای زیارت 21324 احسان رضوانی پور

2. مراجعه به بخش مسابقات پرتال جامع آستان قدس رضوی

Haram.razavi.ir

3. پاسخ به پرسش ها در پاسخ نامه: پاسخ نامه تکمیل شده را می توانید به صندوق های مخصوص مستقر در پایگاه های اطلاع رسانی فرهنگی بیندازید یا به صندوق پستی 351 - 91735 ارسال کنید.

* هزینه ارسال پاسخ نامه از طریق قرارداد «پست جواب قبول» پرداخت شده است و لازم نیست از پاکت و تمبر استفاده کنید.

* آخرین مهلت شرکت در مسابقه، یک ماه پس از دریافت کتاب است.

* قرعه کشی از بین پاسخ های کامل و صحیح و به صورت روزانه انجام می شود و نتیجه آن نیز از طریق سامانه پیامکی گفته شده به اطلاع برندگان می رسد.

تذکر: پیشنهادها و انتقادهای خود را در پیامکی جداگانه ارسال کنید.

تلفن: 051 - 32002569

ص: 161

پرسش اول. کدام گزینه درباره لعن درست است؟

1. به معنای دورکردن از رحمت الهی است.

2. در قرآن زیاد به کار رفته است.

3. در اکثر زیارت نامه ها لعن دشمنان اهل بیت (علیهم السلام) وجود دارد.

4. همه گزینه ها.

پرسش دوم. درباره ثواب و فضیلت بسیار زیادی که برای زیارت قبور ائمه (علیهم السلام) ذکر شده است، کدام گزینه درست است؟

1. روایات این گونه فضایل از نظر سند درست نیستند.

2. این ثواب و پاداش ها متناسب با مقام و جایگاه نورانی و عظمت امام (علیه السلام) است.

3. زیارت بدون معرفت امام (علیه السلام) هم، این ثواب ها را در پی دارد.

4. هیچ کدام.

پرسش سوم. امام صادق (علیه السلام) درباره ثواب فضیلت زیارت امیر مؤمنان (علیه السلام) به ابن مارد چه فرمودند؟

1. حج و عمره مقبول در نامه عمل زائر نوشته می شود.

2. اجر صد هزار شهید برای زائر نوشته می شود.

3. گناهان زائر آمرزیده می شود.

4. حساب زائر در قیامت آسان می شود.

پرسش چهارم. بر اساس روایت امام باقر (علیه السلام)، قبر کدام پیامبران الهی در جوار قبر امیر مؤمنان (علیه السلام) قرار دارد؟

1. حضرت یعقوب (علیه السلام) و حضرت الیاس (علیه السلام)

2. حضرت الیاس (علیه السلام) و حضرت صالح (علیه السلام)

3. حضرت نوح (علیه السلام) و حضرت آدم (علیه السلام)

4. حضرت یحیی (علیه السلام) و حضرت زکریا (علیه السلام).

پاسخنامه مسابقه فرهنگی فرصت زیبای زیارت

نام و نام خانوادگی: ..... نام پدر: .....

تحصیلات: ..... استان: ..... شهر: .....

تلفن ثابت با کد شهر: ..... شماره همراه: .....

گزینه	۱	۲	۳	۴
پرسش				
اول				
دوم				
سوم				
چهارم				

نظرسنجی کتاب فرصت زیبای زیارت

ردیف	موضوع	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۱	میزان رضایت از جذابیت ظاهری (طرح جلد، اندازه و...)					
۲	میزان شیوایی مطالب					
۳	قابلیت فهم مطالب					
۴	میزان جذابیت و تازگی موضوع و مطالب					
۵	میزان تأثیرگذاری و مفید بودن مطالب					
۶	میزان تناسب محتوا با نیاز شما					
۷	میزان تناسب پرسش‌ها با موضوع					
۸	میزان رضایت کلی					
پیشنهادات و انتقاداتها:						
.....						
.....						

لبه کاغذ را پس از برش، تازه و بچسبانید

پست جواب قبول

فرستنده: .....

.....

.....

کدپستی: .....

از این قسمت تا شود

هزینه پستی بر اساس قرارداد شماره ۲۵۱ - ۹۱۷۳۴ پرداخت شده است.

طرف قرارداد: اداره تولیدات فرهنگی آستان قدس رضوی

صندوق پستی: ۳۵۱ - ۹۱۷۳۵

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

